

Çin'in Orta Asya Güvenlik Sorunu: Kırgızistan Olayları ve Şanghay İşbirliği Örgütü

Doç. Dr. Erkin Ekrem

Ağustos 2010

İÇİNDEKİLER

- 1. Giriş: Kırgızistan Olayları ve Şanghay İşbirliği Örgütü**
- 2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Kavramları ve Araştırmalar**
- 3. Soğuk Savaş Sonrası Bölgesel Çatışmalar**
- 4. Orta Asya'da Güvenlik Sorunu: Çin'in Tanımı**
  - Orta Asya Güvenlik Sorunların Tespiti
  - Orta Asya Güvenlik Sorunlarına Yönelik Tedbirler
- 5. Çin'in Yeni Güvenlik Konsepti'nin Orta Asya'da Uygulaması**
  - Çin'in Yeni Güvenlik Konsepti'nin Ortaya Çıkışı
  - Şanghay İşbirliği Örgütü ve Bölgesel Güvenlik Kapasitesi
  - Çin'in Yeni Güvenlik Konsepti'nin Orta Asya'da Uygulaması
- 6. Sonuç ve Değerlendirmeler**

Çin'in Orta Asya'daki Güvenlik Sorunu: Kırgızistan Olayları ve Şanghay İşbirliği Örgütü

Özet: *Kırgızistan'da 2005 ve 2010 yıllarında meydana gelen sivil ayaklanma ile hâkimiyeti ele geçirme olayları, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bölgesel ve toplumsal çatışmaların özelliklerini taşımaktadır. Soğuk Savaş sonrası birçok kuramcı mevcut çatışmalara karşı güvenlik kavramları geliştirmeye çalışmaktadır, ancak güvenlik ve alana göre geliştirilmiş güvenlik kavramlarının karışık olması nedeniyle uygulamalarında etkin sonuç beklemek zordur. Kırgızistan'da yaşanan son olaylardan önce, kuzey-güney etnik anlaşmazlıkları ve sonra Kırgız-Özbek çatışmalarının gösterdiği gibi, yeni bir güvenlik anlayışına ciddi biçimde ihtiyaç duyulmaktadır. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün geliştirdiği "yeni güvenlik" kavramı da, Orta Asya'nın karışık etnik, dinî yapısı ve bölgesel güçlerin bölge üzerindeki müdahaleye karşı duruşuyla, hem teorik hem de uygulamada başarısız kalmıştır. Ekonomik ve güvenlik alanlarında işbirliğini sağlamayı amaçlayan Şanghay İşbirliği Örgütü bünyesinde, Orta Asya'daki etnik bölücülük, dini radikalizm ve teröristlere karşı birçok anlaşmaya imza atılmış ve terör ile mücadele mekanizması çerçevesinde birçok askerî tatbikat gerçekleştirilmiştir. Ancak örgüt, Kırgızistan'da yaşanan olaylara karşı etkisiz kalmıştır.*

Bu araştırmada Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Kırgızistan'da yaşanan olaylara karşı etkisiz kalmasının nedenleri aranmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, Orta Asya, Şanghay İşbirliği Örgütü, Güvenlik, Çatışmalar.

China's Security Issues in Central Asia:

Events in Kyrgyzstan and the Shanghai Cooperation Organization

Abstract: *The civil insurrections occurred in Kyrgyzstan in 2005 and 2010 to seize control of the country have the characteristics of the emerging post-Cold War regional and social conflicts. During post-Cold War period, many theorists have been working to develop concepts of security against the current conflicts, but mentioned concepts which were developed for the area are so complex, whence related applications seem not to give concrete results. Before the last events in Kyrgyzstan, ethnic conflicts in the north-south and clashes between Kyrgyz-Uzbeks signify the urgency to the need for a new security concept. The Shanghai Cooperation Organization has developed a "new security" concept but it has failed on both theory and practice due to the mixed ethnic, religious structure in Central Asia and resistance shown by regional powers to the intervention. The Shanghai Cooperation Organization aims to maintain economic and security cooperation; many agreements have been signed within the organization to fight against ethnic separatism, religious radicalism and terrorism as well as several military exercises have been held within the framework of the combat terrorism mechanism. However, the organization has been ineffective against the events in Kyrgyzstan.*

In this research, it is aimed to explain reasons why the Shanghai Cooperation Organization has been ineffective against the events in Kyrgyzstan.

Key Words: Kyrgyzstan, Central Asia, The Shanghai Cooperation Organization, Security, Conflicts.

1. Giriş: Kırgızistan Olayları ve Şanghay İşbirliği Örgütü

Mart 2005'te Kırgızistan'da hükümete karşı ayaklamalar patlak verdiğinde, Çin Hükümeti, Kırgızistan'ın Çin'in dostane komşusu olduğunu belirterek, olayı yakından takip ettiklerini ve Kırgızistan'daki parlamento seçimlerinin sonucuna dikkat ettiklerini dile getirmişti. Kırgızistan'ın toplumsal istikrarı ve ekonomik kalkınmasının sağlanmasını arzu ettiğini ve bu arzunun sadece Kırgız halkının temel çıkarına uymakla kalmadığı, aynı zamanda Orta Asya'nın barış, istikrar ve kalkınmasına da yararlı olacağı belirtmişti.¹ Kırgızistan yönetimi muhaliflerin eline geçtikten sonra, 25 Mart'ta Liu Jianchao, Kırgızistan'da bir an önce istikrarın sağlanması ve toplumsal düzenin normalleşmesini umduğunu dile getirerek, Çin-Kırgızistan'ın iyi komşuluk ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesini yürekten arzu ettiğini beyan etmişti.² Çin'in Pekin'de bulunan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'nün Genel Sekreterliği başkanı Zhang Guangde aynı günde, Kırgızistan'da meydana gelen karışık duruma yakından ilgi gösterdiğini, olayın anayasa dışı gelişmesinden kaçınması gerektiğini ve toplumsal güven, ülke barışı ve toplumsal uyumunu sağlamanın önem arz ettiğini belirterek, bunun sadece Kırgızistan halkının çıkarına uymakla kalmadığı, aynı zamanda Kırgızistan'ın istikrarlı ve güvenli olmasını isteyen ilgili ülkelerin çıkarına uyduğu biçiminde konuşmuştu.³ Aslında Kırgızistan'da yaşanan bu olayın anayasa dışı bir hareket olduğu açıktır ve aynı zamanda ŞİÖ'nün ilkelerine de aykırıdır. Neticede Cumhurbaşkanı Askar Akayev devrilmiş ve Rusya'ya sığınmıştı. Sivil darbe yapan muhalefetin lideri

¹ <外交部發言人就吉爾吉斯斯坦局勢發表談話> (Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Kırgızistan'daki Durum Hakkında Bilgi verdi), 《新華網》, 2005年03月23日 21:27:32.

² <外交部：希望吉爾吉斯斯坦局勢早日穩定下來> (Dışişleri Bakanlığı: Kırgızistan'ın Durumunun Bir an Önce İstikrara Kavuşması Ümit Ediliyor), 《新華網》, 2005年03月25日 16:47:03.

³ Yang Guoqiannng 楊國強, <張德廣就吉爾吉斯斯坦局勢答記者問> (Zhang Guangde Kırgızistan'ın Durumu Hakkında Basına Açıklaması), 《新華網》, 2005年03月25日 17:42:57.

Kurmanbek Bakiyev, Kırgızistan Cumhurbaşkanı olarak hâkimiyetin başına geçmişti ve Çin Hükümeti yeni Kırgız otoritesini kabul etmişti. Nisan 2010'da benzer olaylar yaşandı. Bu kez Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev devrildi, ancak Bakiyev devrik Cumhurbaşkanı Askar Akayev gibi Rusya'ya kaçmamıştı. Olayın ardından Çin Hükümeti aynen Mart 2005'teki sözleri sarf etmişti. ŞİÖ bu gelişme sırasında, aynen 11 Eylül olayları sonrası ABD ordusunun Orta Asya girmesinde ve Mart 2005 Kırgızistan olaylarında olduğu gibi etkisiz kalmıştı.

Kırgızistan'da meydana gelen şiddet olayları bölgenin istikrarı ve güvenliğini tehdit ettiği gibi, Çin dâhil Rusya, ABD ve bölge ülkelerinin çıkarlarını etkilemektedir. Söz konusu ülkeler, olayların ortaya çıkış sebebini de bilmektedir ancak bu ülkeler Kırgızistan'daki problemlere karşı önlem almadığı gibi kendi aralarında konsensüs de sağlayamamıştır. Kırgızistan geçici hükümeti olayların kontrolden çıkacağı endişesi ile sadece Rusya'dan destek istemişti.⁴ Rusya, hem kendi inisiyatifinde olan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) çerçevesinde çözüm aramış, ayrıca AGİK, NATO ve ABD ile konu üzerinde görüşmeler gerçekleştirmiştir.⁵ Fakat özel nedenler sebebiyle bu girişimler neticesiz kalmıştır. Çin ise daha çok Oş ve Celalabat'taki Çinli vatandaşları Urumçi'ye götürebilmek için çaba göstermiştir. Batı ülkeleri olayı kınamakla birlikte, yardım sağlanacağına dair sözler vermiştir. ŞİÖ çerçevesinde bölgesel güvenlik ile ilgili alınan birçok kararname, Kırgızistan olaylarına karşı etkisiz kalmıştır. Kırgızistan geçici hükümeti artık yabancı güçlerin desteğine başvurmaktan vazgeçmiş ve sadece Rusya'dan destek alma hakkını saklı tutmuştur.

ŞİÖ'nün güvenlik anlayışına göre, "her türlü terörizme karşı işbirliği yapmanın, uluslararası ve bölgesel güvenliği sağlanması, ilgili birçok sorunun çözülmesi açısından fevkalade önemi" olmuştur. Şu anda, güvenlik alanındaki yeni tehditler ve meydan okuyuşlar uluslararası toplumun öncelikli sorununa

---

⁴ Michael Schwarz, "Kyrgyzstan Seeks Russian Help to Quell Unrest" *New York Times*, June 12, 2010.

⁵ Owen Matthews, "How Kyrgyzstan Tamed Moscow", *Newweek*, June 15, 2010.

dönüşmüştür.”⁶ Bu ifadeler, Kırgızistan’da yaşanan gerginliklerin devam ettiği 11 Haziran’da örgütün zirvesinde beyan edilmiştir. Ancak Orta Asya ülkeleri arasında yaşanan tarihsel ve ekonomik çatışmalar üzerinde hiçbir karar olmadığı gibi hiçbir tedbir de yoktur. ŞİÖ çerçevesinde güvenlik ile ilgili alınan kararlar oldukça fazladır, ancak bu kararlar daha çok Çin’in bölgedeki güvenlik çıkarlarına hizmet ettiği izlenimini bırakmaktadır. ŞİÖ, binlerce insanın öldürüldüğü Kırgızistan olaylarının etnik, dinî, iktisadi yaşam gibi sebepleri üzerinde durarak olayları tetikleyen sebeplere yönelik çözüm geliştirememiştir. Çinli uzmanlar, Mart 2005 Kırgızistan olaylarının arkasında ABD ve Batı güçlerinin bulunduğunu ileri sürmüştü,⁷ Nisan 2010 olayların arkasında Rusya’nın olduğunu açıkça dile getirmeseler de, bu uzmanlarca kaybedenin ABD ve Avrupa olduğu belirtilmektedir.⁸ Çinli uzmanlar, Mart 2005 olaylarının sebebini jeopolitik çatışmalarına bağlarken, Nisan 2010 olaylarının sebebi olarak hem jeopolitik güçlerin mücadelesini, hem de Kırgızistan’da siyasal ve toplumsal istikrarsızlık, yolsuzluk ve yoksunluk gibi sorunları işaret etmektedir. ⁹ ŞİÖ’nün, bu tür toplumsal problemlerin yarattığı güvenlik sorunlarına yönelik çözüm gücü zayıftır. Ayrıca söz konusu örgütte çeşitli siyasal sistemleri

⁶ Xie Rong 謝榮 ve Nie Yunpeng 聶雲鵬, <上合組織強調將合作打擊一切形式的恐怖主義> (Şanghay İşbirliği Örgütü Her Türlü Terörizme Karşı İşbirliği Yapılacaktır), 《新華網》, 2010年06月11日17:14:54.

⁷ Li Xiaochun 李曉春 ve Chen Cheng 陳誠, <顏色革命金錢功勞大 美用重金滲透中亞五國> (Renkli Devrimde Paranın Rolü Büyüktür, ABD Büyük Parayla Orta Asya Beş Ülkede Nüfuz Kazanmakta), 《環球時報》2006年03月06日09:33; Li Xuejiang 李學江, <吉俄關係不會大滑坡> (Kırgızistan-Rusya İlişkileri Zemini Fazla Kaygan Değildir), 《人民日報》2005年3月30日第3版; Tang Yong 唐勇, Chang Zhe 常喆 ve Wang Honggang 王鴻剛, <索羅斯基金會全球推「體制改造」助「顏色革命」> (Soros Vakfı Küresel Rejim Reform Yapmakla Renkli Devrimi Desteklemektedir), 《環球時報》2005年4月18日第7版. Ayrıca bakınız Craig S. Smith, “U.S. Helped to Prepare the Way for Kyrgyzstan’s Uprising”, *New York Times*, March 30, 2005; Craig S. Smith and Steven Lee Myers, “Kyrgyzstan Faces New Puzzles As Key Players Jostle for Power”, *New York Times*, March 31, 2005.

⁸ <專家稱吉爾吉斯或爆發內戰美歐是吉內亂大輸家> (Uzmanlar Kırgızistan’da İç Savaş Başlayabilir Demektedir, ABD ile Avrupa Kırgızistan Olaylarında Kaybedenlerdendir), 《中國新聞網》, 2010年04月09日09:28.

⁹ <吉爾吉斯斯坦為何持續動蕩> (Kırgızistan Olayları Neden Devam Etmektedir), 《新華網》, 2010年06月26日09:32:38.

benimsemiş ülkeler bulunduğu için insan hakları ve demokrasi konularına da yer verilmemektedir.

ŞİÖ 'nün ilkelerinde üye ülkelerin içişlerine karışmamak ibaresi bulunmakta ve üye ülkelerde yaşanan iç çatışmalara yönelik müdahalenin yasal zemini bulunmamaktadır. Bu da Rusya'nın duruma müdahale etmeme sebeplerinden biri olabilir. Ancak, Kırgızistan eski Cumhurbaşkanı Askar Akayev, Kırgızistan'da "kardeşler arasındaki çatışma"ların yatışmasının, Rusya ve Orta Asya müttefiklerinin barış gücü göndermesiyle başarılacağını belirtmişti. Askar Akayev daha çok KGAÖ'nü kastetmekte ve barışın sağlanması için örgütün bölgede rol üstlenmesinin gerekliliğini dile getirmektedir. Ancak Akayev'in de ifade ettiği gibi, müdahaleler ancak KGAÖ yasalarına göre yapılabilir, yani, dış düşman saldırısı durumunda kuvvet gönderilebilmektedir.¹⁰ Yani KGAÖ'nün de bölge içinde yaşanan çatışmalara müdahalesinin yasal temeli yoktur. Bu şart altında ŞİÖ- nün müdahalesinin siyasal gerekçesi olmayacaktır. Ayrıca, KGAÖ üyesi olan Kazak, Özbek ve Tacik ordusunun Kırgızistan'a girmesi halinde Kırgızları ne düşünebilir? Keza Rus ordusunun Kırgızistan'a girmesi, Kırgızlara Çarlık Rusya ve Sovyetler dönemini hatırlatabilir mi? Orta Asya bölge ülkeleri ve komşuları bu gelişmelere nasıl bakacaktır?

ŞİÖ'nün olaylara müdahalesini engelleyen diğer bir sebep, Rusya'nın olaylar üzerindeki tutumudur. Haziran'ın başında olayları bastırmak için Kırgızistan geçici hükümeti Rusya'dan kuvvet istemişti ve olumlu cevap alamamıştı. Rusya, vaziyetin olgunlaşmadığını belirtmişti. Rusya Cumhurbaşkanı sözcüsü Natalya Timakova, yaşanan olayların bir iç çatışma olduğunu ve şimdilik müdahale gerektiren bir durumda olmadığını ifade etmişti.¹¹ Rusya, Kırgızistan'a müdahale etmek için BM Güvenlik Konseyi'nin izninin olması gerektiğinin altını çizmişti. Rusya Cumhurbaşkanı Dmitry Medvedev'in 18 Haziran'da basına

¹⁰ Ilya Arkhipov and Lyubov Pronina, "Russia Should Send Troops to Kyrgyzstan, Akayev Says", *Businessweek*, June 16, 2010, 10:31 AM.

¹¹ Hulkar Isamova, "Kyrgyzstan asks Russia to help end ethnic clashes", *Reuters*, Jun 12, 2010 5:46pm EDT.

verdiği röportajda, ABD'nin Kırgızistan'da konuşlandığı Manas Askerî Üssü'nün sonsuza kadar orada kalamayacağını ve vazifesinin bitmesiyle birlikte kuvvetlerin geri çekilmesi gerektiğini belirtmişti.¹² Fakat olaylar yatıştıktan sonra Rusya kuvvetleri bölgedeki inşaatları korumak için Kırgızistan geçici hükümetinin talebi üzerine birlik göndereceğini belirtmişti.

ABD, Kırgızistan'ın güneyinde kötüleşen duruma karşı barışı koruma kuvvetleri göndermek üzere Rus makamları ile görüşmüştü, ancak Rusya buna karşı çıkarak herhangi bir şekilde 'dostane' askerî müdahale istemediği yanıtını vermişti. Rusya ABD'nin Manas Üssü dışında, Kırgızistan'ın güneyindeki askerî varlığından da endişelidir. KGAÖ sekreteri Nikolay Bordyuzha'ya göre, Rusya Kırgızistan'ın içişlerine karışılmasına şiddetle karşıdır. Rusya, Kırgızistan'da düzenin yeniden oluşturulması için Kırgız hükümetine yardım edilmesine karşı değildir, ancak dışarıdan gelen askerî kuvvetlere izin verilmemeli, hele ABD gibi üçüncü bir silahlı kuvvetin iştirak etmesine hiç izin verilmemelidir.¹³ ABD ya da Rusya'nın Kırgızistan'a askerî müdahalede bulunması, karşılıklı şüphe yaratacağı gibi bu iki güç birbirini de engelleyebilir. Her iki devletin menfaatini ilgilendiren Kırgızistan olayları, bu şüphelikten dolayı iki güç arasında işbirliği yapma imkânını da yaratamamıştır. Nitekim iki güç arasında "sıfır toplamlı oyun", Kırgızistan üzerinde halen devam etmektedir.

Rusya ile ABD'nin neden askerî müdahalede bulunmadığı konusunda farklı yorumlar vardır. Bazı araştırmacılar, Rusya ile ABD'nin Kırgızistan'da etki alanları olmasına rağmen askerî kuvvet gönderemeyeceğini, çünkü mevcut Kırgız otoritesinin geçici hükümet olması nedeniyle meşruiyet kazanmadığı ve Rusya ile ABD güçlerinin askerî müdahalesinin uluslararası hukuk temeli olmadığını belirtmektedir.¹⁴ Fakat Rusya ile ABD'nin Kırgızistan'da askerî

¹² Gregory L. White, Robert Thomson and Rebecca Blumenstein, "Medvedev Sees Risk to Euro", *The Wall Street Journal*, June 18, 2010; Gregory L. White, "Russian Leader Warns of Political Instability", *The Wall Street Journal*, June 18, 2010.

¹³ Виктор Сокирко, "США не прочь ввести в Ош войска", *Komsomolskaya Pravda*, 17. 06. 2010.

¹⁴ Chang Dong 常東, Chen Yi 陳一, Liu Zhi 柳直 ve Wang Yaoxi 王躍西, <吉國騷亂起因仍然是謎 俄美小心應對均未出兵> (Kırgızistan Olaylarının Sebebi Hâlâ Sırdır, Rusya ile ABD Asker Sevketmesinde Dikkatli Davranmaktadır), 《環球時報》, 2010-06-17 07:58.

kuvvet bulundurması da uluslararası hukuk açısından sorgulanabilir. Soğuk Savaş sonrası Balkanlar, Afrika ve Orta Asya’da yaşanan askerî müdahaleler de farklı açıdan sorgulanabilir. Her şeye rağmen ABD yine Özbekistan ve Kırgızistan’ı ziyaret ederek durum tespiti yapmakta ve bölgedeki çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Diğer yandan Kırgızistan’da yaşanan şiddet olayları Rusya’nın ABD ile yakınlaşmasına sebep olmaktadır. Bazı uzmanlar, NATO, KGAÖ ve AGİT gibi üç örgütün Avrasya’da güvenlik işbirliği yapılabilmesinin gerekçelerini ortaya koymaktadır.¹⁵ Nitekim Rusya da, NATO ile güvenlik işbirliği yapabileceği mesajını vermektedir. Bu gelişmeler ŞİÖ’nün bölgedeki etkisini zayıflatabileceği gibi bölgesel güvenlik işbirliği mekanizması dışında bırakılmasına da yol açabilir.

ŞİÖ’nün olaylara karşı müdahalesini engelleyen sebepler biri de bölge ülkelerinin toplumsal ve siyasal hassas dengeleridir. Olaylarda en çok zarar gören ve ölü sayısı en fazla olan Özbeklerdir. Yaşanan gelişmelere Özbekistan’ın sessiz kalması dikkat çekicidir. 18 Haziran’da Kırgızistan geçici hükümeti Başbakanı Roza Otunbayeva’nın olay bölgesini ziyaret ederken, Özbekistan’ın Kırgızistan’ın içişlerine karışmadığı için teşekkür etmesi basına yansımıştı. Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov’un da Otunbayeva’ya Özbekistan’ın içişlerine karışmama politikası izlemesinin, bölgenin istikrarının sağlanmasına katkıda bulunduğunu ve Özbekistan’ın Kırgızistan’a bir asker bile göndermeyeceğini iletmişti. Otunbayeva, Özbekistan’ın mültecilere yardım etmesinden ötürü teşekkürlerini sunmuştur.¹⁶ Otunbayeva’nın bu ifadeleri önem taşımaktadır, nitekim olayın yaşandığı kentlerdeki Özbeklerin özerklik istediğine dair haberler çıkmıştı, geçici hükümetin başbakan yardımcısı Azimbek Beknazarov bu haberin asılsız olduğunu kesin bir dille açıklamıştı. Kırgızistan’da yaşanan şiddet olaylarının Özbekistan, Tacikistan ve Doğu Türkistan’a sıçrama tehlikesi vardır; Kırgızistan birçok etnik grubu barındığı

¹⁵ James F. Collins and Matthew Rojansky, “Kyrgyzstan: A Test for Mutual Security”, *The International Herald Tribune*, June 15, 2010.

¹⁶ Sadet 沙達提, Song Zongli 宋宗利 ve Wei Lianglei 魏良磊, <吉臨時政府感謝烏茲別克斯坦不干涉內政> (Kırgızistan Geçici Hükümeti İçişlerine Karışmamasından Ötürü Özbekistan’a Teşekkür Etti), 《新華網》, 2010年06月18日 18:54:50.

için, etnik gruplar arasındaki çatışmalar sınır ötesindeki akrabaları etkileyebildiği gibi, komşu ülkelerde de toplumsal gerginlikler ve siyasal istikrarsızlıklar meydana gelebilir. Bu bağlamda Özbekistan, olayın ardından Özbek kadın ve çocuk mültecilere sınırları açmakla yetinmiş ve meşruiyetini kazanamayan Kırgız hükümetine baskı yapmamıştır.

Bütün bu görünen gelişmelerinden anlaşıldığı gibi ŞİÖ'nün, Kırgızistan'da yaşanan olaylara karşı güvenlik sağlama gücü zayıf kalmıştır. Benzer zafiyet daha önce Orta Asya'da meydana gelen güvenlik problemlerinde de görünmüştü. 11 Eylül sonrasında ABD ordusunun Afganistan'a askerî müdahalesi sırasında bazı örgüt üye ülkeleri, örgüte danışmadan ABD üslerinin kendi ülkelerinde konuşlandırılmasına izin vermişti. Mart 2005'te Kırgızistan'da yaşanan sivil darbe ve ardından meydana gelen Andican olaylarında örgüt, hiçbir şekilde güvenlik anlayışına dayanarak müdahale etmemiştir. En son Nisan 2010'daki ikinci Kırgızistan sivil darbesinde ve Mayıs ile Haziran'da devam eden geçici hükümeti hedef alan şiddet olayları ve etnik çatışmalara karşı örgüt müdahale etmediği gibi, olaylar yaşanırken 11 Haziran 2010'da Taşkent'te düzenlenen ŞİÖ'nün 10. Liderler Zirvesi'nde alınacak tedbirlere ilişkin bir kararname de çıkmamıştır.

2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Kavramları ve Araştırmalar

Güvenlik, bir devletin ulusal sınırları ve çıkarlarının başka devletlerin saldırı ve tehdidinden uzak olması durumudur. Diplomaside sürekli bir güvenliğin tesisi temel amaç olmakla birlikte, güvenlik kavramından ne anlaşılması gerektiği konusunda görüş birliği yoktur. Bazıları, güvenliği belirsiz bir sembol olarak tanımlarken,¹⁷ bazıları az gelişmiş ve tartışmalı bir kavram olduğunu ileri sürmektedir.¹⁸ Hatta bazıları güvenlik diye bir kavramın olmadığını iddia etmektedir.¹⁹ Bazı araştırmacılar, güvenliğin bir hedef ve sonuç olduğunu ve güvenliğin, dış tehdidin ülke değerlerine (özgürlük, var olmak ve refah) ulaşan bir tehdit olduğunu belirterek, güvenliğin ülkenin saldırı, istila, işgal ve yok etmeye karşı geliştirilen kapasitesi olarak açıklamaktadır.²⁰ Güvenliği bir değer olarak kabul eden bazı uzmanlar, güvenliğin bir objektif değer olduğunu ve insan doğasından geldiğini belirtmektedir, çünkü insanların güvenli ortama ihtiyacı vardır, ona değer vermekte ve ödüllendirmektedir, aynı zamanda güvensizlikten uzak kalmaktadır. Güvenliğin teknik, siyasal ve ahlak olarak üç alanda ölçülmesi gerekmektedir.²¹ Güvenliği duygu ve tutum olarak gören araştırmacılar da vardır, ülkenin dış saldırılara ve ülke güvenliğini savunması açısından gösterilen duygu ve tutumdur. Bu görüşte milli savunma gücü, dost ve düşman ülkelere karşı nispi güç ve niye, geleceğe yönelik güvenliğinin korunmasında özgüvenini kapsamaktadır.²²

¹⁷ Arnold Wolfers, “‘National Security’ as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No. 4. (December 1952), pp. 481-502.

¹⁸ Barry Buzan, *People, States And Fear: An Agenda For International Security Studies in The Post-Cold War Era*, (New York: Harvester Wheatsheaf, 1991), pp. 3-5.

¹⁹ Helga Haftendorn, “The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security”, *International Studies Quarterly*, Vol. 35, No. 1 (March 1991), p. 3.

²⁰ Robert J. Art, “A Defensible Defense: America’s Grand Strategy After the Cold War”, *International Security*, Vol. 15, No. 4 (Spring 1991), p. 7.

²¹ Richard Ullman, “Redefining Security”, *International Security*, Vol. 8 No. 1 (Summer 1983), pp. 130.

²² Norman J. Padelford and George A. Lincoln, *The Dynamics of International Politics* (New York: Macmillan Co., 1962), pp. 180-181.

Güvenlik tanımı yapılırken, kavramsal düzeyde de çok farklı görüşler mevcuttur. Barry Buzan, güvenlik tanımı ile ilgili 12 çeşit görüş ortaya koyarak,²³ güvenliğin tartışmalı bir kavram olduğunu belirtmektedir.²⁴ Buna rağmen Buzan, 1990 yılından önceki güvenlik araştırmacılarının görüşlerini tasnif ederek ulusal güvenliği tehdit edebilecek durumları askerî, siyasal, toplumsal, ekonomik ve ekolojik olmak üzere beş düzeyde incelemiştir. Buzan'a göre bu beş düzeyli tehdit, kendi başına bağımsız olmakla beraber birbiriyle de ilişkilidir.²⁵ Sonuçta Buzan, güvenlik için yaptığı tanımın tehditlerden arındırma²⁶ ve güvenliğin, mevcut tehditler karşısında hayatta kalma anlamına geldiğini açıklamaktadır, ancak mevcut tehditleri oluşturan faktörler farklıdır.²⁷ Buzan'a göre, güvenlik, ülkenin toprak bütünlüğünün savunulması ve düşman kuvvetlerine karşı kapasitesidir, güvenliğin alt çizgisi ise var olmaktır.²⁸ Kısacası güvenliğin ne olduğu, nasıl tanımlanması gerektiği ve neyin mesele ile daha çok ilgisi olduğu konusunda henüz ortak anlayışa varılamamıştır.²⁹ Ancak tanımlanması zor olan güvenlik kavramı, son iki yüz yıldan beri uluslararası siyasî ilişkilerde önemli yer tutmaya devam etmektedir.

²³ Barry Buzan, *People, States And Fear: An Agenda For International Security Studies in The Post-Cold War Era*, 1991:16-17.

²⁴ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in The Post-Cold War Era*, 1991:7.

²⁵ Barry Buzan, *People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, 1991:116-134. 1648 yılında Vestfalya Antlaşması imzalandıktan sonra egemen ulus-devlet kavramı somut bir şekilde teşekkül etmiş ve uluslararası ilişkilerin de şekillenmesine yol açmıştır. Bu gelişmelerle birlikte "güvenlik" ile "devlet" kavramları yan yana gelmeye başlamıştır. Modern uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi alanında temel kavram olan "ulusal güvenlik", ilk olarak Amerikalı köşe yazarı Walter Lippmann'ın 1943'te yayımlanan *ABD Dış Politikası* adlı kitabında yer almıştır. Söz konusu kavramın resmi belgelerde geçmesi ise 1947 yılında kabul edilen Ulusal Güvenlik Yasası'nda olmuştur. Başkan Harry S. Truman, bu yasaya dayanarak Ulusal Güvenlik Konseyi Teşkilatı'nı kurmuştur. Ulusal Güvenlik Konseyi, Amerikan ulusal güvenliği ile ilgili iç ve dış politika ve askerî siyaset için öneriler sunmakla sorumludur. Bu tarihten sonra ulusal güvenlik sözcüğü birçok ülkenin hükümet belgesinde geçmeye başlamış ve benzeri teşkilatlar oluşturulmuştur. Bkz. Peter Mangold, *National Security and International Relations* (London and New York: Routledge, 1990), p. 2.

²⁶ Barry Buzan, 1991:18.

²⁷ Barry Buzan, Ole Waever, and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis* (Boulder CO: Lynne Rienner Publishers 1998), p. 27.

²⁸ Barry Buzan, *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era* (London: Pinter Publishers 1990), pp. 3-4; Buzan Barry, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs*, Vol. 67, No. 3 (July 1991), pp. 432; Barry Buzan, Ole Wæver, and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, 1998:21.

²⁹ Helga Haftendorn, "The Security Puzzles: Theory Building and Discipline in International Security", 1991: 15.

Uzmanların güvenlik kavramı üzerinde farklı bir tanıma sahip olmasının nedeni, aynen diğer bütün kavramlarda olduğu gibi güvenlik kavramının da sosyal inşasının ürünüdür. Güvenliğin tek başına bir manası yoktur, yalnızca insanların özel sosyal çevrelerinde öznelliklerarası anlayışının sonucunda özel bir anlam taşıyacaktır.³⁰ Güvenliğin temel değişkenleri kavramsal düzeyde başlar ve tarihsel olgular ile siyasal kavram arasındaki ilişkiler sürecinde giderek reel politikanın tekrar entegrasyonu sağlanacaktır.³¹ Aslında bu izahlar da güvenliğin tanımının neden birbirlerinden farklı olduğunu kolaylıkla anlatamamıştır. Genel olarak, toplumsal ve siyasal değerler tehdide uğradığında güvenlik meselesi ortaya çıkmaktadır. Ulusal güvenlik politika karar alıcıları açısından bir ülkenin egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı tehditten korunması gereken değerlerdir. Bu değerler tehdide uğradığında ulusal güvenlik sorunu söz konusu olacaktır. Buzan, ulusal güvenliği tehdit eden faktörleri devletin ideolojisi, devletin fiziksel temelleri (nüfus ve kaynakları) ve devletin kurumsal ifadesi (siyasal sistem) olarak göstermektedir.³²

Geleneksel güvenlik anlayışı güvenliği devlet merkezli, askeri tehdit odaklı bir yaklaşıma dayanarak açıklamaktadır. Uluslararası politika uzmanları da güvenliğe, uluslararası ilişkilerin temel sorunu olarak bakmaktadır.³³ Geleneksel güvenlik referans nesnesi toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlık ve ulusal egemenlik olduğu için, güvenlik araştırmaları daha çok siyasi ve askeri güvenliğe odaklanmıştır. Aynen erken strateji araştırmaları gibi güvenliğin odak noktası ülkenin varlığıdır, güvenlik referans nesnesi askerî güç tehdidi, silah kullanımı ve kontrolü de dâhil olmak üzere güvenlik konularını içermektedir. Realistlere göre ülke her zaman diğer güçlerin tehdidinde uğrayabilir ve güvenlik sorunları devletlerarası savaş olarak algılanmaktadır. Buna karşı güçlü askerî kuvvetlerin tesis edilmesi ulusal güvenliğin sağlanmasının en iyi yolu

³⁰ Michael Sheehan (ed.), *National and International Security*, (Burlington: Ashgate Publishing Company, 2000), p. xii.

³¹ Janne E. Nolan and John D. Steinbruner, "A Transition Strategy for the 1990s", in Janne E. Nolan (ed.), *Global Engagement: Cooperation and Security in the 21st Century* (Washington D.C.: The Brookings Institution, 1994), p. 573.

³² Barry Buzan, 1991:65.

³³ Terry Terriff, Stuart Croft, Lucy James, Patrick M. Morgan, *Security Studies Today* (Cambridge: Polity Press, 1999), p.10.

olacaktır.³⁴ Bu nedenle uluslararası politika teorilerinde neorealizm en çok güvenlik araştırmalarına önem vermektedir, çünkü neorealizme göre güvenlik bir ülkenin var olma nedeni ve hedefidir.³⁵ Aynı şekilde insanoğlunun tabiatında korunmaya ihtiyaç olduğu için güvenlik temel taleplerden biri olmuştur.³⁶ Ancak bu tür güvenlik anlayışının daha çok gelişmiş ülkelerde olduğu ve Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası siyasî ilişkilerin özel durumundan etkilendiği açıktır.

Soğuk Savaş'ın son döneminden itibaren dış askerî tehditlere karşı geleneksel güvenlik kaygısına ek olarak insan hakları, ekonomi, çevre, uyuşturucu madde trafiği, salgın hastalıklar, suç ve sosyal adaletsizlik gibi konular büyük oranda öncelik kazanmıştır.³⁷ Bununla birlikte güvenlik anlayışı da sorgulanmaya başlamıştır: 1. Hangi değerler veya kimin değerleri korunacaktır? 2. Bu değerleri tehdit edenler nelerdir? 3. Bu değerleri tehditlerden korumak için hangi araçlar imkân dâhilindedir? 4. Sözü geçen araç ve enstrümanları sağlayacak olan kimdir? 5. Güvenliği sağlamanın bedelini kim üstlenecektir? 1980'li yıllarından beri geleneksel güvenlik anlayışı, ortaya çıkan birçok soruna cevap vermesi gerektiği düşüncesiyle eleştirilmiştir.³⁸ Yani askerî dışı güvenlik sorunları da araştırılmak zorundadır.³⁹ Bununla beraber, geleneksel güvenlik anlayışı da eleştirilmiştir.⁴⁰ Bu eleştiriler Soğuk Savaş sonrasında daha fazla gündemde yer almaya başlamış ve geleneksel olmayan güvenlik adı verilen güvenlik anlayışı, uluslararası siyasî alanında yeni bir rağbet gören bir araştırma konusu olmuştur. Bu bağlamda liberalizm (neoliberalizm) ile yapısalcılık yaklaşımlı güvenlik anlayışları giderek önem kazanmaya

³⁴ Paul B. Stares (ed.), *The New Security Agenda: A Global Security*, Tokyo: Japan Center for International Exchange, 1998, p. 27.

³⁵ David A. Baldwin, "The concept of security", 1997: 21.

³⁶ George H. Sabine, *A History of Political Theory* (Fort Worth: Holt, Rinehart and Winston, 1973), pp. 478-483.

³⁷ David Baldwin, "The Concept of Security", 1997: 5.

³⁸ Ole Wæver, "Securitization and Desecuritization," in Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security* (New York: Columbia University Press, 1995), pp. 46-86.

³⁹ David Baldwin, "Security Studies and the End of War," *World Politics*, Vol. 48, No. 1 (October 1995), pp. 117-141; Frederick S. Tipson, "National Security and the Role of Law," in John N. Moore, Frederick S. Tipson, and Robert F. Turner (eds), *National Security Law*, (Durham, N.C: Carolina Academic Press, 1990), pp. 3-29.

⁴⁰ Ole Wæver, "Securitization and Desecuritization," in Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security* (New York: Columbia University Press, 1995), pp. 46-86.

başlamıştır. Bu yaklaşımlar bağlamındaki güvenlik anlayışları, kapsamlı güvenlik (comprehensive security),⁴¹ ortak güvenlik (common security) ve işbirliğine dayalı güvenlik (cooperative security)⁴² gibi kavramların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Fakat, güvenlik kavramı üzerinde gizlenmiş normatif ve ampirik tartışmalar, retorik abartmalı olarak konu üzerindeki araştırmaları ve bilimselliği engellemektedir, genelde hangi halkların ya da insan gruplarının hangi değerlerinin korunması gerektiği hakkında normatif tartışmalar ile, bu değerlere yönelik tehditlerin doğası ve büyüklüğüne dair ampirik tartışmaların karışımı desteklenmektedir. Fakat yapılması gereken güvenlik politikalarından öte, güvenlik algılamalarının yeniden inşa edilmesidir.⁴³ Aslında güvenlik kavramının tanımının genişletilmiş, kavramsal açıdan karmaşık sorunları yarattığı gibi tanımını da karmaşık hale soktuğu için sorunların çözüm bulmasını zorlaştırmaktadır.⁴⁴

Güvenliğin tanımıyla ilgili çeşitli açıklamalar güvenlik araştırmalarının (security studies) tanımını da etkilemiştir. Bazı uzmanlar güvenlik kavramını savaş araştırmaları (war studies) veya askerî araştırmalar ile eş tutmaktadır,⁴⁵ bazıları ise stratejik araştırma (strategic studies) olarak tanımlamakta ve stratejik araştırmanın amacına, güvenliği sağlamak olarak açıklık

---

⁴¹ Report of the Independent Commission on International Development Issues, *North-South: A Programme for Survival* (London: Pan Books, 1980), p. 124; Barry Buzan, 1991:19-20.

⁴² Independent Commission on Disarmament and Security Issues, *Common Security: A Blueprint for Survival*, (New York: Simon and Schuster, 1982), p. 177; Andy Butfooy, "Recasting Common Security", *Working paper* (Canberra: Australian National University, Department of International Relations, September 1995), No.1995/8, p. 17, 31; Ashton B. Carter, William J. Perry, John D. Steinbruner, *A New Concept of Cooperative Security*, Brookings Occasional Paper (Washington, D. C: Brookings Institution, 1992), pp. 6-7; Janne E. Nolan, *Global Engagement: Cooperation and Security in the 21st Century* (Washington, D. C: The Brookings Institution, 1994), pp. 4-5; Janne E. Nolan, *Global Engagement: Cooperation and Security in the 21st Century* (Washington, D. C: The Brookings Institution, 1994), p. 65.

⁴³ David Baldwin, "The Concept of Security", *Review of International Studies*, Vol. 23, No.1 (January 1997), p. 5.

⁴⁴ Richard Ullman, "Redefining Security", *International Security*, Vol. 8, No. 1 (Summer 1983), pp. 129-153; Jessica Tuchman Mathews, "Redefining Security", *Foreign Affairs*, Vol. 68, No. 2 (Spring 1989), pp. 162-177.

⁴⁵ David A. Baldwin, "Security Studies and the End of the Cold War", *World Politics*, Vol. 48, No. 1 (October 1995), p. 140; David Baldwin, "The Concept of Security", 1997:9, not 22.

getirmektedir.⁴⁶ Bazı araştırmacılar stratejik araştırmalarının, güvenlik araştırmaları dâhilinde olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁷ Bu nedenle güvenlik araştırmalarının farklı tanımlarla birlikte kavramsal içeriğinin anlaşılması da zorlaşmıştır.⁴⁸ Bazı araştırmacılara göre, güvenlik araştırmaları bir bulmacaya benzemektedir⁴⁹ ve güvenlik kavramı çok karışık olduğu için mesele üzerinde sağlıklı bir analiz yapılması güçtür.⁵⁰ Bu durumda güvenlik araştırmalarının alanı, düzeyi ve gelişmesi gibi konuları incelemek kolay olmayacaktır.⁵¹

Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenlik araştırmalarının içeriği ve teori alanında tarihî, değişime uğramıştır ve konu üzerindeki araştırmalarda daha çok sentezleştirme yoluna gitmiştir. Bazı uzmanlar bu durumu çok boyutlu (multidimensional) uluslararası güvenlik araştırmaları olarak tanımlamaktadır.⁵² Yani siyasal güvenlik, ekonomik güvenlik, çevresel güvenlik, kimlik güvenliği, sosyal güvenlik ve askeri güvenlik gibi alanları içeren çok düzeyli, çok boyutlu ve kapsamlı güvenlik araştırmaları çerçevesini ortaya konulmaktadır. Örneğın, ekonomik güvenlik önemini göstermeye başlamış ve güvenlik meselesi artık tek tarafı değil, karşılıklı bağımlı (interdependence) ilişkilerle inşa edilmiştir; uluslararası güvenlik araştırmaları çevre, nüfus, göçmen, borçlanma, uyuşturucu kaçakçılığı ve uluslararası terörizm gibi yeni

---

⁴⁶ Sean M. Lynn-Jones, "The Future of International Security Studies", in Desmond Ball and David Horner (eds), *Strategic Studies in a Changing World: Global, Regional and Australian Perspectives* (Canberra: Strategic and Defence Studies Centre, The Australian National University 1992), pp. 71-107; Colin S. Gray, "New Directions for Strategic Studies: How Can Theory Help Practice?" in Desmond Ball and David Horner (eds), *Strategic Studies in a Changing World: Global, Regional and Australian Perspectives* (Canberra: Strategic and Defence Studies Centre, The Australian National University 1992), pp. 126-153; Colin S. Gray, "Villains, Victims, and Sheriffs: Strategic Studies and Security for an Interwar Period", *Comparative Strategy*, Vol. 13, No. 4 (October-December 1994), pp. 353-369.

⁴⁷ Joseph S. Nye and Sean M. Lynn-Jones, "International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field", *International Security*, Vol. 12, No. 4 (Spring 1988), p. 7

⁴⁸ Joseph S. Nye and Sean M. Lynn-Jones, "International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field", 1988:8; David A. Baldwin, "Security Studies and the End of the Cold War", 1995:119-121.

⁴⁹ Helga Haftendorn, "The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security", 1991: 3-17.

⁵⁰ Barry Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations* (Brighton: Wheatsheaf, 1983), pp. 6-9.

⁵¹ Stephen M. Walt, "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, Vol. 35, No. 2. (January 1991), pp. 211-239; Edward A. Kolodzie, "Renaissance in Security Studies? Caveat Lector!" *International Studies Quarterly*, Vol. 36, No. 4 (December 1992), pp. 421-438.

⁵² David A. Baldwin, "The concept of security", 1997: 23.

konuları kapsamaya başlamıştır. Uluslararası dengelerin değişmesi, uluslararası işbirliği, uluslararası güvenlik ilişkileri ve uluslararası çatışmanın çözümüne yönelik farklı açıdan yaklaşması, uluslararası güvenlik araştırmalarına yeni boyutlar kazandırmıştır. Böylece güvenlik meselesi yeniden düşünölmeye başlanmıştır. Hâlbuki Soğuk Savaş boyunca askerî durumlarla ilgili sorunlar, güvenlik meselesi olarak tanımlanmakta ve diğlereri göz ardı edilerek “düşük politika” olarak kabul edilmişti. Yani, güvenlik dalgalanan bir bayrak, kullanılan bir etiket ve işe yarayan bir kavram değildi.⁵³

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güvenlik araştırmaları genellikle ulusal güvenlik konusunu ele almaktadır. 1980'li yıllardan itibaren güvenlik araştırmalarının düzeyi, uluslararası güvenlik araştırmalarıyla genişlemiştir.⁵⁴ Bununla birlikte güvenlik araştırmaları Soğuk Savaş sonrası gelişmeler çerçevesinde kişi güvenliği, bölgesel güvenlik, küresel güvenlik, toplumsal güvenlik ve insan güvenliği gibi birçok düzeyde genişlemiştir. Kişi güvenliği, daha çok toplumdan gelebilecek tehditlere (social threats) karşı alınan önlemdir, bedensel tehditler, ekonomik tehditler, hak tehditleri ve mevki tehditleri gibi konular güvenlik araştırmalarının çalışma alanı olmuştur.⁵⁵ Bölgesel güvenliğin, uluslararası güvenlik ile kavramsal bakımdan fazla bir farkı yoktur, sadece alan farkı vardır.⁵⁶ Yani bölgesel güvenlik düzeyi, uluslararası düzey ile bölgesel güvenlik düzeyi arasında olup, daha çok bir ülkenin bulunduğu bölgenin siyasal ve askerî konularını kapsaması, uluslararası güvenlidir. Bölgesel güvenliğin, bölge araştırmalarıyla (area studies) kısmen örtüşen durumu vardır, daha çok ülkenin bulunduğu, özel alandaki ulusal güvenliği vurgulamaktadır. Ulusal güvenlik ile uluslararası güvenlik arasındaki boşluğu dolduran güvenlik kompleksleri (security complexes) bölgesel güvenlik araştırmalarının önemli noktasıdır.⁵⁷ Küresel güvenlik düzeyi, dünya veya uluslararasıından gelebilecek tehditleri

⁵³ Barry Buzan, 1991:111.

⁵⁴ David A. Baldwin, “Security Studies and the End of the Cold War”, 1995:117-141.

⁵⁵ Barry Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, 1983:18-20.

⁵⁶ Richard Shultz, Roy Godson, and Ted Greenwood, *Security Studies for the 1990s* (New York: Brassey's, 1993), p. 2.

⁵⁷ Barry Buzan, *People, States And Fear: An Agenda For International Security Studies in The Post-Cold War Era*, 1991:187-202.

araştırmanın peşindedir. Örneğin kaynaklar, enerjiler, çevre kirliliği, doğal afetler, nüfus sorunu, göçmenler sorunu, uluslararası gelir dağılımı ve nükleer gücün kullanımı gibi konuları kapsamaktadır.⁵⁸ Küresel güvenlik daha çok halkın güvenliği ve dünya güvenliği araştırmalarına ağırlık vermektedir,⁵⁹ dünyanın düzeni ve güvenliğini inşa etmeye çalışmaktadır.⁶⁰ Güvenlik araştırmalarında paradigma değişimi, ulusal güvenlikten uluslararası güvenliğe ve küresel güvenliğe doğru genişlemektedir ve her aşamada kendine özgü teorik ve siyasal şartları temel almaktadır.⁶¹

Güvenlik araştırmalarının sosyal düzeyi, ferde ve örgüte küresel toplumdaki gelebilecek tehditleri incelemektedir.⁶² Güvenlik araştırmalarının insan düzeyi, insanlardan gelebilecek tehditleri araştırmaktadır, özellikle fakir, özürsüz, toplumda hakları olmayan, temsil edilemeyen ve sesini çıkaramayan insanları kapsamaktadır.⁶³ 1994 yılında BM tarafından hazırlanan bir rapor (*Human Development Report 1994*), insan güvenliği (human security) kavramının dört özelliğine özel referans vermektedir, yani evrensel ilgiler (universal concerns), karşılıklı bağımlılık, erken önlem alma (early prevention) ve insan merkezli (people-centered) olarak gösterilmektedir.⁶⁴ İnsan güvenliğinin daha açık bir tanımı ise iki ana yönü ile sağlanmaktadır: Birincisi kronik tehditleri, örneğin açlık, hastalık ve baskı gibi emniyet sorunlarını; diğeri ise ani ve yaralayıcı olayların günlük yaşamın güvenliğini kesintiye uğratmasıdır. Ayrıca 1945 yılındaki San Francisco Konferansı'nda iki özgürlük de, BM tarafından kabul edilmişti; korkudan arındırmak (freedom from fear) ve yoksunluktan

⁵⁸ Gareth Porter, "Environmental Security as a National Security Issue", *Current History*, Vol. 94, No. 592 (May 1995), pp. 218-222; T. C. Shelling, "The Global Dimension", in Graham Allison and Gregory F. Treverton (eds.), *Rethinking America's Security: Beyond Cold War to New World Order* (New York: W. W. Norton & Company, Inc. 1992), pp. 196-210.

⁵⁹ The Commission on Global Governance, *Our Global Neighborhood* (New York: Oxford University Press, 1995), p. 338.

⁶⁰ Helga Haftendorn, "The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security", 1991:11.

⁶¹ Helga Haftendorn, "The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security", 1991:5.

⁶² Martin Shaw, "There is no such thing as society: beyond individualism and statism in international security studies", *Review of International Studies*, Vol. 19, No. 3 (December 1993), pp. 159-175.

⁶³ Richard Wyn Jones, "Message in a bottle? Theory and praxis in critical security studies", *Contemporary Security Policy*, Vol.16, No.3 (December 1995), pp. 299-319.

⁶⁴ United Nations Development Programme, *UN Human Development Report 1994* (New York, Oxford: Oxford University Press, 1994), p. 22-23.

kurtulmak. (freedom from want). Ancak söz konusu rapor, teessüfle karşılanmakta ve insan güvenliği sadece korkudan arındırma ile ilişkilendirilmektedir.⁶⁵ İnsan güvenliği kavramını destekleyen önemli bir görüş ise insanların kurtuluşunun (emancipation) sağlanmasıdır. Güvenliğin bir tanımı da şu şekildedir: “Kurtuluş ile ancak güvenlik sağlanır, yani insanlar üzerlerindeki engellerden kurtulduğunda güvenlik sağlanır.”⁶⁶ “İnsanlar ve grupların, diğer insanların güvenliğini elinden almadığı sürece güvenlik sağlanır.”⁶⁷ Yani insan hayatını tehdit eden risklerin azaltılması ya da ortadan kaldırılması biçiminde güvenlik kavramının yeniden tanımlanması söz konudur.⁶⁸

Ulusal güvenlik araştırmaları merkezli güvenlik anlayışı artık farklı düzeyde genişlemeye başlamış ve güvenlik kavramının da içeriği zenginleştiği gibi daha da karmaşık hale gelmiştir. Güvenlik kavramı aşağı düzeye doğru ulusal güvenlikten insan güvenliğine; yukarı düzeye doğru ulusal güvenlikten uluslararası güvenliğe; yatay olarak güvenlik araştırmalarının düzeyi askerî düzeyden siyasal, ekonomik, toplumsal, çevre ve insanlara ve nihayetinde, dikey olarak siyasal sorumluluğunu korumak için aşağıya doğru devletten yerel yönetime, yukarıya doğru uluslararası sisteme kadar genişlemiştir.⁶⁹ Bu genişleme ile birlikte güvenlik kavramının çeşitli düzeydeki anlamı da farklılaşmaya başlamıştır.⁷⁰ Bunun beraberinde güvenliğin mevcut kavramı ve farklı düzeydeki kavramı da Batı’da olduğu gibi Çin’de de tartışmalara yol açmıştır.⁷¹

⁶⁵ United Nations Development Programme, *Human Development Report 1994*, 1994: 24.

⁶⁶ Ken Booth, “Security and Emancipation”, *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 4 (October 1991), pp.319.

⁶⁷ Ken Booth, “Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice”, *International Affairs*, Vol. 67, No. 3 (July 1991), 539.

⁶⁸ Peter Hough, *Understanding Global Security*, (London Routledge, 2004), p.19.

⁶⁹ Emma Rothschild, “What is Security?”, *Daedalus*, Vol. 124, No. 3 (Summer 1995), pp. 55.

⁷⁰ Helga Haftendorn, “The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security”, 1991:3-17; Faruk Sönmez, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000), s. 257-258; Rana İzci, “Uluslararası Güvenlik ve Çevre”, Faruk Sönmez (ed), *Uluslararası İlişkilerde Yeni Alanlar Yaklaşımlar* (İstanbul: Der Yayınları, 1998), s. 403-421; Bilal Karabulut, “Küreselleşme Sürecinde Güvenlik Alanında Değişimler: Karadeniz’in Güvenliğini Yeniden Düşünmek”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 23 (Güz 2009), s.1-11.

⁷¹ Barry Buzan, 1991:9-11; Yan Xuetong 閻學通, 《中國崛起: 國際環境評估》 (Çin’in Yükselişi:

3. Soğuk Savaş Sonrası Bölgesel Çatışmalar

İnsanoğlunun ilk çatışmaları, herhalde su ile toprak kavgasından başlamış olabilir. 1648 yılından 19. yüzyılın sonuna kadar çatışmaların çoğunun sebebi toprak ihtilafları, etnik çatışmalar ve diplomatik anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır.⁷² Tabii ekonomi-ticaret çıkarları nedeniyle yaşanan çatışmalar da sıkça görülen bir durumdur. Bazen çatışmalar savaşa dönüşebilir. 20. yüzyılın ilk yarısına kadar yaşanan çatışmalar, yukarıda belirtilen nedenler esasında gelişmiştir, ancak aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan çatışmalar, Soğuk Savaş güç dengelerinin bir çeşit yansımasıdır.⁷³

Joseph S. Nye'ye göre, 1500 yıldan beri her bir büyük savaştan sonra bir dönem belirsizlikler yaşanmıştır. Bu dönemde siyasetçiler bir daha büyük savaş çıkmasını önlemek için uluslararası sistemi değiştirmeye ya da adapte olmaya çalışacaktır. Nye, Soğuk Savaş sonrası bu belirsizlik döneminin yaşanmakta olduğunu belirtmektedir. Ancak bu dönem, daha önceki dönemlerden çok farklıdır.⁷⁴ Nye, Soğuk Savaş sonrası uluslararası çatışmayı üç çeşide ayırmıştır: 1. Büyük güçlerin çatışması (great power conflicts), 2. Bölgesel güç dengesi

---

Uluslararası Ortamı Değerlendirmesi), (天津: 天津人民出版社, 1998 年), 頁 195-196; Li Shaojung 李少軍, <國際安全研究學科綜述> (Uluslararası Güvenlik Çalışmaları Üzerinde Araştırmalar), 2001 年第 1 期, 頁 2-20; Li Shaojung 李少軍, 《國際政治學概論》 (Uluslararası Siyaset Bilimi), (上海: 上海人民出版社 2005), 頁 149; Chen Xinzhi 陳欣之, <國際安全研究之理論變遷與挑戰> (Uluslararası Güvenlik Araştırmaların Teorik Gelişmeleri), 《遠景基金會季刊》第 4 卷 3 期 (2003 年 7 月), 頁 1-40; Lin Bizhao 林碧炤, 《國際政治與外交政策》 (Uluslararası Siyaset ve Dış Politika), (台北: 五南出版社, 1997 年), 頁 154-155; Chen Yong 陳勇 ve Yao Youzhi 姚有志 《面向信息化戰爭的軍事理論創新》 (Enformasyon Savaşına Doğru Askerî Teorinin Yenilenme Çalışmaları), (北京: 解放軍出版社 2004 年), 頁 47.

⁷² Kalevi J. Holsti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), pp. 43-174.

⁷³ Lincoln P. Bloomfield, "Coping with conflict in the late twentieth century", *International Journal*, Vol. 44, No. 4 (Autumn 1989), pp. 772-802.

⁷⁴ Joseph S. Nye, "Conflicts After the Cold War", in Joseph S. Nye, *Power in the Global. Information Age: from Realism to Globalization* (London, New York: Routledge 2004), p. 35.

çatışmaları (regional balance of power conflicts), 3. Toplumsal çatışmalar (communal conflicts).⁷⁵ Nye'ye göre, Büyük güçler arasında bir çatışmanın çıkmasının olasılığının düşük olmasına rağmen, bu güçler farklı düzeyde ve farklı ülkeler tarafından paylaşıldığı için, ABD çeşitli güvenlik sorunlarını tek başına çözemez. Ancak ABD, Rusya, Çin, Avrupa ve Japonya gibi mevcut güç merkezleri arasında çatışma yaşanması ihtimali yoktur. Tarihte güç değişiminden (power transition) dolayı çatışma yaşanmasına da imkân yoktur.⁷⁶

Büyük güçler arasında çatışmalar yaşanmamış olmasına rağmen, bölgesel güç çatışması, farklı olarak, Soğuk Savaş sonrası uluslararası çatışmanın yerini almıştır. Nye, bu çatışmayı alevlendirecek sebebin, bölgesel güçlerin kendi bölgelerindeki üstünlüklerini korumak için kitle imha silahlarına sahip olmasına bağlamaktadır. Her bir çatışma mevcut durumu tahribata uğrattığı gibi bölgesel çatışmalar da bölgedeki dengeleri bozabilir, neticede çatışmalar bölgesel savaş ya da iç savaflara dönüşebilir. Soğuk Savaş öncesi çatışmalar küresel denge çatışması olarak öne çıkmaktaydı, bölgesel çatışmalar ise onun bir parçasını teşkil etmekteydi. Ancak Soğuk Savaş sonrası bölgesel çatışmaların, küresel çatışmanın yerini alabileceği söylenebilir. Küresel çatışmaların yaşanması ihtimali giderek düşmektedir, tarihte yaşanan hegemonya mücadelesi ile meydana gelen dünya savaşı bir daha yaşanmayabilir. Bunun aksine bölgesel çatışmaların meydana gelme ihtimali artmaktadır, çatışma bölgeleri de giderek genişlemekte ve dünyada stratejik konumu olan her yere kadar yayılmaktadır. Bölgesel çatışmaların patlak verme ihtimalinin artması ve sıklaşmasının tarihsel nedeni de, Soğuk Savaş sonrasında daha önce iki kutuplu sistemin gölgesinde kalan her türlü problemin sırasıyla ortaya çıkması ve askerî karşılaşmaların şiddetlenmesidir. İkinci Dünya Savaşı büyük güçlerin sömürge bölgelerinden çekilmesiyle sona ermişti. Keza bu tür sömürgecilik, sömürge bölgesinin etnik, dinî ve ülkesel bütünlüğünü bozguna uğratması ile bilinmektedir. Bölgesel

⁷⁵ Joseph S. Nye, "Conflicts After the Cold War", in Joseph S. Nye, *Power in the Global. Information Age: from Realism to Globalization*, 2004:35-36.

⁷⁶ Joseph S. Nye, "Conflicts After the Cold War", in Joseph S. Nye, *Power in the Global. Information Age: from Realism to Globalization*, 2004:38-39.

çatışmaların diğer sebepleri ise, kaynak paylaşımı, iç siyasal çatışmalar ve bazı bölgelerde büyük güçlerin bölgeye müdahale etmesidir.⁷⁷

Bölgesel çatışmaların çözümü için tatmin edici sonuçlar elde etmek zordur. Bazı ülkeler iç ve bölgesel çatışmaların çözümü konusunda Birleşmiş Milletleri ilk seçenek olarak tercih etmektedir. Ancak devlet tek başına çözüm getiremediği ve Birleşmiş Milletlerin de kendi işlevini icra edemediği bir durumda, bölgesel örgütler ideal bir çözüm mekanizmasıdır.⁷⁸ Söz konusu çatışmaların şiddeti arttığında, bölgesel güçlerin ve uluslararası kamuoyunun müdahale etmesine ihtiyaç vardır, aksi halde çatışmaların tırmanmasıyla birlikte ülkesel ve bölgesel istikrarı ve hatta güvenliği etkilemektedir. Ancak Asya'da ASEAN örgütünün Kamboçya iç çatışmasında gösterdiği başarılı örnek dışında, bölgesel örgütlerinin hatırı sayılır rolü pek yoktur.

Nye'ye göre, küresel çatışmalar ve bölgesel çatışmalar ile kıyasla etnik ve dinî özellikleri olan toplumsal çatışmalar, Soğuk Savaş sonrası uluslararası çatışmaları yaygın hale getirebilir. Büyük güçler arasında küresel ve bölgesel çatışmaların yaşanma ihtimalinin düşük olmasına rağmen, büyük güçler bu tür bölgesel çatışmalar karşısında zor durumda kalacaklar, zira etnik ve dinî çatışmaların patlak vermesi, şiddetlenmesi, genişlemesi ve sayıca artmasının önlenmesi konusunda tercihler yapılacaktır.⁷⁹ Etnik çatışmaların uluslararasılaşmaya doğru gidişatıyla, uluslararası siyasete belli düzeyde etki sağlayabilmesi hem küresel hem de bölgesel güçlerin probleme yönelik politikasını etkileyebilir.⁸⁰ Bazı araştırmacılara göre, Soğuk Savaş boyunca uluslararası çatışmalar, Doğu-Batı arasındaki ideolojik mücadele olarak biliniyorsa da, aslında iki kutbun hegemonya çatışması olarak

⁷⁷ Joseph S. Nye, "Conflicts After the Cold War", in Joseph S. Nye, *Power in the Global. Information Age: from Realism to Globalization*, 2004:42-44.

⁷⁸ Muthiah Alagappa, "Regional Arrangements and International Security in Southeast Asia: Going Beyond ZOPFAN", *Contemporary Southeast Asia*, Vol. 12, No. 4 (March 1991), pp. 269-305.

⁷⁹ Joseph S. Nye, "Conflicts After the Cold War", in Joseph S. Nye, *Power in the Global. Information Age: from Realism to Globalization*, 2004:44-45.

⁸⁰ Wang Jianfeng 王劍峰, <族群衝突國際化與國際政治> (Etnik Çatışmasının Uluslararasılaşması ve Uluslararası Politika), 《國際政治研究》, 2004年第3期(2004年8月), 頁89-101.

tanımlanmaktadır.⁸¹ Bakışlar ne olursa olsun, Soğuk Savaş sırasında etnik ve dini farklılıklar gibi birçok sorun, bu durumun gölgesinde kalmıştır.

Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik çatışmalardan farklı olarak, etnik ve dinî çatışmalar uluslararası çatışmaların bir özelliği olacaktır. Bu çatışmalarının derin nedenleri ise sömürgeciliğin bıraktığı milletlerarası anlaşmazlıklar, etnik çatışmalar ve dinî ihtilaflar gibi miraslardan kaynaklanmaktadır. Etnik ve dinî çatışmalar ile ideolojik çatışmalar arasındaki farklılıklar, kimlik üzerinde odaklanmaktadır. İdeolojik kimlikler nispeten zayıftır, çünkü ideoloji yalnızca bireysel inanç ya da politik davranışın yansımasıdır. Çünkü ideolojik kimliklerin sağlam bir istikrarı yoktur, üstelik değerlendirmesi ve tanımı da zordur. Dinî kimlikler güçlüdür, dinine bağlı olanlar din değişimini genellikle reddederler, bu kimselerin din değiştirmesi fevkalade zordur. Etnik kimlikler en sağlam olanıdır, çünkü bu kimlik dil, kültür ve dinî temeller üzerine inşa edilmiştir, aynen bir insanın kendi soyunu değiştiremediği gibi etnik kimliklerin değişmesi de zordur.⁸²

Nye'ye göre, hükümetlerin yolsuzluk ve beceriksizlikleri ile ekonomide durgunluk ve çöküşler yaşanması, Soğuk Savaş sonrası etnik ve dinî çatışmaları körüklemiştir. Aynen ülke içi siyasal ve değerlerin yönlendirmeleri, büyük güçlerin çatışmalarını etkileyebildiği gibi, ülke içi ve ülkeler arasındaki etnik ve dinî çatışmalara da büyük etkisi vardır. Aynı zamanda bu gelişmeler bölgesel ve büyük güçlerin bu çatışmaya müdahil olma eğilimini etkilemektedir. Etnik ve dinî çatışmalar genellikle meşruiyet krizinin yaşandığı ülkelerde meydana gelmektedir. Bununla ilgili iki dinamik bulunmaktadır: 1. Meşruiyet sorunu olan devlette çatışma ayarlama mekanizması felç olmuştur. Örneğin, eski Yugoslavya'da komünizmin yıkılışından sonra dönüşümlü başkanlık sistemi de beraberinde çökmüştür. 2. Hâkimiyeti ele geçirmek isteyen hırslı kimseler, etnik

---

⁸¹ Qin Yaqing 秦亞青, 《霸權體系與國際衝突：美國在國際武裝衝突中的支持行為 (1945-1988)》 (Hegemonik Sistem ve Uluslararası Çatışmalar: ABD Uluslararası Silahlı Çatışmalarındaki Destekleyici Eylemleri, 1945-1988), 上海:上海人民出版社, 1999 年.

⁸² Chaim Kaufmann, "Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars", *International Security*, Vol. 20, No. 4, (Spring, 1996), pp. 136-175.

veya diğer kimliklerden yararlanarak yeni bir yasal hâkimiyet kurma peşindedirler.⁸³

Bugünkü dünyada çatışmaların sürekli yaşandığı bölgelerde genel olarak etkili bir hükümetin olmayışı ve parçalanmış ekonomi söz konusudur. Hükümetin meşruiyeti, yönetim tarzı ve yönetim kapasitesinden şüphe duyulması ve beraberinde ekonomik düşüşün devam etmesi ve halkın yaşam standartlarının düşmesi, Soğuk Savaş öncesi sömürgecilik döneminde meydana gelen etnik ve dinî çatışmaları şiddetlendirmiştir. Bunun dışında özerklik ve bağımsızlık arayışı, etnik ve dinî gruplar arasında dayanışma ve kaynaşmaları yaratmaktadır ve hükümetin ayrımcılık politikası, yolsuzluk ve beceriksizliğinden dolayı sorunların artmasına sebep olmaktadır.

Genel olarak ülkelerde yaşanan iç çatışmalar, çoğu zaman ulus-devletin oluşumu ve gelişme aşamalarında meydana gelmektedir. Bunun önemli sebepleri ise şöyle sıralanabilir: 1. Milli birlik, istikrarlı ve etkili bir yasal yönetimde eksikliklerinin olması bazı ülkelerde iç siyasal çatışmaya yol açmaktadır, bu da çatışmanın ülke içi siyasal arka planını oluşturmaktadır, 2. Ülke içi modernizasyon ve dışa yönelik küreselleşme süreci arasında entegrasyon sağlanması aşamasında yüzleşilen bazı engeller ve hatalardan dolayı ciddi toplumsal sorunlar meydana gelebilmektedir, bu da çatışmaların sosyal nedenlerini oluşturmaktadır, 3. Milli birlik ve milli kimliğin benimsenmemesi etnik çatışma ve etnik ayrılıkçılık hareketlerini meydana getirmektedir ve çatışmanın çözümünü daha zor duruma sokmaktadır.⁸⁴

Kırgızistan'daki çatışmalar da, Soğuk Savaş sonrası ulus devletinin inşası sırasında meydana gelmektedir. Dinî çatışmalar belirgin olarak gözüküyorsa da, Orta Asya'daki geleneksel Türk Müslümanlığının yanında, din kültürü ve felsefesi açısından farklı olan siyasal İslam belli bir ölçüde yükseldiği için, Kırgızistan'da

⁸³ Joseph S. Nye, "Conflicts After the Cold War", in Joseph S. Nye, *Power in the Global. Information Age: from Realism to Globalization*, 2004: 45.

⁸⁴ Tang Yong-sheng 唐永勝 ve Chen Xiao-dong 陳曉東, <冷戰後國際衝突的地緣特徵分析>

(Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Çatışmaların Jeopolitik Özellikleri Üzerindeki Analizi), 《世界經濟與政治》2005年第4期, 頁1-7.

dinî çatışmalar yaşanmaktadır. Tarihsel sebeplerle birlikte Sovyetlerin çökmesi sonucunda komünizm ideolojinin gölgesinde kalan etnik milliyetçilik ortaya çıkmıştır ve Orta Asya Türk devletleri arasında olduğu gibi Kırgızistan'da etnikler arasında anlaşmazlıklar yaşanmaktadır.

Kırgızistan'ın sınırı 1924 yılında çizilmiştir ve Bişkek merkezli kuzey bölgesi ile Oş kenti merkezli güney bölgesi olarak ekonomi ve etnik gruba göre ayrılmaktadır. Kuzey bölgesi nispeten daha gelişmiş ve tarımsal faaliyetleri ile meşgul olan güney bölgesi ise nispeten fakir kalmıştır. Kırgızlar üç büyük gruba ayrılmaktadır ve birçok aşiretten (uruğ) oluşan Sol Kanat boyu Kırgızistan'ın kuzey ve batı bölgelerinde yaşamaktadır. Yine birçok aşiretten oluşan Sağ Kanak (Ong Kanak) boyu ile İçkilikler boyu genellikle güney bölgelerinde yaşamaktadır. İçkilikler farklı küçük etnik grupların sonradan katılımıyla meydana gelmiştir. Kuzey bölgelerinde az miktarda İçkilikler bulunmakta ve Arkalık olarak adlandırmaktadır. Aslında kesin olarak etnik grupların kuzey-güney dağılımı bölgenin gerçeklerini yansıtmamakta, kuzeyde Sağ Kanat'ın bazı aşiretleri bulunduğu gibi güneyde de Sol Kanat'ın bazı aşiretleri yaşamaktadır. Ancak siyasal ve ekonomik güç merkezlerinin dikkate alınması gerekmektedir.⁸⁵ Kırgızistan'daki etnik grupların siyasî ve ekonomik durumları ile coğrafi dağılımları ulusal entegrasyonu engellediği gibi, siyasal iktidar değişimini de etkilemektedir. Kuzeyli Başkan Askar Akayev döneminde Başbakan güneyden, güneyli Başkan Kurmanbek Bakiyev döneminde ise Başbakan kuzeyden seçilmiştir. Seçilen Başkan doğal olarak kendi bölgesindeki akraba ve yakınlarına ilgi göstermekte ve bu çıkar çevrelerinden dolayı veya dolaysız olarak siyasal sistem üzerinde etki sağlamaktadır. Bu tür kabilecilik anlayışı, yolsuzluk ve nepotizmin artmasına sebep olmuştur.⁸⁶

⁸⁵ Baktıbek İsakov, "XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Sayak Uruusu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Bişkek*, 2005, s. 19-20.

⁸⁶ Yu Fujiang 于福堅, <前行多躑躅: 吉爾吉斯斯坦國家建設背後的宗族因素> (Zorluk İlerleme: Kırgızistan Milli İnşasında Etnik Sorunları), 《中國民族報》, 2010年4月16日, 更新日期: 2010-04-16 13:37.

Ülke içi etnik çatışmalar geçmişten bugüne devam eden en önemli çatışmaların bir çeşididir. Etnik farklılıkları ve etnik çıkarları nedeniyle ülke içi çatışmalara karşı etkin bir çözüm de bulunamamıştır. Uluslararası sistemin sürecine bakıldığında en ideal devlet şekli tek uluslu olmasıdır, ancak bu tür devletlerin sayısı pek fazla değildir.⁸⁷ Asya'da Çin-Tayvan ile Kuzey Kore-Güney Kore aynı millettendir olmasına rağmen, çatışmalar farklı yön ve düzeyde devam etmektedir. Bazı durumlarda önce milli şuur veya milliyetçilik oluşur ve devlet inşasına yol açar (Almanya, İtalya, Hollanda, Endonezya, Hindistan); bazı durumlarda ise önce devlet kurulur ve sonra milli birlik oluşturulmaya çalışılır.⁸⁸ Ancak bazı ülkelerdeki etnik çatışmalarda dış etki söz konusudur.⁸⁹

Kırgızistan'da yaşanan son olaylar sırasında çıkan Kırgız-Özbek çatışmasında, 2000 üzerinde insanın öldürüldüğü tahmin edilmektedir. Genelde etnik çatışmalar çok daha şiddetli olmasıyla bilinir.⁹⁰ Etnik çatışmalarda kültürel farklılıklar önemli bir etkidir. Yani tarih, gelenek, din ve dil gibi etnik özellikler kısa sürede kaybolmadığı için etnik çatışmanın bir nedeni olabilmektedir.⁹¹ Hâlbuki Kırgızlar ile Özbekler arasında ortak değerler daha fazladır. Bazı araştırmacılar bölgesel örgütlerin etnik çatışmaları engelleyebilecek rolünün olduğuna dikkat çekmektedir.⁹² Özellikle "uluslararasılaştırılmış etnik çatışmalar" (internationalized ethnic conflict) için bu tür örgütlere daha çok ihtiyaç duyulmaktadır.⁹³ Neticede bu tür etnik çatışmalar bölgesel istikrara zarar verdiği gibi uluslararası sorunların yaşanmasına da yol açabilmektedir.

⁸⁷ John Breuilly, *Nationalism and the State* (Chicago: University of Chicago Press 1993), pp. 75-120; John Hutchinson and Anthony D. Smith, *Nationalism* (New York: Oxford University Press 1994), pp. 132-159.

⁸⁸ John A. Hall, "Nationalisms: Classified and Explained", *Daedalus*, Vol. 122, No. 3 (Summer, 1993), pp. 1-28.

⁸⁹ V. P. Gagnon, "Ethnic Nationalism and International Conflict: The Case of Serbia", *International Security*, Vol. 19, No. 3 (Winter 1994/95), pp. 130-166.

⁹⁰ David Carment, "The International Dimensions of Ethnic Conflict: Concepts, Indicators, and Theory", *Journal of Peace Research*, Vol. 30, No. 2 (May 1993), pp. 137-150.

⁹¹ Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3 (Summer 1993), pp. 22-49.

⁹² Milton J. Esman and Shibley Telhami, *International Organizations and Ethnic Conflict* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1995).

⁹³ Jacob Bercovitch, "Managing Internationalized Ethnic Conflict", *World Affairs*, Vol. 166, No. 1 (Summer 2003), pp. 56-68.

Etnik sorunlar dışında, Kırgız yönetiminin etkili olamayışı, yoksunluk ve yolsuzlukların yaşanması çatışmaların devam etmesine neden olmaktadır. Çin Uluslararası Sorunlar Araştırmaları Enstitüsü (CIIS) uzmanı Zhao Mingwen, Kırgızistan olaylarının sebebini Bakiyev yönetiminin Lale Devrim'den sonra ülke ekonomisi, halkın geçimi ve yolsuzluk gibi sorunlara çözüm getiremeyişi, muhalefetle yaşanan sorunları halledememesi, bununla birlikte küresel ekonomik krizden dolayı halkın, siyasal ve ekonomik reforma olan umudu ve güveninin azalması, 2009-2010 yıllarında enerji fiyatlarının yükselmesinin getirdiği etkiden dolayı yaşamsal malzemelerin temininde duyulan sıkıntıların Kırgız halkında yarattığı memnuniyetsizliğe bağlamaktadır. Yani Kırgız yönetiminde yolsuzluğun artması, siyasal türbülansın devam etmesi, siyasal ve ekonomik kaynakların adaletli paylaşılmasında, kuzey-güney mücadelesinin ortadan kaldırılamaması, siyasî elitler arasında uyum sağlanamaması ve halkın Lale Devrimi'nin sonuçlarından memnum kalmaması gibi nedenler, temel sorunları oluşturmuştur. Dönemsel sebepler arasında ise, Kırgızistan'da fakirlik ve yüksek fiyatların halkın yaşamını zorlaştırması sayılabilir.⁹⁴ Pekin Üniversitesi uluslararası ilişkiler uzmanı Cha Daojiong, Orta Asya'da ülkeleri arasında ekonomisi zayıf ancak stratejik konumu önemli olan Kırgızistan'ın ekonomik dönüşüm sürecinin başarısız olması ve yönetimde yolsuzluk gibi sebeplerden dolayı siyasal istikrarın kalıcı olarak sağlanamamasına vurgu yapmaktadır.⁹⁵ Fu-dan Üniversitesi uluslararası ilişkiler uzmanı Shen Yi'ye göre, Renkli Devrim'in gösterdiği yapısal eksiklikten dolayı sürdürülebilirliğinin gelişme kaynağı bakımından yetersiz kalması ve dış müdahalelerin etkisiyle doğan sivil darbeler, Kırgızistan'ın iç sorunlarını tetikleyici rol oynamıştır.⁹⁶ Bazı

⁹⁴ Yang Mu 楊牧, <內外交困? 專家深入剖析吉爾吉斯斯坦騷亂原因> (İç ve Dış Zorluklar:

Uzmanlar Kırgızistan Olaylarının Sebeplerini Analiz Etmekte), 《人民網》2010年04月09日 17:24, < <http://world.people.com.cn/GB/57507/11332076.html>>.

⁹⁵ <中國關注吉爾吉斯斯坦政局動蕩> (Çin Kırgızistan'ın Siyasal Çalkantılarını Yakından Takip Etmektedir), 《BBC 中文網》, 更新時間 2010年4月8日, 格林尼治標準時間 14:34.

http://www.bbc.co.uk/zhongwen/trad/china/2010/04/100408_kyrgyzstan_china_zha.shtml

⁹⁶ <吉爾吉斯斯坦為何持續動蕩> (Kırgızistan'daki Çalkantılar Neden Devam Etmektedir), 《文匯報》, 2010年6月26日

http://whb.news365.com.cn/gj/201006/t20100626_2749503.htm

Çinli uzmanlara göre, olayları yaratan sebeplerden biri de mevcut siyasal ve ekonomik sisteme uygun olmayan demokratikleşme sürecidir. Göçebelik medeniyetinden gelen bazı anlayışlar üzerinde demokrasiyi yerleştirmesi zordur.⁹⁷ Yani neticede Kırgız siyasî elitleri, halkın çıkarlarını veya kendi çıkarlarını gerçekleştirme iddiasıyla, iç dinamik ve dış etkenlerinden yararlanarak hâkimiyeti ele geçirmeye çalışmışlardır. Kırgızistan'ın eski Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev'in 2005 yılında hükümeti devirmesi ve şu anda Cumhurbaşkanı olan Roza Otunbayeva'nın 2010 yılında hâkimiyetin başına geçmesi bunun tipik örnekleridir. Nihayetinde Kırgızistan yönetiminin meşruiyeti tartışılır hale getirilmiştir. Kırgızistan'daki olaylar bölgesel ve küresel güçlerin bölgedeki çıkarlarını etkilediği gibi, bu güçlerin dolaylı veya dolaysız bir şekilde olaylara müdahale etmesine yol açmaktadır. Özellikle büyük güçler arasındaki güç dengesi ortamında ülke güvenliğini sağlama ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunma niyetinde olan Rusya ile ABD gibi güçlerin ülkede üst kurmasına izin veren Kırgızistan, söz konusu güç dengelerinin değişmesi sonucunda, büyük güçlerin çıkarlarının iç dinamikler üzerindeki etkisi nedeniyle ülke içi çatışmalara maruz kalmaktadır. Rusya ve ABD'nin Kırgızistan'daki askerî varlığı doğal olarak komşu Çin'in bölgesel ve Kırgızistan'daki çıkarlarını etkilemekte ve Çin'in de farklı yollarla kendi çıkarlarını koruma niyetiyle Kırgızistan'a müdahale etmesine neden olmaktadır.⁹⁸ Pekin Üniversitesi uluslararası ilişkiler profesörü Cha Daojiong, Kırgızistan'da yaşanan son olaylarda Çin'in neden müdahale etmediğini açıklarken, müdahalenin Çin'in Doğu Türkistan'da sürdürdüğü terörle mücadele politikasına faydası olmadığını ifade etmiştir.⁹⁹

⁹⁷ <吉爾吉斯斯坦為何持續動盪> (Kırgızistan'daki Çalkantılar Neden Devam Etmektedir), 《文匯報》, 2010年6月26日

http://whb.news365.com.cn/gj/201006/t20100626_2749503.htm

⁹⁸ Nuraniye H. Ekrem ve Erkin Ekrem, "11 Eylül Sonrası Çin-Kırgızistan Güvenlik İşbirliği", *Stratejik Analiz*, Cilt 3, Sayı 32 (Şubat 2004), s.76-81.

⁹⁹ <中國關注吉爾吉斯斯坦政局動盪> (Çin Kırgızistan'ın Siyasal Çalkantıları Yakından Takip

Etmektedir), 《BBC中文網》, 更新時間 2010年4月8日, 格林尼治標準時間 14:34.

http://www.bbc.co.uk/zhongwen/trad/china/2010/04/100408_kyrgyzstan_china_zha.shtml

Aslında dış etkenler ve iç sorunlardan dolayı Afganistan ve Kırgızistan'da yaşanan etnik ve dinî çatışmalar Orta Asya'nın diğer ülkelerinde de yaşanabilir. Tacikistan, Özbekistan ve düşük ihtimalli olsa da Kazakistan'da bu tür tehlikeler mevcuttur.

4. Orta Asya'da Güvenlik Sorunları: Çin'in Tanımı

Çin'in Orta Asya üzerinde sınır güvenliği, enerji güvenliği ve ekonomik güvenlik gibi çıkarları vardır. Sınır güvenliği Doğu Türkistan'ın güvenliğidir; coğrafya, tarih, kültür, din ve etnik bakımdan Orta Asya ülkeleriyle yakın bağı olan Doğu Türkistan, Orta Asya'da yaşanan herhangi bir olayın etkisinde kalabilmektedir. Doğu Türkistan, Çin'in en çok sınır komşusu olan bölgesidir, Çin'in Avrasya'ya ulaşması için bir köprüdür, dış tehditlere karşı bir doğal bariyerdir, zengin enerji kaynakları ve diğer madenleriyle Çin'in kalkınması için özel bir önemi vardır. Bu bağlamda Doğu Türkistan'ın istikrarı Çin'in ulusal çıkarları (güvenlik ve kalkınma) için vazgeçilmez bir bölge olarak hem bölgesel güvenlik hem de Orta Asya'nın güvenliği ile bağlantılıdır. Çin, 1993 yılından itibaren enerji temininde dışa bağımlı bir ülke haline gelmiş ve petrol ile doğalgazda dışa bağımlılığı %50'ye yaklaşmıştır. Güney Amerika, Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgelerinden enerji ithal eden Çin, deniz yolunu kullanmakta ve Malacca gibi ABD'nin kontrolünde olan bir boğazdan geçmek zorundadır, yani güçlü bir deniz kuvveti inşa edemediği sürece Çin'in enerji taşımacılığı ABD'nin denetimi altındadır. Bu riske karşı alternatif enerji taşıma yolu ise Hazar ve Orta Asya bölgesinden Çin'e uzanan enerji boru hattıdır. Hâlihazırda Türkmenistan-Çin doğalgaz boru hattı ile Kazakistan-Çin petrol boru hattı, Çin'e enerji akıtmaktadır. Planda, Özbek ve Rus enerji kaynaklarının söz konusu iki boru hattına bağlanması öngörülmektedir. Bütün bu boru hatları önce Doğu Türkistan sonra da Çin'in iç bölgelerine uzanacaktır. Bu durum, Çin'in Orta Asya üzerindeki enerji güvenliğine bağlı çıkarı ile ilişkilidir. Ekonomik çıkar olarak, muazzam üretimi olan Çin'in büyük miktarda hammaddeye ihtiyacı vardır ve Avrasya bölgesi bu ihtiyacın bir kısmını karşılamaktadır. Ayrıca Avrasya bölgesi Çin malları için bir pazardır. Doğal olarak Çin'in Orta Asya politikası bu çıkarlar bağlamında geliştirilmiştir.

4.1. Orta Asya Güvenlik Sorunlarının Tespiti

Her bölge ve devletin güvenlik sorunu farklı olabilir ve Çin tarafı, kendi açısından Orta Asya güvenlik sorunlarını tespit etmiştir. Çinli uzmanlara göre, bağımsızlığına kavuşan Orta Asya ülkeleri, 19. yüzyıldan beri Rus kültürü baskısından kurtulma, sosyal kalkınmayı teşvik etme ve milli birliği sağlama, milli kültürü canlandırma ve milli ruhu tekrar uyandırma bayrağını çekmişlerdi. Bu milli birlik ideolojisi ülkenin toplumsal uyumluluğu ve yeni bağımsız olan ülkelerin yüzleşeceği sorunları aşabilmesi açısından önemlidir, ancak etnik karışıklık içerisinde olan Orta Asya'da suni milliyetçilik duygularının körüklenmesi pek çok olumsuz etkiye neden olacaktır.¹⁰⁰ Soğuk Savaş sonrası Orta Asya ülkelerinde etnik meseleler ortaya çıkmıştı, etnik ve dinî faktörlerin birleşmesi ve kontrolsüz etnik milliyetçiliğe hizmet etmek için dinin kullanılması, bölgedeki milletlerin ilişkilerine zarar vermektedir, milli ekonomik kalkınmayı engellemektedir ve bölgenin güvenliğini tehdit etmektedir. 11 Eylül olayları sonrası ABD kuvvetlerinin Orta Asya'ya girmesi ile bölgedeki etnik sorunlar daha da karmaşık hale gelmiştir. Bu durum sadece bölgedeki beş ülkenin ilişkilerini etkilemekle kalmamakta, ayrıca Çin'in kuzeybatı bölgelerinin güvenliğini de etkilemektedir. Gerçi Orta Asya'daki etnik sorunlar bölge ülkelerinin kontrolü altındadır, ancak istikrarın kırılgan olduğu bir zeminde devam etmektedir.¹⁰¹

Kırgız uzmanlara göre, dönüşüm yaşayan birçok ülkede, organize suç örgütlerine karşı devletin müdahale gücü zayıf kalmaktadır ve bu da bir ferdin, toplumun veya ulusal güvenliğin sorunlarının çözümünü etkilemektedir. Orta Asya'nın jeostratejik konumunun önemli olması birçok dış gücün çıkarlarını ilgilendirdiği gibi bölgedeki terör faaliyetleri de doğal olarak dış güçlerin güvenliğini etkilemektedir. Bölgedeki en ciddi tehditlerden biri de yasadışı silah

¹⁰⁰ Xu Tao 許濤, <中亞地區安全格局中的民族問題> (Orta Asya Güvenlik ve Etnik Sorunları), 《現代國際關係》1999年第10期, 頁32-36.

¹⁰¹ Li Qi 李琪, <中亞國家的民族關係與地區安全> (Orta Asya'da Milletler İlişkileri ve Bölgesel Güvenlik), 《中國邊疆史地研究》第17卷第2期 (2007年6月), 頁136-143.

ticareti, kitle imha silahlarının teknolojisi ve parçalarının yayılmasıdır. Uyuşturucu, uluslararası terör ve dini radikalizm gibi dıştan gelen etkenler ile ekonomide üretimin zayıf kalması, halkın yaşam standartlarının düşük olması, işsizlik ve suç oranının artması bölgenin güvenliğini tehdit etmektedir. Bunun yanında su kalitesindeki düşüş, yayla bölgelerinin dejenere olması, su ekonomisinin doğa ve tarıma olumsuz etkileri, çölleşme ve yeraltı sularının kirlenmesi gibi ekolojik güvenlik sorunları da söz konudur. Orta Asya ülkeleri arasında su kaynakları ve sınır üzerinde yaşanan tartışmalar da bölge güvenliğini etkileyen faktörlerdendir.¹⁰² Kısacası, bölge ülkelerinin ve halklarının çıkarlarının farklı olmasından dolayı bölgede güvenlik mekanizmasının oluşturulması için daha uzun bir yol katedilmesi gerekmektedir.¹⁰³

Çin tarafı, Orta Asya bölgenin güvenliğini etkileyen faktörleri etnik bölücülük, dini radikalizm ve terörizme bağlamaktadır. Bu “üç gücün” aynı zamanda dünyanın birçok yerinde yaşanan çatışmaların da önemli nedeni olduğu ileri sürülmektedir. Söz konusu “üç gücün” Orta Asya’da birleşmesi, insan kaçırma, suikastlar, bombalama ve bir dizi terörist faaliyetleri, neticesinde Orta Asya ülkelerinin toplumsal düzeni bozulmakta ve bu durum bölgesel güvenliği tehdit etmektedir, toplumsal düzen sarsılarak Orta Asya ülkelerinin siyasî ve ekonomik kalkınma sürecini etkilemektedir.¹⁰⁴ Bazı Çinli uzmanlar, Orta Asya’nın siyasi istikrarı, bölgesel güvenliği ve ekonomik kalkınmasını etkileyen en önemli sebepler arasında silah kaçakçılık ve insan tacirliğini kapsayan organize suç göstermektedir. Özellikle uyuşturucu kaçakçılığı en büyük tehdittir. Uyuşturucu kaçakçılığı bölge halkına zarar vermekle birlikte bölgedeki

---

¹⁰² Ailejin Aoluoerbayefu 埃勒金·奧羅爾巴耶夫, <中亞地區安全威脅及威脅制約機制評價> (Orta Asya Güvenlik Tehditleri ve Tehditlere Karşı Mekanizma Üzerinde Değerlendirme), 《俄羅斯研究》2001年第1期(2001年3月)頁22-25.

¹⁰³ Sun Zhuangzhi 孫壯志, <中亞的「大國之爭」與地區安全問題> (Orta Asya’da Büyük Ülkeler Mücadelesi ve Bölgesel Güvenlik Sorunları), 《東歐中亞研究》1998年第6期, 頁69-73.

¹⁰⁴ Chen Lianbi 陳聯璧, <三個「極端主義」與中亞安全> (Üç Aşırıçılık ve Orta Asya’nın Güvenliği), 《俄羅斯中亞東歐研究》2002年5期, 頁56-62.

bölücülük ve terör faaliyetlerinin de mali kaynağını oluşturmaktadır. Aynı zamanda bölgedeki ülkelerin güvenliğini de tehdit etmektedir.¹⁰⁵ Bazı Çinli uzmanlar, Orta Asya ülkelerinin güvenliğini tehdit eden unsurları dış ve iç olarak tasnif etmekte, dış unsur olarak büyük güçlerin bölgedeki müdahaleleri ve iç unsuru ise Orta Asya’da mevcut olan etnik sorun, dinî sorun ve siyasal düzen sorununu saymaktadır. Orta Asya ülkelerinin iç sorunları tarihsel bir mirasla ilişkili olmasına rağmen, reel siyasal güvenlik üzerinde hala etkisini korumaktadır. Orta Asya’nın dış ve iç sorunları Orta Asya ve Çin’in batı bölgelerinin güvenliğini etkilemektedir.¹⁰⁶ Bu tehditlere karşı bazı Çinli uzmanlar, Orta Asya’da istikrarsız durumun devam etmesinin, bütün Orta Asya’nın güvenliğinin tahrip edilmesi anlamına gelmeyeceğini, etnik bölücüler, dini radikaller ve teröristler gibi “üç gücün” faaliyetlerinin daha ciddi boyutlara ulaşamayacağı ve “renkli devrimler”in de etkisini kaybedeceğini ileri sürmektedir.¹⁰⁷

Bazı uzmanlar, bölgenin zengin enerji kaynakları ve bölgede istikrarın sağlanamamış olmasının, Orta Asya’ya dış güçlerin sızmasına neden olduğu ve Çin’in bölgedeki çıkarlarına zarar verdiği kanaatindedir. Bu uzmanlara göre, Orta Asya’nın zengin enerji kaynaklarından ötürü bölge artık birçok gücün mücadele sahasına dönüşmüştür. Çin gibi enerjiye ihtiyaç duyan ülkelerin enerji güvenlik politikası artık ulusal güvenlik ve askerî güvenlik ile iç içe girmiş durumdadır, bu da Çin’in Orta Asya enerji politikasında ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Bu zorluklara rağmen, Orta Asya enerji kaynakları üzerindeki mücadelede Çin, etkili bir bölgesel enerji işbirliği mekanizması oluşturabilmiştir. Bu sayede Çin’in artan enerji talebini karşılayabilmek için

¹⁰⁵ Xu Jinhua 許勤華, <解析毒品與毒品走私對中亞地區安全的影響> (Uyuşturucu ve Uyuşturucu Kaçakçılığın Orta Asya Güvenliği Üzerindeki Etkisi), 《俄羅斯中亞東歐研究》2007年第2期, 頁 32-36.

¹⁰⁶ Yang Chuang 楊闖, <試論中亞的安全問題及中國與中亞關係> (Orta Asya’nın Güvenlik sorunu ve Çin ile Orta Asya İlişkileri), 《外交學院學報》2004年9月, 頁 36-44.

¹⁰⁷ Zhu Zheghong 祝政宏, <試論影響當前中亞地區安全的正負因素> (Orta Asya Güvenliğini Etkileyen Pozitif ve Negatif Faktörler), 《新疆大學學報》(哲學·人文社會科學版)第34卷第1期 (2006年7月), 頁 104-109.

bölgede enerji güvenliğinin tesisıyla, Çin'in batı bölgelerinin güvenliği korunmuş olacaktır. Ancak bölge ülkeleri arasında mevcut sınır tartışmaları, toprak ihtilafları, dinî ve etnik vb. sorunlar henüz çözülememiştir, büyük güçlerin bu bölgedeki mücadeleleri aşırı milliyetçiliğin ve terörizmin körüklenmesine sebep olabilir, hatta bölge ülkelerinde iç siyasî çalkantılar yaratabilir ve yasa ile anlaşmalar devamlılığını yitirebilir, daha da kötüsü bölgesel savaşlar yaşanabilir. Bu sorunlar, Çin'in Orta Asya enerji güvenliğini ciddi manada etkileyecektir.¹⁰⁸

Çin'in Orta Asya'nın güvenliğini etkileyen diğer bir önemli faktör ise bölgede yükselen siyasal İslam'dır. Çinli uzmanlar, Orta Asya'da yükselen İslami köktendinciliğin bölge ülkelerinin siyasi düzenine zarar verdiği gibi Çin'in batı bölgelerinin güvenliğini de tehdit ettiğini öne sürmektedir.¹⁰⁹ İslami köktendinciliğin Orta Asya'daki yükselişinin Batı'nın bölgeye laik düzeni getirme çabaları, bölge liderlerinin körü körüne Batılılaşma politikalarını izlemesi ile ekonomik, eğitim ve etnik sorunların yarattığı olumsuz sonuçlara bağlanmaktadır.¹¹⁰ Bazı uzmanlar bunu radikal İslam olarak tanımlamaktadır ve radikal İslam'ın Orta Asya, Güney Asya, Batı Asya ve Güneydoğu Asya'da güçlenmesiyle birlikte, Çin'deki radikal dincilik ve etnik bölücülük hareketinin körüklendiği görüşündedirler. Aynı durum, ABD kuvvetlerinin bölgeye girmesine ve Çin'in siyasî, ekonomik ve askerî güvenliğini tehdit etmesine neden olduğu ileri sürülmektedir.¹¹¹ Orta Asya güvenliğine zarar veren İslami

¹⁰⁸ Wei Ling 衛靈 ve Liu Qiang 劉強, <中亞地區的能源爭奪與中國能源安全> (Orta Asya'da Enerji Mücadelesi ve Çin'in Enerji Güvenliği), 《世界經濟與政治論壇》2006年第6期, 頁73-78.

¹⁰⁹ Xie Song 解松, <伊斯蘭原教旨主義對我國國家安全的影響> (İslamî Fundamentalizm Çin'in Ulusal Güvenliğe Etkisi), 《江南社會學院學報》第8卷第3期(2006年9月), 頁11-15; Cui Jianshu 崔建樹, <伊斯蘭教在中亞復興的原因及其對中亞安全的影響> (İslâmiyet'in Orta Asya'da Yükselişin Sebebi ve Orta Asya'daki Etkisi), 《世界經濟與政治論壇》2002年第2期, 頁56-59.

¹¹⁰ He Zhilong 何志龍 ve Xiang Yan 相艷, <當代伊斯蘭原教旨主義的崛起及其對我國安全的影響> (İslamî Fundamentalizmin Yükselişi ve Çin Güvenliğine Etkisi), 《陝西教育學院學報》第21卷第2期(2005年5月), 頁47-51.

¹¹¹ Yan Wenhu 閻文虎, <論當代伊斯蘭復興運動對我國安全的影響> (İslamî Fundamentalizm Hareketi ve Çin Güvenliğine Etkisi), 《華東理工大學學報》(社會科學版), 2004年1期, 頁70-75.

köktendincilik dışında Pan-İslâmizm ile Pan-Türkizmin de bölgede etkilidir ve Çin'in sınır bölgelerinin istikrarını tehdit etmektedir.¹¹² Pan-İslâmizm ile Pan-Türkizm'in Türkiye'de ortaya çıktığı ve Orta Asya ile Doğu Türkistan'da nüfuz bulduğu ileri sürülerek, Türkiye'nin bu ideoloji ile Orta Asya ve Doğu Türkistan üzerinde etki yaratmaya çalıştığı iddia edilmektedir.¹¹³

Rusya'nın Orta Asya güvenliğine etkileri vardır. Çinli uzmanlara göre, Rusya'nın Orta Asya'daki askerî varlığını olumlu karşılamaktadır. Özellikle Rusya'nın inisiyatifindeki Kolektif Güvenlik Anlaşması (KGA) mekanizması, Orta Asya'nın güvenliği üzerinde etkili rol üstlenmiştir.¹¹⁴ Rusya'nın Orta Asya güvenlik sorunu bağlamındaki bu olumlu etkisi, 11 Eylül olayları sonrası da kendini göstermiştir. Rusya'nın Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ)'nde üstlendiği liderlik rolü ve ŞİÖ'ye iştirak etmesiyle, bölgenin güvenliğinin sağlanması konusunda büyük rolleri olmuş ve "üç gücün" bölgede daha fazla etki sağlamasını engellemiştir.¹¹⁵ Ancak Rusya'nın Orta Asya güvenliğine etkisinin, Çin-Rusya ilişkilerini olumsuz etkileyebileceğini düşünen uzmanlar da vardır. Çin-Rusya ilişkilerinin gelişmesi, ortak stratejik çıkarların gereğine dayanmaktadır. Çin-Rusya ulusal çıkarları siyasi, ekonomik ve askerî alanda

¹¹² Xue Jianfu 薛劍符, <中亞地緣態勢與中國國家安全> (Orta Asya Jeopolitik Durumu ve Çin Ulusal Güvenliği), 《綏化學院學報》第 27 卷第 4 期 (2007 年 7 月), 頁 38-39.

¹¹³ Pan Zhiping 潘志平, <論土耳其與泛突厥主義> (Türkiye ve Pan-Türkizm), 《史學集刊》2004 年 4 期, 頁 60-68; Du Fanyi 杜凡一 ve Peng Tao 彭濤, <雙泛主義與新疆民族分裂主義活動> (Pan-İslâmizm-Pan-Türkizm ve Xinjiang'deki Etnik Bölücülüğü Faaliyetler), 《長春理工大學學報》(社會科學版), 2006 年 1 期, 頁 21-25; Zhao Zhucheng 趙竹成, <中國的民族分離運動-新疆的案例> (Çin'de Etnik Ayrılıkçılık Hareketi: Xinjiang Örneği Analizi), (2009 台灣政治學會年會暨學術研討會-動盪年代中的政治學:理論與實踐), 台北: 台灣政治學會, <<http://tpsa.hcu.edu.tw/ezcatfiles/b083/img/img/1184/D5-1.pdf>>, 2009 年 11 月 22 日; Su Wenyu 蘇聞宇, <奧斯曼主義思潮始末-兼析奧斯曼主義與泛突厥主義之異同> (Osmanlıcılık Akımı: Osmanlıcılık ve Pan-Türkizm'in Farkı ve Benzerlikleri), 《西北民族研究》2010 年 01 期, 頁 10-19, 52.

¹¹⁴ Zhu Zhenghong 祝政宏, <論 911 事件後中亞地區安全與俄美因素> (11 Eylül Sonrası Orta Asya Güvenliği ve Rusya-ABD Faktörleri), 《新疆社科論壇》2003 年第 6 期, 頁 29-33, 42.

¹¹⁵ Zhu Zhenghong 祝政宏, <俄羅斯的中亞集體安全體系> (Rusya'nın Orta Asya Kolektif Güvenlik Sistemi), 《新疆大學學報》(社會科學版) 第 32 卷第 4 期 (2004 年 12 月), 頁 62-66.

örtüşmektedir, ancak Rusya'nın sahip olduğu jeopolitik güç ve Orta Asya üzerindeki etkisi Çin'in ulusal çıkarları üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Gerek tarihsel olgular (Rusların Çin topraklarını yağmalaması), jeopolitik ve uluslararası ilişkileri alanında, gerekse de Rusya'nın siyaseti, ekonomisi, dış politikası ve askerî gücü bundan sonra nasıl gelişirse gelişsin, Çin'in ulusal çıkarlarına büyük etkisi olacaktır.¹¹⁶

Çinli uzmanlar nezdinde Orta Asya güvenliğini en çok etkileyen ülke ABD'dir. ABD, Afganistan'a yönelik askerî müdahalesi sonrasında siyasî, ekonomik ve askerî alanda Orta Asya'da güçlü bir şekilde varlığını göstermiştir. ABD'nin gücünün Orta Asya'yı kapsar şekilde genişlemesiyle, bölgenin güvenliği daha da belirsiz hale gelmiştir. Aynı zamanda Çin'in çevresel güvenliğine de çok boyutlu biçimde etki etmektedir.¹¹⁷ ABD güçlerinin Orta Asya'ya girmesinin birkaç amacı vardır: 1. Rusya'ya baskı yapabilir ve Çin'i çevreleyebilir, Ortadoğu'yu kuşatabilir, İran'ı sıkıştırabilir ve Güney Asya'yı izleyebilir, 2. Orta Asya ve Hazar bölgesindeki enerji sahalarını kontrol altına alabilir ve ABD'nin enerji talepleri için istikrarlı bir ortam yaratabilir, 3. Orta Asya'daki Pan-İslâmî ve terörist güçlere yönelik önlemler alabilir, 4. Orta Asya'ya demokrasi ihracı için askerî destek sağlanabilir.¹¹⁸ Bazı uzmanlara göre, Orta Asya'da siyasi yapı, ekonomik paylaşım, dinî ve etnik sorunlardan dolayı demokrasinin yerleşmesi gecikmekte ve bu nedenle bölge ülkelerin liderleri çeşitli eleştirilere maruz kalmaktadır.¹¹⁹

Çinli uzmanlara göre, ABD'nin Afganistan'a askerî müdahalesi sonrası, Orta Asya'daki teröristlere yönelik caydırıcı rolü olmuştur ve "üç gücün" Orta

¹¹⁶ Yin Weiguo 殷衛國, <中俄國家利益交合及安全合作前景評析> (Çin-Rusya Ulusal Çıkarı ve Güvenlik İşbirliğinin Geleceği), 《世界經濟與政治論壇》2000年第3期, 頁39-42.

¹¹⁷ Yang Yun 楊昀, <911後美國在中亞的擴張及其對中國西部周邊安全環境的影響> (11 Eylül Sonrası ABD'nin Orta Asya'daki Genişlemesi ve Çin'in Batı Bölgeleri Güvenlik Çevresine Etkisi), 《和平與發展》季刊2006年第2期, 頁50-53.

¹¹⁸ Jia Chunyang 賈春陽, <阿富汗戰爭及美國中亞駐軍長期化對中國安全的影響> (Afganistan Savaşı, ABD'nin Orta Asya'da Kalıcı Askerî Kuvvet Bulundurması ve Çin'in Güvenliğine Etkisi), 《大慶師範學院學報》第28卷第4期(2007年8月), 頁40-43.

¹¹⁹ Shi Lan 石嵐, <中亞地區的安全形勢> (Orta Asya Güvenlik Durumu), 《新疆社會科學》2004年第2期, 頁42-47.

Asya'daki etkisi kırılabilmiştir. Ancak ABD, ekonomik yardım ve işbirliği ile askerî yardım ve işbirliği vasıtasıyla Orta Asya ülkelerinin ekonomilerinin can damarını adım adım kontrol altına almaya başlamıştır. Aynı zamanda Orta Asya ülkelerine şartlarını kabul ettirmekle, bu ülkeleri Batı'nın siyasî ve ekonomik sistemine dâhil etmeye çalışmıştır. ABD'nin Orta Asya'da sürdürdüğü demokratikleştirme süreci de Orta Asya ülkelerinin siyasi istikrar ortamında sarsılmalara yol açmış ve bölgenin güvenliği için reel ve potansiyel bozgunluk rolü olmuştur.¹²⁰ Bazı Çin uzmanları bu görüşün aksine ABD'nin Orta Asya'da güç kazanmasının, bölge güvenliğinin sağlanması açısından yararlı olduğunu ifade etmektedir.¹²¹

Bazı uzmanlar, Orta Asya'ya Rusya'nın arka bahçesi olarak bakmasına rağmen, Rusya'nın artık bölge üzerinde etkisini yitirmiş olduğunu belirterek, Rusya'nın bölgede yarattığı boşluğun, ABD'nin Asya hinterlandına girmesine fırsat yaratmış olduğunu ifade etmektedirler. Çinli uzmanlara göre, ABD, küresel stratejisinin gerçekleşmesi ve NATO'nun doğuya genişlemesi ile ABD-Japonya askerî müttefik stratejisi arasında bağın oluşması dikkate alarak Orta Asya stratejisini planlamıştır. Bu plan çerçevesinde ABD, siyasî, ekonomi ve askerî alanda Orta Asya'da nüfuz kazanmaya çalışma ve bölgenin tek hakimi olmanın peşindedir. ABD'nin Orta Asya politikası Çin'in çıkarlarına zarar vermektedir: 1. ABD, Çin'i kuşatma stratejisi uygulamaktadır, 2. Radikal etnik milliyetçiliğin beslediği hoşgörü ortamı, Çin'in kuzeybatı bölgesinin istikrarına ve güvenliğine

---

¹²⁰ Zhu Zhenghong 祝政宏, <試論 9•11 後美國對中亞地區安全作用的多重性> (11 Eylül Sonrası ABD'nin Orta Asya Güvenliği Üzerindeki Çoklu Etkisi), 《新疆社會科學》2005 年第 6 期, 頁 60-66; Zhu Zhenghong 祝政宏, <論 911 事件後中亞地區安全與俄美因素> (11 Eylül Sonrası Orta Asya Güvenliği ve Rusya-ABD Faktörleri), 《新疆社科論壇》2003 年第 6 期, 頁 29-33.

¹²¹ Chen Lianbi 陳聯璧, <三個「極端主義」與中亞安全> (Üç Aşırıçılık ve Orta Asya'nın Güvenliği), 2002:56-62.

ciddi tehdit yaratmıştır, 3. ABD'nin Orta Asya'daki mücadelesi Çin'in enerji (petrol) güvenliğini etkilemektedir.¹²²

Çin'de, Orta Asya'nın güvenliği konusunda en çok ABD'nin bölgedeki politikasını hedef almaktadır. ABD'nin Orta Asya'daki varlığı, Orta Asya'nın güvenliğine zarar vermekten ziyade, Çin'in tehdit algılaması ile ilgilidir. Çinli uzmanlara göre: 1. ABD'nin Orta Asya'daki askerî varlığı Çin'in bütün güvenlik çevresinin olumsuz etkilenmesine yol açmış ve Çin'in kuzeybatısında potansiyel sorunlar yaratmakla birlikte, Çin'in doğu, batı ve güney olmak üzere üç yönden ABD'nin kuşatması altına girmiştir, 2. ABD'nin Orta Asya'daki varlığı ŞİÖ'nün fonksiyonunu zayıflatmış ve örgütün etkisiz ve marjinal hale dönüşme tehlikesine yol açmıştır. 3. Uzun vadede ABD'nin Orta Asya'daki varlığı, Çin'in anti terör stratejisinin işleyişine olumsuz etki yaratmaktadır, yani Doğu Türkistancı güçlerin Çin'e yönelik bölücü faaliyetlerini teşvik edici rol oynayabilmektedir. Aynı zamanda ABD'nin Orta Asya'daki varlığı Çin'i bölme ve Batılılaştırmanın ileri karakolu olacaktır, Doğu Türkistancılara destek verilmesiyle Çin zayıflatılabilir. Bu durum, Çin'in batı bölgelerin güvenliği ve istikrarına zarar vermektedir. 4. ABD'nin Orta Asya'daki varlığı Çin'in enerji güvenliği açısından büyük baskı oluşturmaktadır.¹²³

Yani Batı ülkeleri, Sovyetlerin dağılması ile Orta Asya'da meydana gelen boşluğu doldurmak için bölgede düzenli nüfuz kazanmaya çalışmıştır. Uluslararası güçlerin Orta Asya'da menfaat elde etmeyi amaçlayan faaliyetlerine karşı, Orta Asya ülkeleri çok taraflı pragmatik denge politikası izlemeye başlamıştır, yani dış güçlerin bölgede kendi aralarında oluşturdukları karşılıklı dengeyle, ilgili ülkeler kalkınma zemini yaratmaya çalışmaktadır. Orta Asya ülkelerinin izlediği bu politikalar, Batılı güçlerin bölgede etkisinin artmasına yaramakta ve

¹²² Li Qingsi 李慶四 ve Xiao Xian 肖顯, <美國對中亞的爭奪及其對中國安全環境的影響> (ABD'nin Orta Asya Üzerindeki Mücadelesi ve Çin'in Güvenlik Çevresine Etkisi), 《教學與研究》2001年第10期, 頁34-40.

¹²³ Jia Chunyang 賈春陽, <阿富汗戰爭及美國中亞駐軍長期化對中國安全的影響> (Afganistan Savaşı, ABD'nin Orta Asya'da Kalıcı Askerî Kuvvet Bulundurması ve Çin'in Güvenliğine Etkisi), 2007:40-43.

kuzeyden Rusya'yı sıkıştırma, doğuda Çin'i çevreleme, güneyde ise yeni İslami güçlere karşı önlem alma gibi durumlara yol açabilir. Böylece Orta Asya'da etnik milliyetçi güçlerin var olması ve gelişmesi için karmaşa dolu bir ortam hazırlanmıştır.¹²⁴

Orta Asya'nın güvenliğini etkileyen güçler sadece ABD ve Rusya değildir, aynı zamanda bölgenin komşusu olan Çin de hızla yükselen konumuyla diğer güçleri dengeleyici bir aktör olarak görünmektedir. Orta Asya'nın jeostratejik konumu, zengin petrol kaynakları ve bölge ülkelerinin siyasî ve ekonomik açıdan zayıf olması, ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerin ilgisini çekmiştir. Bu durum üç büyük gücün bölgede "üçgen mücadele" dengesini oluşturmaktadır ve böylece jeostrateji, demokrasi stratejisi, enerji stratejisi ve terörle mücadele stratejisi gibi farklı düzeydeki çıkar çatışmalarını yansıtan Orta Asya'nın yeni güvenlik anlayışı ortaya çıkmaktadır. Bu üç büyük güç, kendi çıkarları için mücadele ederken, bölge halkı onlardan yardım ve destek arayışına girmiş ve beklentilerin aksine bölge halkı bu ortamdan daha çok zarar görmeye başlamıştır.¹²⁵ Fakat bazı araştırmacılar, Orta Asya'nın güvenliğini etkileyen Çin, ABD ve Rusya arasında oluşan rekabet ile işbirliğinin bir arada sürmesinin, geleceğe dönük bölge güvenliği açısından daha olumlu sonuçlara yol açabileceği fikrini ortaya koymaktadır.¹²⁶

Çinli uzmanlara göre, Orta Asya'nın güvenliği sağlanamadığı takdirde bir dizi problem meydana gelebilir: 1. Siyasal çalkantılar toplumsal istikrarsızlığı tetikleyebilir ve durumun ağırlaşması sonucunda siyasal düzen kontrolden çıkabilir, 2. Bölücülük, dini radikalizm ve terörizm gibi "üç güç" varlığını devam ettirerek ve tekrar canlanarak bölgenin güvenliği ve istikrarı açısından ciddi

¹²⁴ Xu Tao 許濤, <中亞地區安全格局中的民族問題> (Orta Asya Güvenlik ve Etnik Sorunları), 1999:32-36.

¹²⁵ Ju Keyi 巨克毅, <中亞新安全觀下美俄中戰略三角關係解析> (Orta Asya Yeni Güvenlik Anlayışı ve ABD-Rusya-Çin Üçgen İlişkileri), 《全球政治評論》第 11 期 (2005 年 7 月), 頁 1-18.

¹²⁶ Zong Yongping 宗永平 ve Xu Haosen 徐浩森, <中俄美在中亞的相互關係及中亞未來安全形勢分析> (Çin-Rusya-ABD Orta Asya'daki İlişkileri ve Orta Asya Güvenliğinin Geleceği), 《伊犁師範學院學報》第 4 期 (2006 年 12 月), 頁 66-68.

sorunlar yaratabilir, 3. Orta Asya’da uyuşturucu kaçakçılığı gibi diğer organize suç örgütleri, Orta Asya’nın toplumsal istikrarı ve güvenliği açısından önemli tehditler yaratabilir, 4. Orta Asya ülkeleri arasında toprak paylaşımı ve sınır sorunları gibi tarihten kalma anlaşmazlıklar, kaynak paylaşımı ve yasadışı göç gibi sorunlar tekrar artabilir.¹²⁷ Bazı uzmanlara göre, Orta Asya ülkelerinde siyasal ve toplumsal çatışmaların yaşanması mülteci sorunlarını meydana getirebilir ve Çin ile bölge arasındaki ticarî çıkarları, sınır bölge ve enerji güvenliğini etkileyebilir hatta Doğu Türkistan’ın güvenliği ve istikrarına zarar verebilir. ABD’nin Orta Asya’da ve Asya-Pasifik’te konuşlandığı askerî birlikler, Çin’in doğusu ve batısından kuşatılması durumunu yaratmıştır. Orta Asya’da İslami güçlerin, özellikle dini radikalizmin etkisinin artması, Orta Asya ülkelerinin laik düzenine meydan okuyabilir ve Doğu Türkistan’ın güvenliğini de tehdit edebilmektedir. En önemlisi Doğu Türkistancılar mevcut bütün fırsatlarından faydalanarak Doğu Türkistan’ın toplumsal istikrarını sabote ve güvenliğini tehdit edebilirler. Orta Asya’da her türlü siyasal gücün işbirliği, rekabeti veya çatışması, bölgenin durumunu daha da karmaşık hale sokmaktadır, Bu durumda Orta Asya’nın jeostratejik konumunun kapsamlı düşünülmesi gerekmekte ve bunun üzerinde bölge ülkeleriyle dengeli bir politika izlenmesi gerekmektedir. Orta Asya ülkeleriyle işbirliği ilişkilerini sağlarken, bazı avantajlarından istifade ederek diğer ülkeler ve gruplarla dostluk-işbirliği ilişkileri geliştirilmelidir. Bu şekilde ancak Doğu Türkistan için güvenlik çevre sağlanabilir.¹²⁸

Çinli uzmanlar, Orta Asya güvenliğini etkileyen faktörleri, bölge ve bölge ülkelerindeki mevcut etnik, dini ve toplumsal sorunlara veya Çinlilerce tanımlanan “üç gücü” meydana getiren güvenlik sorunlarına bağlamaktadır; Bunun dışında silah, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi geleneksel olmayan

¹²⁷ Zhang Yao 張耀, <中亞安全局勢變遷與國際合作> (Orta Asya Güvenliği Değişimi ve Uluslararası İşbirliği), 2006:59-64.

¹²⁸ Xu Yaqing 徐亞清 ve Wang Zhuanyun 王轉運, <中亞地緣政治態勢發展與中國新疆安全> (Orta Asya Jeopolitik Konumunun Gelişmeleri ve Çin Xinjiang’ın Güvenliği), 《新疆社會科學》 2006年第6期, 頁 63-68.

güvenlik sorunları da Orta Asya'nın güvenliğini tehdit eden sorunlar olarak tespit edilmiştir. Ayrıca yabancı güçlerin bölge ve bölge ülkeleri üzerindeki müdahalesi de Orta Asya güvenliğine zarar veren önemli faktörler olarak vurgulanmaktadır. Bu güvenlik sorunlarının, Çin'in Orta Asya'daki enerji ve güvenlik çıkarlarını da tehdit ettiği belirtilmektedir.

4.2. Orta Asya Güvenlik Sorunlarına Yönelik Tedbirler

Çinli uzmanlar, Orta Asya güvenlik sorunlarını tespit ederken bölge ülkelerinin siyasi, ekonomik, toplumsal gibi iç sorunlara fazla değinmemiştir. Bunun nedeni belki Çin'in öteden beri izlediği iç işlerine karışmama politikasından kaynaklanıyor olabilir. Çin Devlet Başkanı Hu Jintao, 2005 yılında Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Astana Zirvesi'nde bu anlayışı ifade etmişti. Hu Jintao'ya göre, *“Orta Asya ülkeleri bölgenin sahibidir. Orta Asya ülkelerinin halkları bağımsız olarak kendi ülkesinin durumuna göre gelişim yolunu tercih edebilir, kendi ülkesinin ve Orta Asya'nın işlerini yapabilecek kapasite ve akla sahiptir. Bizim tutumumuz, Orta Asya'nın karşılıklı işbirliğine sahne olmalıdır, ilgili taraflar birbiriyle olan ilişkilerine yapıcı işbirliği anlayışıyla yaklaşmalıdır. Orta Asya bölgesinde her türlü ikili ve çok taraflı işbirliğinin derinleşmesi ve gelişmesini ümit ediyoruz ve böylece sorunların üstünden birlikte gelinmesi, bölgesel kalkınmanın geliştirilmesi, bölgenin istikrarının korunması ve evrensel refaha ulaşılması için olumlu ortam yaratılmalıdır. Kısacası, Orta Asya'nın mutlaka barış, istikrar ve refaha kavuşmuş bir bölgeye dönüşmesi gerekir, ŞİÖbu hedeflerin gerçekleştirilmesi için önemli katkılarda bulunacaktır”*.¹²⁹ Çinli uzmanlar, Başkan Hu Jintao'nun bu ifadelerine dayanarak, Çin'in, Orta Asya ülkelerinin siyasi tercihlerine müdahale etmeyeceğini belirtmektedir, ancak Çin'in, yabancı güçlerin Orta Asya'nın siyasi işlerine karışmasını istemediğinin de altını

¹²⁹ Hu Jintao 胡錦濤, <胡錦濤在上海合作組織阿斯塔納峰會上的講話> (Hu Jintao'nun Şanghay İşbirliği Örgütü Astana Zirvesindeki Konuşması), 《人民網》, 2005年07月06日03:14.

çizmektedirler. Çinli uzmanlara göre, Orta Asya ülkeleri, Çin ile siyasî, ekonomi ve güvenlik alanlarında işbirliğine gitmeyi istemektedir.¹³⁰

Orta Asya'nın güvenliğini araştıran Çinli uzmanlara göre, ulusal güvenlik bir devletin ve bir ulusun hayatta kalmasıyla ilgili bir meseledir ve gelişmelere göre yeni ulusal güvenlik konsepti ortaya konulmalıdır. Bu tür güvenlik konsepti dinamik güvenlik anlayışı ve son derece kapsamlı bir güvenlik konsepti (comprehensive security concept) olmalıdır, bu da ulusal çıkarları koruyan ve gelişmeyi sağlayan konsepttir. Aslında Orta Asya ülkelerinin izlediği güvenlik politikası bu konsept ile büyük ölçüde uyumludur.¹³¹ Çinli uzmanlara göre, Orta Asya ülkelerinin güvenlik politikası, çok yönlü ve çok düzeyli (multi-level) ekonomi güvenlik stratejisi inşa etmeye, Orta Asya merkezli çok taraflı ve pragmatik uluslararası güvenlik strateji izlemeye ve geleneksel olmayan güvenlik alanlarında işbirliğine önem verme politikasına göre şekillenmiştir. Böylece ana yön olarak terörle mücadelede işbirliği arttırmak ve bununla birlikte nükleer alanda güvenlik ve uyuşturucuya karşı işbirliğini birlikte ele alan, geleneksel olmayan güvenlik stratejileri uygulama yoluna gidilmektedir.¹³²

Çinli uzmanların araştırmalarına göre, Orta Asya ülkeleri bölgesel güvenliği sağlamak için askeri güvenlik işbirliği kompleksini, ekonomi-güvenlik işbirliği ile iç içe geçmiş halkalı yapıyı ve geleneksel olmayan güvenlik işbirliğine dayanan “uçan kazlar modelini” (flying geese model) oluşturmaya çalışmaktadır. Yani Orta Asya ülkeleri çok yönlü ve çok düzeyli işbirliğini artırmaktadır. Ancak uzun vadede birçok sorunla yüz yüze kalacaklardır.¹³³

¹³⁰ Zhang Yao 張耀, <中亞安全局勢變遷與國際合作> (Orta Asya Güvenliğinin Değişimi ve Uluslararası İşbirliği), 《俄羅斯研究》2006年第3期(2006年9月), 頁59-64.

¹³¹ Chang Qing 常慶, <中亞國家:國際戰略、外交政策與國家安全> (Orta Asya Ülkeleri: Uluslararası Strateji, Dış Politika ve Ulusal Güvenlik), 《東歐中亞研究》2001年第3期, 頁48-54.

¹³² Wang Hongyuan 王宏淵, <中亞國家的安全戰略> (Orta Asya Ülkelerinin Güvenlik Stratejisi), 《新疆社會科學》2005年第4期, 頁37-40.

¹³³ Zhu Xinguang 朱新光, <中亞安全合作機制評析> (Orta Asya Güvenlik İşbirliği Mekanizması Üzerinde Değerlendirmesi), 《俄羅斯中亞東歐研究》2004年第2期, 頁61-67; Zhu Xinguang 朱

Aslında bundan önce Orta Asya ülkeleri istikrarsızlık yaratan olaylara karşı önlem alamamıştı. Örneğin Tacikistan iç savaşı, Kırgızistan'da yaşanan iki sivil darbe ve Özbekistan'ın Andican bölgesindeki olaylara karşı çaresiz kalınmıştı.

Çinli uzmanların Orta Asya bölgesinin güvenliği sağlamak için geliştirdiği tezler, yalnızca Çin'in bölgedeki çıkarının korunması üzerinde durmaktadır. Nitekim Çin'in eski Devlet Başkanı Jiang Zemin'in Haziran 2002'deki ŞİÖ'nün St. Petersburg Zirvesi'nde dediği gibi, *“güvenlik ile ekonomi-ticaret birbirini tamamlayıcı ve karşılıklı teşvik eden ilişkilerdir, bu da bölgesel işbirliğinin ve Şanghay İşbirliği Örgütü'nün gelişmesinin iki tekerleğidir. Bu iki işbirliği önemlidir ve diğer alanlarda dostça işbirliğinin gelişmesi için itici ve teşvik edici rolü vardır.”*¹³⁴ Jiang Zemin'in bu ifadesindeki ekonomi-ticaret ilişkileri, Çin'in Orta Asya ülkeleri ile geliştirdiği enerji işbirliği, ham madde temini ve Orta Asya pazarında etkili olmak olarak izah edilebilir. Güvenlik işbirliği ise Çin'in Orta Asya enerji güvenliği ve Doğu Türkistan'ın güvenliğini sağlamak olarak açıklanabilir. Ancak Orta Asya ülkelerinin siyasal ve toplumsal sorunlarından kaynaklanan ülkesel ve bölgesel güvenlik sorunları bu yaklaşımdan hariç tutulmaktadır.

Orta Asya'nın güvenliği sorunu bağlamında Çin'in güvenlik hedefleri Doğu Türkistan ve enerji güvenliğidir. Aslında bu iki hedef birbiriyle ilişkilidir. Bazı uzmanlara göre, geleneksel olmayan güvenlik anlayışı kapsamındaki petrol güvenliği, Çin'in reformdan sonraki kazanımları ve ekonomik kalkınmayı doğrudan etkilemektedir. Petrol güvenliği Çin'in yüz yüze kaldığı reel bir sorundur ve zengin petrol kaynakları olan Orta Asya ile işbirliği yapılması bu

---

新光 ve Ji Fangtong 季芳桐, <冷戰後中亞的軍事與經濟安全合作探略> (Soğuk Savaşı Sonrası Orta Asya'da Askerî ve Ekonomi Güvenlik İşbirliği), 《貴州師範大學學報》(社會科學版), 2004 年第 6 期, 頁 36-40.

¹³⁴ Ceng Hu 曾虎, Che Yuming 車玉明 ve Sun Zhanlin 孫占林, <江澤民在上海合作組織聖彼得堡峰會上發表重要講話> (Jiang Zemin'in Şanghay İşbirliği Örgütü St. Petersburg Zirvesindeki Önemli Konuşması), 《新華網》2002-06-07 21:23:06.

açından önem arz etmektedir.¹³⁵ Söz konusu enerji güvenliğini sağlamak için karada enerji güvenliği koridorunun tesis edilmesi şarttır. Doğu Türkistan'ın jeopolitik konumu ve zengin kaynaklara sahip olmasından dolayı, Çin'in 21. yüzyılın enerji güvenliği koridorunun tesis edilmesi açısından belirleyici bir rolü vardır. Stratejik konumda olan Doğu Türkistan, Çin'in sürdürülebilir kalkınmasının stratejik alanıdır.¹³⁶ Bazı uzmanlar, Doğu Türkistan'ın, Çin'in en önemli enerji üssü, petrokimya ve enerji kaynakları bakımından uluslararası güvenlik koridoruna dönüşeceğini belirterek, Çin'in enerji stratejisinin önemli bir parçası haline geldiğini belirtmektedir.¹³⁷ Bu bağlamda Doğu Türkistan'ın güvenliği sağlanmalıdır. Enerji ve jeopolitik açıdan Orta Asya, Çin'in sınır bölgeleri ve enerji güvenliği için stratejik anlam taşımaktadır. Çin ise güvenlik ve ekonomik işbirliği vasıtasıyla Çin'in Orta Asya'daki çıkarlarını korumalıdır.¹³⁸ Bu tür ifadeler daha çok teorik düzeyde kalmaktadır, Çin tarafı, Doğu Türkistan'ın güvenliğini yalnızca baskıcı politika uygulayarak sağlamaya çalışmaktadır ve sağlıklı neticeler alabilmiş sayılamaz. Doğu Türkistan'ın güvenliği ile ilgili diğer bir başarısız politika ise, Çin'in bölge Müslümanlarına yönelik izlediği din siyasetidir. Yükselen İslami köktendinciliğe karşı uzmanların önerdiği tedbirler ise: 1. Çin'in siyasal sistemine göre dini tanımlamalıdır; din adamları ve camilerin Çin'in lehine yeniden tanıtılmalıdır, 2. Tarihte geçen vatanperver Müslüman milli kahramanların hikâyeleri, geniş çapta vatansever eğitime tabi tutulmalıdır, 3. Çin'in batı bölgelerinin ekonomik kalkınmasına hız verilmeli ve bölge halkının bilim ve kültür kalitesi yükseltilerek bilimsel dinî

---

¹³⁵ Wu Hongjun 武鴻鈞 ve Zhang Jing 張靜, <中國與中亞在石油安全方面合作的新場景> (Çin-Orta Asya Petrol Güvenliği Alanındaki İşbirliğinin Geleceği), 《甘肅高師學報》第 10 卷第 2 期 (2005 年), 頁 35-37.

¹³⁶ Jiang Xinwei 蔣新衛, <中亞石油地緣政治與新疆建設能源安全大通道探析> (Orta Asya Petrol Jeopolitiği ve Xinjiang'da Enerji Güvenlik Kanalı), 《新疆社會科學》, 2007 年第 1 期, 頁 40-46.

¹³⁷ Tang Yigai 湯一溉, <關於構建中國中亞石油天然氣國際安全通道的思考> (Çin-Orta Asya Petrol ve Doğalgaz Uluslararası Güvenlik Kanalı'nın İnşa Edilmesi Üzerinde Değerlendirmesi), 《新疆社會科學》2007 年第 1 期, 頁 17-21.

¹³⁸ Xue Jianfu 薛劍符, <中亞地緣態勢與中國國家安全> (Orta Asya Jeopolitiği ve Çin'in Ulusal Güvenliği), 2007:38-39.

görüş kademeli olarak tesis edilmelidir.¹³⁹ Çinli uzmanlar dinin siyasi, toplumsal ve kültürel alanlardaki özelliklerini göz ardı ederek yalnızca pragmatist bir politikayı ortaya koymaktadır. Bazı uzmanlar “üç güce” karşı izlenmesi gereken politikayı uluslararası işbirliği dışında, önlenmesi ve mücadelenin birlikte ele alınması olarak açıklamaktadır. Özellikle “üç gücün” kökünü kazıyabilmek için ekonomi, toplumsal ve kültürel alanlarda kapsamlı çözümler aranmalıdır; yani ekonomiyi geliştirme süreci ile birlikte halkın yaşam standartlarının iyileştirilmesi, zengin ve yoksul arasındaki uçurumun daraltılması, etnik ve din gibi birçok alanda çatışmaların azaltılması gerekmektedir. Ekonomisi kalkınmış, demokrasisi oluşmuş, bilim ve eğitimde ilerlemiş, kültürlü, refahlı, sosyal uyumlu ve insanların orta halde yaşadığı bir toplumda “üç güç” yaşam alanını kaybedecektir.¹⁴⁰

Rusya'nın Orta Asya güvenlik politikasına karşı fazla bir önerisi olmayan Çinli uzmanlar, ABD'nin Orta Asya'daki varlığının bölge güvenliğine zarar verdiğini düşünmektedir. Bu duruma karşı Çin ile Orta Asya ülkeleri arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, çok taraflı güvenlik işbirliğinin artırılması ve Çin'in etkisinin güçlendirilmesi yoluyla, ABD'nin Orta Asya'daki nüfuzuyla Çin'e yönelik uyguladığı çevreleme politikası engellenmelidir. Böylece bölgede uyumlu ve istikrarlı güvenlik ilişkileri inşa edilmelidir.¹⁴¹ Bazı uzmanlar ABD'nin etkisine daha olumlu bakmakta ve ABD'nin Orta Asya'daki varlığına karşı yapılması gereken politikayı şu şekilde ortaya koymaktadır: 1. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün işlevleri güçlendirilmelidir, 2. Çin'in “Batı Kalkınma Projesi”ne hız verilmeli, özellikle Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nin kalkınma kapasitesi artırılmalıdır, 3. Terörle mücadelede ilkeli duruş sergilenmelidir, 4.

¹³⁹ He Zhilong 何志龍 ve Xiang Yan 相艷, <當代伊斯蘭原教旨主義的崛起及其對我國安全的影響> (İslamî Fundamentalizmin Yükselişi ve Çin Güvenliğine Etkisi), 2005:47-51.

¹⁴⁰ Geng Mingjun 耿明俊, <試析「三種惡勢力」對中國安全的挑戰> (Üç Şer Gücünün Çin'in Güvenliğine Meydan Okuyuşu), 《科學社會主義》2003年第1期, 頁 74-76.

¹⁴¹ Ahmet Mahmut 艾合買提•馬木提, <我國在中亞地區的安全利益分析及其對策> (Çin'in Orta Asya'daki Güvenlik Çıkarları ve Tedbirler), 《新疆大學學報》(哲學•人文•社會科學版) 第 34 卷第 4 期 (2006 年 7 月) 頁 105-107.

ABD ile ilişkilerin geliştirilmesine çaba gösterilmelidir, 5. Orta Asya'dan Xinjiang'a sızmaya çalışan İslami radikal güçlere karşı sürekli alarmda olunmalıdır.¹⁴² Bazı uzmanlar Rusya, ABD ve Çin arasındaki işbirliğinin, bölgenin güvenliği için önemli bir güvence sağladığı ŞİÖ'nün büyük güçler arasındaki işbirliği için zemin hazırlamada aktif bir rol oynadığını vurgulamaktadır.¹⁴³ Bazıları ise Rusya ile bölge ülkeleri arasında bölgesel barış diplomasisinin geliştirilmesinin uygun olacağını düşünmektedir.¹⁴⁴

Çinli uzmanlar, Çin'in Orta Asya güvenlik politikasının uygulama zeminini Şanghay Beşlisi ve ŞİÖ olarak görmektedir. Söz konusu örgüt, Çin ile komşu ülkeleri arasında tarihten kalma sınır sorunların çözülmesi, bölge güvenliğinin sağlanmak için "üç güce" karşı mücadele ve diğer alanlarda işbirliği sağlanması için zemin oluşturmuştur.¹⁴⁵ Ancak ifade edildiği gibi, örgüt bölgede ortaya çıkan güvenlik sorunlarına karşı pek etkili olamamıştır. Her şeye rağmen, ŞİÖ çerçevesinde güvenlik ve ekonomik işbirliği yapılmasının hem Çin'in hem de bölge ülkelerin çıkarlarına uygun olduğu tespitini ortaya koyan Çinli uzmanlar, bu işbirliğinin Çin'in sınır bölge güvenliği ve bölgeden enerji alabilmesi açısından önemli bir araç olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁶

ŞİÖ kurulmadan önce Şanghay Beşlisi'nin Ağustos 1999 yılındaki Bişkek Zirvesi'nde, uluslararası terörizm, dini radikalizm, etnik bölücülük, uyuşturucu ve yasadışı silah ticareti ile mücadele etme kararı alınmıştı. Temmuz 1998

¹⁴² Zhao Longgeng 趙龍庚, <試析美國駐軍中亞後的戰略態勢及其對我國安全利益的影響> (ABD'nin Orta Asya'daki Askerî Konuşlandırması ve Çin'in Güvenlik Çıkarlarına Etkisi), 《俄羅斯中亞東歐研究》2004年第2期, 頁 68-73.

¹⁴³ Jiao Yiqiang 焦一強, <淺析大國合作與中亞安全> (Büyük Güçlerin İşbirliği ve Orta Asya'nın Güvenliği), 《中共四川省委黨校學報》第4期 (2006年12月), 頁 105-109.

¹⁴⁴ Yi Chaohui 尹朝暉, <論中國在中亞的地緣利益、安全困境與戰略選擇> (Çin'in Orta Asya'daki Jeopolitik Çıkarı, Güvenlik İkilemi ve Stratejik Tercihleri), 《理論導刊》2007年第6期, 頁 90-93.

¹⁴⁵ Shi Jing 石睛, <中國與中亞的安全合作> (Çin ile Orta Asya Güvenlik İşbirliği), 《新疆社科論壇》2002年第6期, 頁 41-43.

¹⁴⁶ Xue Jianfu 薛劍符, <中亞地緣態勢與中國國家安全> (Orta Asya Jeopolitik Durumu ve Çin Ulusal Güvenliği), 2007:38-39.

yılındaki Duşanbe Zirvesi'nde ise Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te anti-terör merkezinin kurulmasına ilişkin karara imza atılmıştı. Şanghay Beşlisi, bölge güvenliği için bir koordine mekanizma haline dönüşmüştü. Şanghay Beşlisi'nin bölge güvenliğini sağlama konusunda yeterli olmadığını düşünen Orta Asyalı uzmanlar aynı zamanda bölgesel güvenliğin korunması için ulusal güvenlik sisteminin kurulması dışında Orta Asya bölge ülkelerinin birlikte etkin eyleme geçmesinin gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda: 1. Kolektif savunma çerçevesinde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içerisinde kolektif güvenlik sistemi oluşturulmalıdır, 2. Avrupa-Orta Asya güvenlik sistemi oluşturulmalıdır, askeri politika ile askeri yapılandırmalar Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) çerçevesinde gerçekleşmeli ve bölge barışının sağlanması için çabalanmalıdır; 3. Asya güvenlik sistemi oluşturulmalıdır, Asya ülkeleri arasında, özellikle komşu ülkeler arasında karşılıklı yardımlaşma ve güven artırıcı önlemler sağlanmalıdır, 4. BM üyesi ülkeler ve özellikle Güvenlik Konseyi üye ülkeleriyle birlikte küresel güvenlik sistemi oluşturulmalıdır.¹⁴⁷ Bu tekliflerin çoğu gerçekleşmediği gibi, 11 Eylül olayları sonrası ABD güçlerinin bölgeye girmesi ile bölgenin güvenlik dengeleri değişmiştir.

---

¹⁴⁷ Ailejin Aoluoerbayefu 埃勒金·奧羅爾巴耶夫, <中亞地區安全威脅及威脅制約機制評價> (Orta Asya Güvenlik Tehditleri ve Tehditlere Karşı Mekanizma Üzerinde Değerlendirme), 2001:22-25.

5. Çin'in Yeni Güvenlik Konsepti'nin Orta Asya'da Uygulaması

5.1. Çin'in Yeni Güvenlik Konsepti'nin Ortaya Çıkışı

Çin'in yeni güvenlik konseptinin ortaya çıkışı, Soğuk Savaş sonrası uluslararası güç dengelerinin değişmesi ve Çin'in ekonomik anlamda büyümesiyle birlikte yükselmeye başlamış bir durumda, kendi ulusal çıkarlarını korumak için geliştirilmiştir. Söz konusu anlayışın ilk işareti Temmuz 1997'de Çin Dışişleri Bakanı Qian Qichen'in ASEAN Bölgesel Forumu Konferansı'nda vermiştir. Bakan Qian Qichen'in ifadesine göre, Çin, bölgesel güvenlik ortamına büyük önem vermektedir. Çin'in ekonomik gelişimi istikrarlı ve huzurlu bir bölgesel ortamdan yararlanmaktadır. Bu nedenle bölgenin istikrar ve refahına katkıda bulunmak için diyalog ve istişare yoluyla, karşılıklı anlayış ve güveni arttırmak, ekonomi ilişkileri ve işbirliğini genişletmek ve derinleştirmek yoluyla bölgesel güvenliği güçlendirme ve siyasi güvenliği pekiştirmek gerekir.¹⁴⁸ Mart 1997'de Çin'in Filipinler ile birlikte Pekin'de düzenlediği ASEAN Bölgesel Forumu Güven Artırıcı Önlemler Konferansı'nda ilk defa Asya-Pasifik bölge ülkelerinin ulusal güvenliğini koruyan uygun bir "yeni güvenlik konseptinin" önerilmesi dile getirilmişti. Ulusal güvenliği korumak için Soğuk Savaş zihniyetinin tamamen terki, barış ve güvenliğin korunması için yeni yolların keşfedilmesinin önemi vurgulanmıştı.¹⁴⁹

23 Nisan 1997'de Rusya'yı ziyaret eden Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin, Rusya Federasyonu Devlet Duması'nda yaptığı konuşmada, bu yeni güvenlik

¹⁴⁸ Qian Qichen 錢其琛, <錢其琛在東盟地區論壇會議上的講話> (Qian Qichen'in ASEAN Bölgesel Forum'daki Konuşması), 《人民日報》1996年7月24日, 第6版.

¹⁴⁹ Chu Shulong 楚樹龍, <冷戰後中國安全戰略思想的發展> (Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Güvenlik Stratejik Düşüncesinin Gelişmeleri), 《世界經濟與政治》, 1999年第9期, 頁12; Fu Lian 傅蓮 ve Wang Xiaolong 王曉瓏, <經濟全球化與中國新安全觀的特點> (Ekonominin Küreselleşmesi ve Çin'in Yeni Güvenlik Konseptinin Özellikleri), 《理論前沿》2001年第8期, 頁25-26.

konseptini öne sürmüştü.¹⁵⁰ Aynı tarihte Çin-Rusya liderleri tarafından imzalanan “Çok Kutuplu bir Dünyanın ve Yeni bir Uluslararası Düzenin Kurulmasına İlişkin Ortak Deklarasyon”da söz konusu konsept tekrarlanmıştı: “İki ülke evrensel öneme sahip yeni bir güvenlik konseptinin oluşturulmasını savunmaktadır. Soğuk Savaş zihniyeti terkedilmeli ve grup politikalarına karşı çıkılmalıdır. Barışçı yollardan ülkeler arasındaki fikir farklılıkları ve anlaşmazlıklara çözüm bulunmalıdır, meselelerin çözümü için kuvvet veya güç tehdidine başvurulmamalıdır. Diyalog ve istişare yollarıyla tarafların birbirilerini anlamaları ve güvenin arttırması teşvik edilmelidir. İkili ve çok taraflı koordineli işbirliğiyle barış ve güvenliğin korunması için arayışta bulunulmalıdır.”¹⁵¹ Bu da Çin’in yeni güvenlik konseptinin temel önermeleridir.

Çin’in yeni güvenlik konseptinin içeriği ise, Başkan Jiang Zemin’in Mart 1999’da Cenevre Silahsızlanma Konferansı’nda açıklamıştı: “Askerî ittifaklara dayanan ve silahlanmayı teşvik eden eski güvenlik konseptiyle uluslararası barış sağlanamaz. Ayrıca kalıcı dünya barışı da inşa edilemez. Bu durumda çağa uygun yeni bir güvenlik konseptinin tesis edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır ve barış ile güvenliği sağlamak için yeni yolların aranması gerekmektedir. Çin’e göre, yeni güvenliğin özü karşılıklı güven, yarar, eşitlik ve işbirliği olmalıdır. Ülkeler arası karşılıklı egemenliğe ve toprak bütünlüğüne saygı, karşılıklı saldırmazlık, içişlerine karışmama, karşılıklı yarar ve barış içinde birlikte yaşamının beş ilkesi ve uluslararası ilişkilerin diğer evrensel normları, barışı korumanın siyasal temelleridir. Karşılıklı yarar, işbirliği ve ortak refah, barışın korunmasının ekonomik güvencesidir. Eşitlik temelinde oluşturan diyalog, istişare ve görüşmeler ise uyuşmazlıkların çözülmesi ve barışın korunmasının doğru yoludur. Yani yeni bir güvenlik konsepti ile adil ve makul yeni uluslararası düzenin oluşturulması ancak silahsızlanma sürecinin sağlıklı

¹⁵⁰ Jiang Zemin 江澤民, <為建立公正合理的國際新秩序而共同努力> (Adil ve Makul Yeni bir Uluslararası Düzenin Kurulması için Birlikte Çabalama), 《人民日報》1997年4月24日, 第1版.

¹⁵¹ Jiang Zemin 江澤民, <中俄關於世界多極化和建立國際新秩序的聯合聲明> (Çin-Rusya Çok Kutuplu Dünya ve Yeni bir Uluslararası Düzenin Kurulmasına İlişkin Ortak Bildirisi), 1997年4月23日, 《人民日報》, 1997年4月24日.

gelişmesini ilerletebilir, dünya barışı ve uluslararası güvenliği garantiye alabilir.”¹⁵² Burada Çin’in yeni güvenlik konseptinin özü, ‘karşılıklı güven, yarar, eşitlik ve işbirliği’ olarak ortaya çıkmıştır.

Temmuz 2000’de Başkan Jiang Zemin, Şanghay Beşlisi’nin Bişkek’teki zirvesinde yaptığı konuşmada, kurulan Şanghay Beşlisi mekanizmasının uluslararası toplumun Soğuk Savaş zihniyetini aşabilmesinin, yeni tipteki devletlerarası ve güvenlik ilişkileri ile bölgesel işbirliği arayışı için önemli tecrübe kazandırdığını ifade etmiştir.¹⁵³ 6 Eylül 2000 tarihinde Başkan Jiang Zemin’in Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesi’ndeki konuşmasında, Soğuk Savaş zihniyetinin tamamen terk edilmesi ve karşılıklı güven, yarar, eşitlik ve işbirliği anlayışını taşıyan yeni güvenlik konseptinin tesis edilmesinin önemini vurgulamıştır.¹⁵⁴ 15 Haziran 2001’de Başkan Jiang Zemin, Şanghay İşbirliği Örgütü’nün kuruluşu toplantısında yine yeni güvenlik konseptinin özünü oluşturan anlayışı dile getirmiştir.¹⁵⁵ Çin artık yeni güvenlik konseptini Orta Asya bölgesine ve uluslararası sahneye taşımaya başlamıştır. Çin’in yeni güvenlik konsepti, 1996-2001 yılları arasında olgunlaşma sürecini tamamlayarak, yükselen Çin’in güvenlik anlayışına bağlı dış politikasında da uygulanmaya başlamıştır. Çin’in yeni güvenlik konsepti başta Güneydoğu Asya ülkeleri, Orta Asya ülkeleri ve diğer komşu ülkeler tarafından olumlu karşılanmıştır.¹⁵⁶

---

¹⁵² Jiang Zemin 江澤民, <推動裁軍進程 維護國際安全: 在日內瓦裁軍談判會議上的講話> (Silahsızlanma Sürecini İlerletmek ve Uluslararası Güvenliğini Korumak: Cenevre Silahsızlanma Konferansındaki Konuşması), 《人民日報》, 1999年3月27日, 第1版.

¹⁵³ Jiang Zemin 江澤民, Jiang Zemin 江澤民, <在杜尚別出席上海五國元首會晤時的講話> (Şanghay Beşlisi Duşanbe Devlet Liderleri Zirvesindeki konuşması), 《人民日報》, 2000年7月6日, 第1版.

¹⁵⁴ Jiang Zemin 江澤民, <在聯合國千年首腦會議上的講話> (Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesi’nde Konuşması), 《人民日報》, 2000年9月7日, 第1版.

¹⁵⁵ Jiang Zemin 江澤民, <深化團結協作 共創美好世紀> (Birlik ve İşbirliği Derinleştirmek ve Birlikte Geleceği İnşaat Edelim), 2001年6月16日, 第1版.

¹⁵⁶ Rosemary Foot, “China and the Asia-Pacific Security Order: ‘Harmonious Society’ and ‘Harmonious World’?” paper presented at the ISA 48th Annual Convention (Chicago, IL, 28 February to 3March, 2007), in 《浙江大學學報》(文社會科學版) 2008年第1期, 8-15.

Çin'in yeni güvenlik konsepti geleneksel güvenlik anlayışından farklı olarak bazı özellikler taşımaktadır: 1. Ortak veya evrensel güvenlik fikirleri oluşturulmaktadır, 2. Kapsamlı güvenlik fikri oluşturulmuş ve yalnızca askerî güvenlik konseptine dayalı anlayış terk edilmiştir, 3. Devletlerarasındaki ortak çıkarlara özen gösterilmiştir. 4. Devletlerin küçük ya da büyük olmasına bakılmaksızın eşit işbirliği anlayışı benimsenmiş ve eşitlik, karşılıklı yarar ve işbirliğini temel alan uluslararası güvenlik düzeninin oluşturulmasına önem verilmiştir, 5. Dünyanın çeşitliliğinin tanınması ve saygı gösterilmesi kabul edilmiştir, 6. Uluslararası güvenlik düzeni, uluslararası yeni düzenin önemli bir parçası olduğuna göre, yeni güvenlik konsepti uluslararası yeni düzene dayandırılmıştır.¹⁵⁷ Yani Çin'in yeni güvenlik konsepti, güvenlik anlayışının kapsamlı, ortak, evrensel ve işbirliği içinde sürdürülmesine dikkat etmiştir. Çin'in yeni güvenlik konsepti içerik olarak kapsamlı güvenlik kavramını yansıtır; hedef olarak ortak güvenlik arayışı içindedir; yöntem olarak işbirliği ile güvenliğin sağlanmasına çalışılmıştır.¹⁵⁸ Bu tespitlere göre, Çin'in yeni güvenlik konsepti kapsamlı güvenliği (comprehensive security) içerik olarak benimsenmiş, ortak güvenlik (common security) hedef olarak belirlenmiş ve işbirliğine dayalı güvenlik (cooperative security) politika olarak uygulanmıştır.

Kapsamlı güvenlik (comprehensive security) anlayışı, Asya topluluğunda uygulanmakta ve bu kavram ilk defa 1970'li yıllarında Japon uzman Yoshinobu Yamamoto tarafından ortaya konulmuştu. Bu yaklaşıma göre, tehditler çeşitli yönlerden gelebilmektedir, hem dışarıdan gelen egemenlik ve bağımsızlığa zarar veren askerî tehditler mevcuttur, hem de uluslararası ekonomik sistemin çalkantılı (enerji ve gıda eksikliği) olmasından dolayı ulusal ekonomik istikrarın tehdede uğraması dâhildir. Aynı zamanda değerleri tehdit eden unsurlar da ülke içinden gelebilir. Bu durumda güvenliğin hedefi (temel değerler) çeşitli olabilir

¹⁵⁷ Li Qiufa 李秋發, <江澤民新安全觀探析> (Jiang Zemin'in Yeni Güvenlik Konsepti Üzerine Araştırmalar), 《南京政治學院學報》第 17 卷 2001 年第 2 期, 頁 14-17.

¹⁵⁸ Liu Guoxin 劉國新, <論中國新安全觀的特點及其在周邊關係中的運用> (Çin'in Yeni Güvenlik Konseptinin Özellikleri ve Çevre Ülkeleri İlişkilerindeki Uygulamalar), 《當代中國史研究》2006 年第 1 期, 頁 4-12, 123.

(askerî, ekonomik, çevre v.s.), kullanılan metot ve yöntemler de çok yönlü olabilmekte, gücün temeli ise kapsamlı olmalıdır.¹⁵⁹ Japonya'nın kapsamlı güvenlik kavramı daha çok dış tehditlere önem vermekte, ASEAN topluluğu daha çok iç toplumu tehdit eden sorunlarla meşgul olmaktadır. ASEAN topluluğu, ideoloji, politika, ekonomi, sosyal, kültürel ve askerî gibi toplumsal hayatın her alanı üzerinde çaba göstermekle ülkesel kalkınmanın dengeli gelişimini sağlamaya çalışmaktadır.¹⁶⁰ Yani ASEAN topluluğu kapsamlı güvenlik anlayışıyla ulusal ve bölgesel canlılığı (national and regional resilience) sağlamaya çalışmıştır.¹⁶¹ Çin'in benimsediği kapsamlı güvenlik anlayışı sadece güvenlik alanını askerî ve siyasîden ekonomi, teknoloji, çevre, kültür ve toplum gibi çeşitli alanlara genişletmekle kalmamış, aynı zamanda terörizm, sınır ötesi suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı ve insanî yardım gibi geleneksel olmayan güvenlik alanlarını da dâhil etmiştir.¹⁶² Kapsamlı güvenlik kavramına uygun olarak, uygulama bakımından ASEAN topluluğu daha başarılıdır.¹⁶³

Ortak güvenlik (common security) kavramı ilk defa eski İsveç Başbakanı Olof Palme'nin başkanlığındaki bir bağımsız komisyonun 1982 yılında hazırladığı "Ortak Güvenlik: Yaşam İçin Bir Plan" (Common Security: A Blueprint for Survival) raporunda yer almıştır. Olof Palme'nin raporunda yer alan ortak güvenliğin tanımı, savaşı, özellikle de nükleer savaşı önlemektir, çünkü bu bir ortak sorumluluktur. Bütün ülkelerin güvenliği, hatta yaşamları, karşılıklı biçimde birbirine bağlıdır. Ortak güvenlik bir örgütlenmenin ilkesi olarak, savaş riskini azaltmaya ve silahların yayılmasını sınırlandırmaya çalışmaktadır ve

¹⁵⁹ Yoshinobu Yamamoto, "A Framework for a Comprehensive-Cooperative Security System for the Asia-Pacific", in Jim Rolfe (ed.), *Unresolved futures: comprehensive security in the Asia-Pacific* (Wellington, New Zealand: Centre for Strategic Studies, 1995), pp. 18-20. David B. Dewitt, "Common, Comprehensive and Cooperative Security", *The Pacific Review*, vol. 7, no. 1 (1994), p. 16.

¹⁶⁰ Ralf Emmers, "Security Cooperation in the Asia-Pacific: Evolution of Concepts and Practices", in See Seng Tan and Amitav Acharya (eds.), *Asia-Pacific Security Cooperation: National Interests and Regional Order* (Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe, 2004), pp. 11-12.

¹⁶¹ Hadi Soesastro, "Economic Development and Security in the Asia Pacific Context", *The Indonesian Quarterly*, Vol. 25, No. 1 (1997), pp. 58-71; Mely Caballero-Anthony, "Human Security and Comprehensive Security in ASEAN", *The Indonesia Quarterly*, Vol. 28, No. 4 (2000), pp. 411-422.

¹⁶² Liu Guoxin 劉國新, <論中國新安全觀的特點及其在周邊關係中的運用> (Çin'in Yeni Güvenlik Konseptinin Özellikleri ve Çevre Ülkeleri İlişkilerindeki Uygulamalar), 2006: 4-12.

¹⁶³ David Capie and Paul Evans, *The Asia-Pacific Security Lexicon* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2002), pp. 64-75.

silahsızlanma tedbirleri alınacaktır. Temel amaç, işbirliği ile çatışmanın yerini almak ve çıkar çatışmalarına çözüm getirmektir. Yani ortak güvenlik, çatışma değil, diğer ülkelerle birlikte güvenlik arayışına katkıda bulunmak anlamındadır.¹⁶⁴ Nedeni de, birbiriyle karşılıklı bağıın olduğu çağda hiçbir ülke kendi başına güvenliğini sağlayamaz. Ortak güvenliğin altı prensibi vardır:

1. Bütün ülkeler güvenliğı elde etmek için yasal haklara sahiptir,
2. Askerî kuvvet, devletlerarasındaki anlaşmazlıkların çözümünde meşru bir vasıta değildir,
3. Ulusal politikalar oluşturulurken yükümlülüklerden ötürü dikkat edilmelidir,
4. Güvenlik, askerî üstünlük ile sağlanamaz,
5. Silah sayısının azaltılması ve kalitesinin düşürülmesi zorunludur,
6. Silahsızlanma görüşmeleri ile siyasî olayların ilişkilendirilmesinden kaçınılmalıdır.¹⁶⁵

Ortak güvenlik yaklaşımın bazı özellikleri de vardır, yani rakip ile çatışmak değil, rakip ile birlikte güvenlik arayışta bulunmalıdır; rakip ile sıfır toplamlı bir ilişki değil, rakipler arasında ortak güvenliğı elde etmesi mümkündür; Caydırıcılığı kabul etmemekte ve özellikle nükleer silahlar caydırıcılığa karşıdır; Güvenliğin anlamı sadece askerî güvenlikten ibaret değildir, çevre de dâhil olmak üzere diğer alanlarını da kapsamaktadır; ülkelerin güvenliğı uluslararası kurumda (international institution) işbirliği, silahsızlanma ve güven artırıcı önlemler gibi yöntemlerle elde etmek mümkündür.¹⁶⁶

İşbirliğine dayalı güvenlik (cooperative security) kavramı ilk defa Kanada Dışişleri Bakanı Joe Clark'ın Eylül 1990'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun

¹⁶⁴ Olof Palme, *Common Security: A Blueprint for Survival* (New York: Simon & Schuster, 1982), p. 7-11.

¹⁶⁵ Olof Palme, *Common Security: A Blueprint for Survival*, p. 7-11; UN Department for Disarmament Affairs, *Concepts of Security (A/40/553)*, (New York: United Nations, Department of Public Information, 1986), pp. 13-14.

¹⁶⁶ Geoffrey Wiseman, "Common Security in the Asia-Pacific Region", *The Pacific Review*, Vol. 15, No. 1 (1992), pp. 42-43.

“Kuzey Pasifik İşbirliğine Dayalı Güvenlik Diyalogu” (North Pacific Cooperative Security Dialogue, NPCSD) konulu konuşmasında dile getirilmiştir.¹⁶⁷ İşbirliğine dayalı güvenliği savunanlar, ABD eski Savunma Bakanı William Perry ile Avustralya eski Dışişleri Bakanı Gareth Evans’dır. William Perry, müşterek istişare ile ortak çıkarları elde etme yoluyla askerî güç (askerî kapasite, teknik içerikler, yatırım yöntemleri ve askerî operasyonlar) üzerinde işbirliğinin yapılabileceğini belirtmektedir. Gareth Evans ise işbirliğine dayalı güvenliğin anlamını çatışma değil istişare olarak açıklamaktadır, bunun da güven artırıcı önlemler ile diyalog gibi yöntemlere dayanarak karşılıklı güvenliğin sağlanabileceğini belirtmektedir.¹⁶⁸

İşbirliğine dayalı güvenlik yaklaşımının bazı özellikleri vardır:

1. Kapsamlılık (inclusiveness), işbirliği ortakları kabulünde hükümet ve sivil toplumu, dost ve düşmanları, güçlü ve zayıf ülkeleri, birinci kanal ve ikinci kanal (The First Track and The Second Track) düzeylerini kapsamaktadır, temel yöntem diyalogdur ve diyalog alışkanlığının (habit of dialogue) geliştirilmesi öncelik olarak vurgulanmaktadır.
2. Önleyicilik (preventiveness), krizin ve olasılık çakışmalarının önlenmesini vurgulamaktadır, burada amaç, saldırıyı gerçekleştiren saldırganı mağlubiyete uğratmak değildir.
3. Tedricîlik (gradualism), tüm tarafların kabul edebileceği tedricî yöntemlerle çok taraflı mekanizmanın oluşmasına önem vermektedir, ancak ikili mekanizma ve güç dengesi yapısını ekarte etmez.
4. Esneklik (flexibility), organizeenin yapısı gevşek olabilir, örgütün şekline önem vermeyebilir ve mekanizma vurgulanmamaktadır.¹⁶⁹

Ayrıca söz konusu işbirliğine dayalı güvenlik ve kapsamlı güvenlik kavramına yakın olan insan güvenliği (human security) de Soğuk Savaş sonrası önem

¹⁶⁷ David B. Dewitt, “Common, Comprehensive and Cooperative Security”, 1994:14.

¹⁶⁸ David Capie and Paul Evans, *The Asia-Pacific Security Lexicon*, 2002: 98-107.

¹⁶⁹ David B. Dewitt, “Common, Comprehensive and Cooperative Security”, 1994: 7, 14.

kazanmaya başlamıştır. İnsan güvenliği kavramı ilk defa Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) yayınladığı "İnsanî Gelişme Raporu 1994" raporunda yer almıştır. Geçmişte ulusal askerî ve topraklarının korunması adına güvenlik kavramı uzun üzerinde daraltmış olarak kullanılmış ve güvenliğin gerçek amacının insan hayatının korunması göz ardı edilmiştir. Bu nedenle, insan varlığını yüksek amaç olarak belirleyen yeni bir güvenlik kavramına ihtiyaç duyulmaktadır. İnsan güvenliğinin kapsadığı yedi alan bulunmaktadır: Ekonomi güvenliği, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, kişi güvenliği, toplum güvenliği ve siyasî güvenlik.¹⁷⁰

İnsan güvenliği, işbirliğine dayalı güvenlik ve kapsamlı güvenlik ile birlikte geleneksel realizmin güvenlik anlayışından farklı olarak yeni güvenlik araştırmalarının yolunu açmıştır. İnsan güvenliğinin, insanın yaşam ve refahını güvenlik ve tehdidin temeli olarak algılamasının devrim niteliğinde olmasına rağmen, söz konusu güvenliğin tanımı oldukça belirsizdir ve mevcut argüman ile kavramın sistematikleşmesi zor görünmektedir. İşbirliğine dayalı güvenlik ve kapsamlı güvenliğinde devletin konumu yine güvenlik araştırmalarındaki önemini korumaktadır, tehdidin tanımı ve güvenliğin sağlanması için belirlenen yöntemler yine askerî olarak benimsenmiştir.¹⁷¹ Yani, geleneksel güvenlik anlayışının izlerini taşımaktadır.

Geleneksel güvenlik kavramının temelinde askeri güvenlik vardır, devletin egemenliği ve toprak bütünlüğü ise güvenliğin amacıdır, yani "yüksek siyaset" (high politics) olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu yeni güvenlik anlayışı kapsamlı güvenliği esas almakta ve ekonomi güvenliği, finans güvenliği, enerji güvenliği, enformasyon güvenliği ve kültürel güvenlik gibi alanları güvenlik kapsamında tutmaktadır, yani "düşük siyaset (low politics) olarak tanımlanmaktadır. Aslında yeni güvenlik anlayışı sadece geleneksel güvenliğin içeriğini zenginleştirmiştir. Çin'in yeni güvenlik konsepti, kapsamlı güvenlik,

¹⁷⁰ The United Nations Development Programme, "New Dimensions of Human Security," *UN Human Development Report 1994*, 1994: 24-25.

¹⁷¹ Chen Mumin 陳牧民, <當代國際安全理論中的主權意涵> (Çağdaş Uluslararası Güvenlik Teorisinde Egemenliğin Anlamı), 《全球政治評論》第 22 期 (2008), 頁 107-126.

ortak güvenlik, işbirliğine dayalı güvenlik ve insan güvenliği kavramlarından faydalanmış, ancak içeriği olarak pek çok eksiklikleri vardır. Zaten Çin'in yeni güvenlik konsepti tartışmalara açıktır.¹⁷²

5.2. Şanghay İşbirliği Örgütü ve Bölgesel Güvenlik Kapasitesi

Nisan 1996'da Çin, sınır bölge güvenlik problemlerine çözüm getirmek için komşusu olan Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile Şanghay Beşlisi adında bir mekanizmayı oluşturmuştu. 1999 yılında söz konusu problemlerin büyük bir kısmı çözülmekle birlikte, mevcut örgütün Orta Asya'da güvenlik ve ekonomik işbirliği üzerine kurulu bir yapıya dönüştürülmesinde ön anlaşmaya varılmıştı. Haziran 2001'de Özbekistan'ın katılımıyla ŞİÖ resmen kurulmuştu.¹⁷³ 2004 yılında ŞİÖ'nün Taşkent Zirvesi'nde, Moğolistan gözlemci üye ve Afganistan diyalog üyesi olarak kabul edilmişti. 2005 yılında örgütün Astana'daki zirvesinde Hindistan, Pakistan ve İran'a da gözlemci statüsü verilmesiyle, ŞİÖ, Soğuk Savaş sonrası bölgenin en büyük ve etkili organizasyonuna dönüşmüştü.¹⁷⁴ Ayrıca, ŞİÖ; BM, BDT, KGAÖ, ASEAN gibi örgütlerle diyalog ilişkileri kurmuştu. Türkmenistan, Belarus, Sri-Lanka gibi ülkelerin de, ŞİÖ'ye üye olması beklenmektedir. Bazı uzmanlara göre, ŞİÖ, jeopolitik ve ekonomi alanında önemli roller üstlenmeye başlamıştır.¹⁷⁵ Bu tespitte şüpheyle yaklaşan uzmanlar da vardır.¹⁷⁶

Böylece on ülkeden oluşan ŞİÖ'nün kapsadığı alan 37 milyon km² ye ulaşmış ve Avrasya'nın % 74'ünü teşkil etmektedir. Nüfusu 2,7 milyar olup dünya nüfusunun % 40'ını oluşturmaktadır. Örgütün genişlemeden önceki altı asıl üye

¹⁷² Liu Shengxiang 劉勝湘, <新安全觀質疑> (Yeni Güvenlik Konsepti Üzerindeki Sorgulamalar), 王緝思主編, 《中國學者看世界 5: 國際安全卷》 (北京: 新世界出版社, 2007 年), 頁 31-47.

¹⁷³ Erkin Ekrem, "Çin'in Türkistan Politikası: Shanghai Beşlisinden Shanghai İşbirliği Örgütüne", *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 16 (Ağustos 2001), s. 68-74

¹⁷⁴ 黃一哲, <上海合作組織的現況與發展>, 《國防雜誌》第 24 卷第 3 期 (2009 年 6 月), 頁 12-16.

¹⁷⁵ Alyson J. K. Bailes and Pal Dunay, "The Shanghai Cooperation Organization as a regional security institution", in Alyson J. K. Bailes, Pal Dunay, Pan Guang and Mikhail Troitskiy (eds.), *The Shanghai Cooperation Organization, SIPRI Policy Paper*, No.17 (SIPRI Stockholm International Peace Research Institute), May 2007, pp. 3-4.

¹⁷⁶ Ingmar Oldberg, "The Shanghai Cooperation Organisation: Powerhouse or Paper Tiger?" *Swedish Defence Research Agency (FOI)*, Stockholm, June 2007, pp. 1-56.

ülkesinin kapsadığı alan 30 milyon km² olup, Avrasya'nın 3/5'ini teşkil ederken, toplam nüfusu 1.45 milyarla dünya nüfusunun 1/4'ini oluşturmaktaydı. Örgütte BM Güvenlik Konseyi daimi beş üyesinden ikisi, yani Çin ve Rusya yer almaktadır. Dünyada stratejik nükleer silaha sahip olan ülkelerin (ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan, Kuzey Kore, İran) yarısı bu örgüte dâhildir. Örgüt, en büyük orduya ve zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla, belli düzeyde teknolojiye ve dünyanın en büyük pazarına sahiptir. Böylece ŞİÖ gelecekte Asya'nın ekonomik ve güvenlik alanında belirgin rol üstlenmeye aday duruma gelmiştir. Çin'in büyük devlet olma yolunda vazgeçilmez bir politik aracı olarak ŞİÖ, dünyanın dikkatini çekmektedir. Dört ülkenin gözlemci olarak ŞİÖ'ne iştirak etmesiyle, örgütün kapasitesinin artacağına, çok taraflı işbirliği ve karşılıklı çıkarların sağlanması konusunda faydalı olacağına inanılmaktadır. Bu nedenle bazı yorumcular ŞİÖ'nü NATO'ya benzeterek onu "Doğu'daki NATO" olarak tanımlamaktadır. Ancak örgüt sekreteri Zhang Deguang bu tür tespitleri "Soğuk Savaş zihniyeti" olarak nitelendirmiştir.¹⁷⁷

Çin'in çevresel güvenliğini ilgilendiren üç bölge; Kuzeydoğu Asya, Güneydoğu Asya ve Orta Asya olarak tespit edilmişti. Söz konusu bölgelerdeki ekonomik ve güvenlik çıkarlarını sağlayabilmek için, Pekin çok taraflı işbirliği mekanizması oluşturmuştur, örneğin Güneydoğu Asya bölgesinde ASEAN+1, Orta Asya bölgesinde ŞİÖ, Kuzeydoğu Asya bölgesinde Kuzey Kore nükleer sorunu üzerinde oluşturan Altılı Görüşmeler ve ASEAN+3 gibi yapılanmalar bunlar arasında sayılabilir. ŞİÖ, Çin'in çevresel bölge stratejisinin bir ayağını temsil etmektedir ve Çin'in bu bölgedeki çıkarlarını koruyabilmek için etkisini sürdürmektedir.¹⁷⁸

5.3. Çin'in Yeni Güvenlik Konsepti'nin Orta Asya'da Uygulanması

¹⁷⁷ Yang Guoqiang 楊國強, <張德廣就吉爾吉斯斯坦局勢答記者問> (Zhang Deguang'ın

Kırgızistan Olayları Hakkında Gazetecilerin Sorularına Cevabı), 《新華網》, 2005年03月25日 17:42:57.

¹⁷⁸ Erkin Ekrem, "Çin'in Çevresel Bölge Politikası" *Stratejik Analiz*, Cilt 4, Sayı 46 (Şubat 2004), s. 88-95.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle Çin, 1987’de kararlaştırılmış olan ekonomik kalkınma stratejisinin uygulamasına ağırlık vermeye başlamıştı. Başkan Mao’nun döneminde tahribata uğramış ekonomiyi canlandırmak için Çin’in ikinci nesil lideri Deng Xiaoping “üç aşamalı kalkınma stratejisini” (1990-2050) ortaya koymuş¹⁷⁹ ve bugünkü Çin’i meydana getiren planı, 1987 yılındaki Çin Komünist Parti’sinin 13. Kurultayı’nda kabul edilmiştir. Söz konusu kalkınma planının gerçekleştirilmesi için barış ve kalkınma, ulusal çıkarın temel hedefi olmuş ve yurtiçi-yurtdışında güvenlik ortamını sağlamakla ekonomik kalkınmanın zemininin oluşturulması temel politika olmuştur. Çin’in bağımsızlığı, hegemon güçlere karşı çıkılması ve dünya barışının koruması ise dış politika öncelikleri olarak ortaya konulmuştur.¹⁸⁰ Deng Xiaoping’e göre, dışa açılmadan, ülke ekonomisi kalkınmadan ve halkın yaşam koşulları iyileştirilmeden devam ettiği takdirde geriye sadece ölüm yolu kalmaktadır. Bu nedenle kalkınma, öncelikli politika olacaktır.¹⁸¹ Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle uluslararası siyasî, ekonomi ve güvenlik alanlarında yapısal değişimler meydana gelmiştir. Böylece Çin açısından savaş tehdidi azalmış ve ekonomik kalkınma için ortam hazırlanmıştır.

Deng Xiaoping’in tespitine göre, uluslararası sistem istikrarlı olmasına rağmen, dünya siyasetinin genel gidişatı çok kutuplu ve yumuşama yönünde gelişmektedir.¹⁸² Ekim 1992’de Çin Komünist Parti’sinin 14. Kurultayı’nda ekonomik kalkınma için güvenlik ortamı yaratmak ve kapsamlı ulusal gücünün rekabet kapasitesini arttırma stratejisi oluşturulmuştur.¹⁸³ Böylece Çin’in ekonomik kalkınma esasında çok yönlü ulusal güvenlik anlayışı şekillenmeye başlamıştır. Kasım 1994’de yapılan Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Liderler

¹⁷⁹ Deng Xiaoping 鄧小平, 《鄧小平文選》(Deng Xiaoping’in Eserleri) 第3卷(北京:人民出版社, 1993年), 頁226.

¹⁸⁰ Zhao Ziyang 趙紫陽, <沿著有中國特色的社會主義道路前進> (Çin’e Özgü Sosyalizm Yolunda İlerleme), 《人民日報》, 1987年11月4日, 第1版.

¹⁸¹ Deng Xiaoping 鄧小平, 《鄧小平文選》(Deng Xiaoping’in Eserleri) 第3卷, 1993:370-371, 377.

¹⁸² Deng Xiaoping 鄧小平, 《鄧小平文選》(Deng Xiaoping’in Eserleri) 第3卷, 1993:353.

¹⁸³ Huang Shuofeng 黃碩風, 《綜合國力論新論》(Kapsamlı Devlet Gücü Hakkında Yeni Değerlendirmeler) (北京:中國社會科學出版社, 2001), 頁4-5.

Toplantısı'nda Çin Devlet başkanı Jaing Zemin, “kalkınmanın sadece insanların geçimini değil, aynı zamanda dünyanın barış ve güvenliği ilgilendirdiği” görüşünü ortaya koymuştur.¹⁸⁴ Eylül 1997'de Çin Komünist Parti'sinin 15. Kurultayı'nda Başkan Jiang Zemin, “barış istemenin, işbirliğini arzulatacağı ve ekonomik kalkınma taleplerinin de çağın temel akımı” olmasına dönük tespitini ortaya koyarak, “dünya barışını korumanın faktörleri giderek çoğalmaktadır, uzun bir süre içinde dünya savaşından kaçınılabılır” şeklinde konuşmuştur.¹⁸⁵ Böylece 1997 yılında Çin, yeni güvenlik konseptini ortaya koymuştur.

2002 yılında iktidarın başına geçen Çin Devlet Başkanı Hu Jintao da yeni güvenlik konseptini esas alarak, uyumlu dünya düzenini inşa etmeyi bir politika olarak benimsemiştir. 2003 yılında kalkınmakta olan Çin'in mevcut dünya sistemine ne gibi etki yaratabileceği bağlamında, “Çin tehdidi” algısına karşı Pekin hükümeti, Çin'in yükselişini “barışçı yükseliş” olarak deklare etmiştir.¹⁸⁶ İnsanoğlunun son 500 yıllık tarihinde yükselen güçler çoğu zaman mevcut hegemon güce meydan okumuş ve büyük savaşlar yaşanmıştır. Çin, “barışçı yükselişin” tarihteki güçler arasındaki mücadelenin aksine, barışçı yöntemlerle gerçekleşeceğini ileri sürerek bu kavramın teorik çalışmalarını yapmaya başlamıştır.¹⁸⁷ Ancak Çin'in “barışçı yükseliş” söyleminin teorik temeli zayıf olduğu gibi, uluslararası kamuoyu tarafından da şüphe ile yaklaşmıştır. 2005 yılında sonra “barışçı yükseliş” söyleminin yerini “barışçı kalkınma” ve “uyumlu dünya” söylemi almıştır.¹⁸⁸ Çin'in yükselişiyle beraberinde gelen “Çin tehdidi”

¹⁸⁴ Jiang Zemin 江澤民, <江澤民在亞太經合組織領導人第二次非正式會議上的講話> (Jiang Zemin'in APEC Geri Resmi Liderler İkinci Toplantısındaki Konuşması), 《人民日報》, 1994年11月16日, 第1版.

¹⁸⁵ Çin Merkezi Komünist Parti Arşiv Araştırmaları Grubu 中共中央文獻研究室編輯, 《中國共產黨第十五次全國代表大會檔彙編》 (Çin Komünist Parti'nin Onbeşinci Vekiller Toplantısının Arşivleri) (北京: 人民出版社, 1997年), 頁43.

¹⁸⁶ Zheng Bijian 鄭必堅, <中國和平崛起新道路和亞洲未來> (Çin'in Barışçı Yükselişinin Yeni Yolu ve Asya'nın Geleceği), 《學習時報》, 2003年12月22日, 第4版.

¹⁸⁷ Zheng Yushou 鄭宇碩, 《胡錦濤的新時代》 (Hu Jintao'nun Yeni Dönemi) (台北: 財團法人兩岸交流遠景基金會, 2004年), 頁115-116.

¹⁸⁸ Hu Jintao 胡錦濤, <努力建設持久和平、共同繁榮的和諧世界> (Kalıcı Barışı, Ortak Refahı ve

algılamasına karşı en uygun olanı uyumlu dünya düzeninin tesis edilmesi olmuştur.¹⁸⁹

Çin, kendi ekonomik kalkınma projesini gerçekleştirebilmesi ve talep ettiği güvenlik ortamı yaratabilmesi için yeni güvenlik konsepti üretmeye başlamıştır. Bu konseptin denenmesi, Çin'in komşuları olan Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ülkeleri arasında gerçekleşmiştir. Çin, Sovyetler döneminden kalan sınır anlaşmazlıklarını çözmek için Soğuk Savaşın sona ermesinin yarattığı ortamdan yararlanarak komşu ülkelerle sınır sorunları ile ilgili görüşmeleri başlatmıştı. Rusya Federasyon ile 1989 yılındaki yumuşama sürecinde başlamış sınır sorunu görüşmelere, 1996 yılında Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan da dâhil edilmiştir. Nisan 1996'da ortak sınır sorunu olan söz konusu beş ülke Çin'in Şanghay kentinde bir araya gelmiş ve "Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan Beş Ülke Arasında Sınır Bölgelerinde Askerî Güvenin Güçlendirilmesi Anlaşması" yapılmıştır. Anlaşmaya göre: 1. Tarafların sınır bölgelerinde konuşlanan askeri kuvvetler birbirine saldıramazlar, 2. Taraflar birbirlerine karşı askeri tatbikatlar düzenleyemezler, 3. Askerî tatbikatların kapasitesi, kapsamı ve sayısı sınırlandırılacaktır, 4. Karşılıklı olarak her bir ülke kendi sınırın 100 km iç bölgelerindeki önemli askerî faaliyetleri için diğer tarafları bilgilendirecektir, 5. Karşılıklı olarak askerî tatbikatı gözlemlemek için ilgili taraflar davet edilecektir, 6. Askerî faaliyetlerin tehdidi önlenecektir, 7. Sınır bölge iki tarafın askerî kuvvetleri ve sınır muhafızları arasındaki dostluk ilişkilerini geliştirecektir.

Nisan 1997'de söz konusu ülkeler arasında "Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan Beş Ülke Arasında Sınır Bölgelerinde Askeri Kuvvetlerinin Azaltılması Anlaşması" imzalanmıştır. Anlaşmaya göre: 1. Her bir ülke kendi sınırının 100 km iç bölgesindeki askerî güçleri iyi komşuluk dostane ilişkilerine uygun olarak en düşük düzeye düşürmelidir, 2. Karşılıklı kuvvet veya kuvvet

---

Uyumlu Dünyayı İnşa Etmek İçin Çabalama (在聯合國成立六十週年的講話), 《人民日報》, 2005年9月17日, 第2版.

¹⁸⁹Wang Yi-zhou 王逸舟, <和諧世界一個重大的國際倡議> (Uyumlu Dünya: Çok Önemi Uluslararası Girişimi), 《人民日報海外版》, 2005年9月24日, 第2版.

tehdidi kullanılamaz, 3. Tek taraflı askerî üstünlük arayışı içinde bulunulamaz, 4. Sınır bölgelerindeki askerî güçler birbirine saldırı yapamaz.¹⁹⁰ Böylece 30 yıldan beri devam eden askerî çatışma durumu ortadan kalkmıştır. Farklı siyasal düzeni ve kültürel gelenekleri olan ülkeler, ortak güvenlik çıkarları için yeni bir bakış kazanmıştır. Söz konusu beş ülke de geleneksel güvenlik tehdidinden arındırılmıştır. Beş ülke arasındaki sınır sorunları 1999 yılında büyük ölçüde çözümlenmiştir.

Çin'in sınır bölge güvenlik sorununa çözüm getirme amacı taşıyan ve siyasal hassasiyeti olmayan Şanghay kentinde oluşturulan beşli toplantı, süreci devam ettirebilmek için bir mekanizma meydana getirmiştir ve Şanghay Beşlisi olarak adlandırmıştır. Şanghay Beşlisi, ilerleme sürecindeki başarısıyla bazı uzmanlar tarafından takdirle karşılanmıştır; ülkeler arasında ortak çıkarlar ve siyasal iradeyi sağlaması halinde gerçek ilerleme olacaktır.¹⁹¹ Çinli araştırmacılara göre, Şanghay Beşlisi ilk defa karşılıklı güven, silahsızlanma ve işbirliğine dayalı güvenlik içerikli yeni bir güvenlik konseptini ortaya koymuştur. Aynı zamanda Çin-Rusya gibi iki ülke tarafından başlatılan ve ittifak değil, ortaklık ilişkilerini esas alan yeni tipteki devletlerarası ilişkileri zenginleştirmiştir. Büyük ya da küçük ülkelerin birlikte teşvik edildiği, güvenlik öncelikli ve karşılıklı yararlı işbirliği özellikleri olan yeni tipteki bölgesel işbirliği modeli yaratılmıştır.¹⁹²

Şanghay Beşlisi sınır güvenliği sorunlarının çözümünde hedefine ulaşmaya başlayınca, örgüt üyeleri mevcut mekanizmayı bölgesel ekonomik ve güvenlik işbirliği zeminine çevirmeye karar vermiştir. 1998-1999 yılları arasında atılan bu fikir, Haziran 2001'de Özbekistan'ın iştirakiyle, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüşmüştür. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kuruluş deklarasyonunda yer alan maddelerinde güvenlik ile ilgili önemli ifadeler vardır:

¹⁹⁰ Çin Modern Uluslararası İlişkiler Araştırmalar Enstitüsü 中國現代國際關係研究所, 《上海合作組織: 新安全觀與新機制》 (Şanghay İşbirliği Örgütü: Yeni Güvenlik Konsepti ve Yeni Mekanizması) (北京: 時事出版社, 2002 年), 頁 133-141.

¹⁹¹ Robert Karniol, "Why Asia Must Search for a Security Structure Formula", *Jane's International Defence Review*, No. 33 (February 2000), p. 43.

¹⁹² Liu Jingbo 劉靜波, 《21 世紀初中國國家安全戰略》 (21 Yüzyıl Başında Çin'in Ulusal Güvenlik Stratejisi) (北京: 時事出版社, 2006 年), 頁 34.

2. Madde: Şanghay İşbirliği Örgütü'nün amacı üye ülkeler arasındaki karşılıklı güven ve iyi komşuluğa dayanan dostane ilişkileri güçlendirmektir; üye ülkelerin siyasi, ekonomik, ticaret, bilim ve teknoloji, kültür, eğitim, enerji, ulaştırma, çevre koruma ve diğer alanlarda verimli işbirliği yapmasını teşvik eder; bölge barışının, güvenliğinin ve istikrarının korunması birlikte hareket edilmesi taahhüt edilmiştir; demokratik, adil ve rasyonel uluslararası siyasî ve ekonomik düzenin kurulması için çabalanacaktır.

4. Madde: Şanghay Beşlisi sürecinde oluşmuş olan karşılıklı güven, yarar, eşitlik ve istişare ile kültürel çeşitliliğe saygı ve ortak kalkınmanın yolunu arayan Şanghay ruhu, bölge ülkelerinin yıllardır işbirliği neticesinde birikmiş değerli varlıklarıdır. Bunu geliştirmeye devam etmeli ve yeni yüzyılda Şanghay İşbirliği Örgütü üye ülkeleri arasındaki ilişkilerinin normları olmalıdır.

5. Madde: Şanghay İşbirliği Örgütü üye ülkelerince Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ilkeleri ve prensiplerini sıkıca izlenecektir; karşılıklı bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı; içişlerine karışmama ve karşılıklı silah kullanımı veya güç tehdidinde bulunmayacaktır; eşitlik ve karşılıklı yarar olacak, karşılıklı müzakere yoluyla bütün konulara çözüm getirilecek ve tek taraflı askerî üstünlük arayışında bulunulmayacaktır.

7. Madde: Şanghay İşbirliği Örgütü ittifak kurmanın peşinde olmayacak, diğer ülke ve bölgelere yönelik karşı çıkmayacak ve dışa açık prensipler uygulayacaktır; diğer ülkeler ve ilgili uluslararası ile bölgesel örgütlerle çeşitli şekilde diyalog ve işbirliği yapmaya hazırdır.¹⁹³

¹⁹³ Çin Modern Uluslararası İlişkiler Araştırmalar Enstitüsü 中國現代國際關係研究所, 《上海合作組織: 新安全觀與新機制》 (Şanghay İşbirliği Örgütü: Yeni Güvenlik Konsepti ve Yeni Mekanizması)

ŞİÖ'nün Sözleşmesi'nde de benzer ifadeler yer almaktadır. ŞİÖ üye ülkelerinin uygulaması gereken prensipler karşılıklı olarak ulusal egemenliğine, bağımsızlığa ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi, karşılıklı saldırmazlık ve içişlerine karışmama, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımı veya kuvvet tehdidine başvurulmaması, sınır bölgelerinde tek taraflı askerî üstünlük arayışı içinde bulunulmaması, bütün üye ülkelerin eşit olduğu, birbirini anlama ve her üye ülkenin görüşüne saygılı temelinde ortak görüşü ortaya koyma, çıkarların ortak olduğu alanlarda kademeli olarak eylemlerin yapılması, üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıklara barışçıl çözümler getirilmesi öngörülmektedir. ŞİÖ, diğer ülkeler ve uluslararası örgütlere yönelik değildir; örgütün çıkarlarına aykırı olan herhangi bir yasadışı eylem yapılamaz; üye ülkelerin örgüt sözleşmesi ve örgüt çerçevesinde alınan kararlarını uygulama hükümlülüğü vardır.¹⁹⁴

ŞİÖ'nün güvenlik işbirliğinde en çok terörizm ile mücadele edilmesi söz konusu olmuştur. Çin tarafından ortaya konulan “üç güce” (etnik bölücülük, dinî radikalizm ve terörizm) yönelik kararnameler ve askerî tatbikatlar dâhil bir dizi güvenlik uygulamaları, örgütün önemli görevleri olmuştur. Örgütün kurulduğu Haziran 2001'deki zirvede “Terörizm, Bölücülük ve Aşırı Dincilik Şanghai Antlaşması” ve Haziran 2002'deki St. Petersburg Zirvesi'nde “Bölgesel Terörle Mücadele Kurumsallaşma Anlaşması” imzalanmıştı. Haziran 2004'te ŞİÖ'ne bağlı bölgesel anti-terör teşkilatı faaliyetlerine başlamıştı. Bununla birlikte, “Terörizm, Bölücülük ve Dini Aşırılık ile Mücadele Planı” (2005), “Terörizm, Bölücülük ve Dini Aşırılık ile Mücadele 2007-2009 İşbirliği Programı” (2006), “Terörizme Karşı Askerî Tatbikatın Teşkilî ve Uygulamasına İlişkin Prosedür Anlaşması” (2006), “Terörizm, Bölücülük ve Aşırı Dincilik Faaliyetlerinin İncelemesi ve Kaynaklarının Kesilmesine İlişkin Anlaşma” (2006), “Hükümetlerarası Silah, Mühimmat ve Patlayıcı Kaçakçılığıyla Mücadele İşbirliği

---

2002:294-295.

¹⁹⁴ Cui Ying 崔穎, 《上海合作組織區域經濟合作: 共同發展的新實踐》 (Şanghai İşbirliği Örgütü Bölgesel Ekonomik İşbirliği: Birlikte Kalkınmanın Yeni Uygulamalar) (北京: 經濟科學出版社, 2007年), 頁 295.

Anlaşması” (2008), “Şanghay İşbirliği Örgütü Terörizm ile Mücadele Sözleşmesi” (2009), “Şanghay İşbirliği Örgütü Üye Ülkeleri Terörizm ile Mücadele Uzmanları Yetiştirme Anlaşması” (2009) ve “Şanghay İşbirliği Örgütü Üye Ülkeleri Terörizm, Bölücülük ve Dini Aşırılık ile Mücadele 2010-2012 İşbirliği Programı” (2009) gibi mevzuatlar onaylanmıştı. Böylece örgüt, üye ülkeler arasında güvenlik işbirliğinin yönünü ve işbirliği zeminini oluşturmuştur. Bunun yanında örgüt periyodik olarak Savunma Bakanları, Hukuk ve Yargı Bakanları, Kamu Güvenlik Bakanları ve Acil Yardım ve Afet Yönetimi ile Güvenlik Sekreteryaya toplantıları düzenlemektedir.

ŞİÖ üye ülkeleri arasında imzalanan anlaşmaların uygulanması ise ortak askerî tatbikatlar ile gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁵ Çin askerî kuvvetlerinin ilk yurtdışı askerî tatbikatı, ABD ve Rusya’nın üslerinin bulunduğu Kırgızistan ile 10-11 Ekim 2002 tarihleri arasında gerçekleşmişti. 6-12 Ağustos 2003 tarihleri arasında, Çin askerî kuvvetleri Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile birlikte Kazakistan ve Doğu Türkistan’da iki aşamalı olarak ilk çok taraflı askerî tatbikatı düzenlemişti. Çin askerî kuvvetleri Ağustos 2005’de ve Ağustos 2007’de Rusya, Eylül 2006’da ise Tacikistan ile askerî tatbikat yapmıştı. 2010’da ŞİÖ üye ülkeleri arasında gerçekleştirecek ortak askerî tatbikat, Kazakistan’ın güney bölgelerinde düzenlenecektir. Şimdiye kadar Çin askerî kuvvetleri örgütün üye ülkeleriyle birlikte ikili ya da çok taraflı olmak üzere, 9 kez askerî tatbikat yapmıştır.¹⁹⁶ ŞİÖ, ABD’ye karşı çok kutuplu dünya düzenini istediği ve bunu inşa edeceğini beyan etmektedir ve ABD gibi yabancı güçleri bölgede istememektedir. Buna örnek olarak, Temmuz 2005’teki Astana Zirvesi’nde ŞİÖ’nün ABD’nin Orta Asya’daki askerî varlığının geri çekilmesini istemesi gösterilebilir.

¹⁹⁵ Nuraniye H. Ekrem ve Erkin Ekrem, “11 Eylül Sonrası Çin-Kırgızistan Güvenlik İşbirliği”, 2004:76-81; Nuraniye H. Ekrem, “Çok Taraflı Askerî Tatbikat: Doğu Türkistan’da Askerî Tatbikat”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 41 (Eylül 2003), s. 14-17.

¹⁹⁶ Zhao Huirong 趙會榮, <上海合作組織安全合作成效顯著> (Şanghay İşbirliği Örgütü Güvenlik İşbirliği Neticelidir), 《解放軍報》, 2010-06-14 04:31:01.

Çinli uzmanlara göre, ŞİÖ üye ülkeleri, karşılıklı pozisyonlarını koordine etmekle, yüz yüze kaldığı sorunlara çözüm aramaktadır. İstihbarat paylaşımı, vakaların soruşturulmasına yardım edilmesi, sınır bölgelerin kontrolü, şüphelilerin iadesi gibi alanlarda işbirliği yapılmaktadır. Ayrıca uyuşturucu, sınır ötesi organize suçlar ve bilgi güvenliği de örgütün güvenlik alanına dâhil edilmiş ve bölgenin güvenliğini ve istikrarını etkili bir şekilde sağlamıştır.¹⁹⁷

Terörizm, bölücülük ve aşırı dincilik konularını kapsayan “üç güç”, Orta Asya ve Çin’in güvenlik durumuna göre tespit edilen güvenlik tehditleridir. Şanghay İşbirliği Örgütü’nün Haziran 2001’deki zirvesinde bu kavramlara açıklık getirmiştir.

Terörizm, bölücülük ve aşırı dincilik konularını kapsayan “üç güç”, Orta Asya ve Çin’in güvenlik durumuna göre tespit edilen güvenlik tehditleridir. ŞİÖ ’nün Haziran 2001’deki zirvesinde bu kavramlara açıklık getirmiştir.¹⁹⁸

Terörizmin Tanımı: Günahsız insanları ve çatışma halinde askerî operasyona iştirak etmeyen herhangi güvenlik mensubuna yönelik bedensel olarak önemli yaralama faaliyetinde bulunan kimseler ve maddi hedeflere yönelik ağır kayıplar meydana getiren herhangi bir eylem. Söz konusu faaliyetleri teşkil etme, planlama, yardım ve yataklık etme ve azmettirme faaliyetlerinde bulunan, bu faaliyetlerin karakteri veya arka planı olarak halkın tehdit edilmesi ve kamu güvenliğine zarar verilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Bölücülüğünün Tanımı: Ülkelerin toprak bütünlüğüne zarar veren, ülke toprağının bir kısmını bölme veya devleti bölmek için şiddet kullananlar dâhil olmak üzere, bu faaliyetleri planlama, hazırlama ve azmettiricilik yapanlar olarak tanımlanmaktadır.

¹⁹⁷ Zhao Huirong 趙會榮, <上海合作組織安全合作成效顯著> (Şanghay İşbirliği Örgütü Güvenlik İşbirliği Neticelidir), 《解放軍報》, 2010-06-14 04:31:01.

¹⁹⁸ Ke Kan 珂闕, 《中國人民代表大會年鑑》 (Çin Halk Kongresi’nin Yıllığı) 第 2005 卷 (北京: 中國民主法制出版社, 2004 年), 頁 448.

Aşırı Dinciliğin Tanımı: Şiddet kullanmakla hâkimiyeti ele geçirme, hâkimiyete el koyma ve devletin anayasal düzeni değiştirme; Şiddet kullanarak kamunun güvenlik düzenine saldırma, bu amaca ulaşabilmek için teşvik etme veya suç örgütüne katılma dâhil yapılan faaliyetler olarak tanımlanmaktadır.¹⁹⁹

Çin'in inisiyatifinde olan ŞİÖ, Çin'in Orta Asya güvenlik politikasının uygulama zeminidir ve Çinli araştırmacılara göre de başarılı olmuştur. Çin Devlet Başkanı Hu Jintao da, Mayıs 2003'teki örgüt zirvesinde ŞİÖ'nün kurulmasının, 21. yüzyılın başındaki en önemli olay olduğunu ve Soğuk Savaş sonrası Avrasya jeopolitiği açısından derin etki bırakan bir değişim olduğunu belirtmişti. Hu Jintao, yeni güvenlik konseptinin uygulanması ve yeni devletlerarası ilişkiler anlayışının oluşması açısından ŞİÖ'nün önemli rolü olduğunu ifade etmektedir.²⁰⁰

Diğer yandan, Orta Asya ülkeleri Çin'in bu girişimlerine olumlu yaklaşmaktadır. Son derece savunmasız bir bölgede bulunan Orta Asya ülkeleri, Rusya ile Çin arasında sıkışmış durumdadır, dış politika stratejisi olarak, her iki büyük gücün rencide edilmemesi gözetilmektedir. Bölge ülkeleri siyasî, ekonomik ve güvenlik politikalarını, bu iki güç ile dengeli ve dikkatli biçimde sürdürmek zorundadır. Aynı zamanda bölge ülkeleri Rusya ile Çin'in arasının bozulmasını da istemez, aksi halde bu iki güç arasında birini tercih durumunda kalabilirler. Bu nedenle ŞİÖ bir diyalog zemini olarak bu iki gücü kendileriyle birlikte buluşturmaktadır ve güvenlik ile ekonomi işbirliği konuşulan bu zeminden memnuniyet duymaları doğaldır.

Ancak Orta Asya'da terörizm, etnik bölücülük ve dini radikalizm gibi tehditler devam etmektedir, Kırgızistan'da meydana gelen toplumsal çatışmalar ve Andican'da yaşanan ayaklamalar gibi sorunlar henüz kökten çözülmemiştir.

¹⁹⁹ Ke Kan 珂闕, 《中國人民代表大會年鑑》 (Çin Halk Kongresi'nin Yıllığı), 2004:448.

²⁰⁰ Hu Jintao 胡錦濤, <承前啟後, 繼往開來, 努力開創上海合作組織事業新局面> (Geçmiş Bugüne Taşıma ve Geçmişten geleceğe, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yeni Geleceği İçin Çabalamalı), 《人民日報》, 2003年5月30日, 第1版.

ŞİÖ'nün yeni güvenlik konsepti, bölgedeki tehditlerin bir kısım cevap verebilmektedir.

6. Sonuç ve Değerlendirmeler

Güvenlik, bilimsel açıdan henüz oturmuş bir kavram değildir, konu üzerinde araştırmalar hâlâ devam eden ve uluslararası siyasal ve ekonomik gelişmelere göre içeriği artmakta ve kapsamı da genişlemektedir. Söz konusu kavram ülkelerin çıkarlarına ve benimsediği ideolojiye göre değişmektedir. Ayrıca tehdit algılamalarının çeşitliliğinden dolayı geliştirilen güvenlik kavramları birbirlerinden farklıdır. Bazılarına göre, güvenlik belirsiz bir sembol olarak tanımlanırken,²⁰¹ bazıları az gelişmiş ve tartışmalı bir kavram olduğunu ileri sürmektedir.²⁰² Hatta bazıları güvenlik diye bir kavramın olmadığını iddia etmektedir.²⁰³ Bu bağlamda Çin'in Orta Asya güvenliği için geliştirdiği yeni güvenlik konsepti kavramsal olarak tartışmaya açıktır. Çin'in Orta Asya'daki tehditler üzerindeki tespitleri daha çok kendi çıkarları doğrultusunda şekillenmiş ve bunun neticesinde güvenlik kavramına izah getirilmiş ve içeriği doldurulmuştur. Küresel veya bölgesel güçlerin bölgede istikrar ve güvenliği sağlamak için sorumlulukları olduğu gibi "kamu yararı (na) malları" (public goods) sunması gerekmektedir. Yani bölgede istikrarı sağlamak için stabilizatöre ihtiyaç vardır.²⁰⁴ Ancak Orta Asya'da jeopolitik güçlerin fazla olmasına rağmen bu anlamda kamu yararı malları sunmadığı gibi bu güçler arasında Çin tek başına bu sorumlulukları yerine getirememektedir. Nitekim Çin

---

²⁰¹ Arnold Wolfers, "'National Security' as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, 1952: 481-502.

²⁰² Barry Buzan, *People, States And Fear: An Agenda For International Security Studies in The Post-Cold War Era*, 1991:3-10.

²⁰³ Helga Haftendorn, "The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security", 1991:3.

²⁰⁴ Charles Kindleberger, *The World in Depression, 1929-1939* (Berkeley: University of California Press 1973), p. 305; Charles Kindleberger, "Dominance and Leadership in the international economy: Exploitation, Public Goods, and Free Rides," *International Studies Quarterly*, Vol. 25, No. 2 (June 1981), pp. 242-254;

Charles P. Kindleberger, "International Public Goods Without International Government," *American Economic Review*, Vol. 76, No. 1 (March 1986), pp. 1-13; Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations* (New Jersey: Princeton University Press 1987), pp. 72-80, pp.86-92.

bir “bedava yolcu” (free-rides) olarak tanımlanmaktadır.²⁰⁵ Yani başka güçlerin yarattığı uygun ortamdan yararlanmaktadır. Bu anlayışın temelinde olan güvenlik konsepti sadece kendi çıkarı için hizmet etmektedir. Orta Asya’da, Tacikistan iç savaşı, Kırgızistan’daki şiddet olayları ve Özbekistan’ın Andican olayları sonrası bölge ülkeleri Çin’den değil, daha çok Rusya ya da Batı ülkelerinden yardım istemektedir. Orta Asya ülkelerinin bu tavrı Çin’e duydukları güven eksikliğiyle açıklanabilir. 2010 Kırgızistan olaylarında geçici hükümet ve hatta eski Cumhurbaşkanı Askar Akayev de Çin’den ve ŞİÖ’den değil, Rusya’dan ve KGAÖ’den yardım istemiştir. Bu bağlamda ŞİÖ’nün güvenlik konsepti etkisiz kalmaktadır.

Çin, tanımladığı “üç güç”, yani terörizm, etnik bölücülük ve aşırı dinciliğe, bölge güvenliğinin açısından tehdit olarak bakmakta ve bunun üzerinde güvenlik kavramını oluşturmaya çalışmaktadır. Orta Asya’da bu tehdit unsurlarının mevcut olmasına rağmen, en büyük tehdit yoksulluk, yolsuzluk ve büyük güçlerin bölge üzerindeki etkisidir. Bölgedeki şiddet olayları, çatışmalar ve sivil darbelerin nedenleri arasında bunlar da sayılmaktadır. Çin tarafını, ortaya koyduğu yeni güvenlik konseptinin çıkar ortaklığı üzerinde kurulmuş olduğunu ifade etmektedir ve bunu ŞİÖ üzerinden geliştirmeye çalışmıştır. Ancak yeni güvenliğin özü karşılıklı güven, karşılıklı yarar, eşitlik ve işbirliği olduğu için Orta Asya toplumlarının daha çok ihtiyaç duyduğu çıkarlar geri planda kalmıştır. Ayrıca Çin’in tanımladığı “üç güç” kavramı da Orta Asya toplumlarının ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Örneğin etnik bölücülük (Çince belgelerde bu şekilde geçmektedir) için, ülke toprağını bölmek ve toprak bütünlüğüne zarar vermek veya devleti bölmek için şiddet kullanmak dâhil olmak üzere, bu faaliyetleri planlama, hazırlanma ve azmettiricilikle suçlanmaktadır. Bu açıklamanın “etnik bölücülük” ile alakası yoktur, sadece herhangi bir devlet içinde meydana gelebilecek bölücülük tanımının benzeri ifadeleridir. Çin’in “etnik bölücülük” tanımından “Doğu Türkistancılığı” kastettiği ortaya

²⁰⁵ Alastair Iain Johnston, <美國學者關於中國與國際組織關係研究概述> (ABD Uzmanlarının Çin ile Uluslararası Örgütler İlişkileri Hakkındaki Araştırmaları), 《世界經濟與政治》(2001年第8期), 頁 48-53.

çıkılmaktadır. Çin Hükümetince adlandırılan “Doğu Türkistancılar” (Dong-tu) da “üç güce” dâhil edilmiştir. Bazı Çin uzmanları hem terör yapan, hem devleti bölmeye çalışan hem de Çin hâkimiyetine meydan okuyan “Doğu Türkistancıları” geleneksel olmayan güvenlik çerçevesinde engellenme ve ilgili ülkelerle işbirliği stratejisini geliştirmeyi istemektedir, yani ŞİÖ çerçevesinde “Doğu Türkistancılarının” yarattığı tehditlerin kaldırılması gerekmektedir.²⁰⁶ Bu ifade, Çin’in tanımladığı “üç gücün” büyük ölçüde “Doğu Türkistancılara” karşı olduğunu göstermektedir.

Aşırı dincilik (Çince belgelerinde bu şekilde geçmektedir) tanımında da bazı sorunlar vardır. Şiddet kullanarak hâkimiyeti ele geçirme, hâkimiyete el koyma ve devletin anayasal düzenini değiştirme, kamu güvenlik düzenine saldırma gibi faaliyetler aşırı dincilik kapsamında suç sayılmaktadır. Bu açıklamanın din ile hiçbir alakası olmadığı açıkça görünmektedir. Bu tanım doğru ise Kırgızistan’da iki defa gerçekleşen hâkimiyeti ele geçirme eylemleri suç olarak sayılmaktadır. Ancak Kurmanbek Bakiyev ve Roza Otunbayeva yasal Cumhurbaşkanı olarak Kırgızistan’ı yönetmiş ve yönetmektedir. Yani Çin’in yeni güvenlik konsepti geleneksel güvenlik kavramı ile farklı olarak ve daha çok geleneksel olmayan güvenlik kavramını benimsediğini ileri sürüyorsa da,²⁰⁷ geleneksel olmayan güvenlik kavramının kapsamında olan insan ve toplumu ilgilendiren tehdit unsurlarını içermesi gerekmektedir. Yani Kırgızistan olaylarını meydana getiren insanî ve toplumsal sorunların dâhil edilmesi gerekmektedir. Diğer bir örnek ise ŞİÖ güvenlik konseptinde, 1994 yılında BM tarafından hazırlanan insan güvenliği ile ilgili raporda vurgulanan insan merkezli güvenlik anlayışı, yani insanları korku ve yoksunluktan kurtarmaya dayanan güvenlik anlayışı yoktur. Aksine devlet merkezli geleneksel güvenlik anlayışının izlerini taşımaktadır. Ayrıca, insan hakları gibi değerler hiçbir belgede yer almadığı gibi bu konularda

²⁰⁶ Wang Yizhou 王逸舟, <中國與非傳統安全> (Çin ve Geleneksel Olmayan Güvenlik Meselesi), 王緝思主編, 《中國學者看世界 6: 非傳統安全卷》 (北京: 新世界出版社, 2007 年), 頁 26.

²⁰⁷ Cha Daojiong 查道炯, <非傳統安全> (Geleneksel Olmayan Güvenlik), 王緝思主編, 《中國學者看世界 6: 非傳統安全卷》 (北京: 新世界出版社, 2007 年), 頁 16.

da çalışmalar yoktur. Bu durumda, ŞİÖ'nün güvenlik konseptinde kavramsal karışıklıklarından dolayı inandırıcılık ve uygulama zafiyeti vardır.

Çin tarafına göre, Orta Asya güvenliğini tehdit eden unsurlardan birisi ABD'nin bölgedeki askerî varlığıdır. Ancak Rusya'nın askerî varlığını görmezden gelmektedir. Orta Asya'nın güvenliğini etkileyen unsurlar arasında, Çin de dâhil ABD ve Rusya dışında başka bölgesel güçler vardır. Ancak güvenliği tehdit eden dış güçlerin tek belirleyicisinin ABD olarak okuması da güvenlik değil, daha çok siyasaldır. Çin'in Rusya'nın inisiyatifinde olan KGAÖ'de yer almadığı gibi ABD de ŞİÖ'de yer alamamıştır. Yani ŞİÖ, ABD gücünün ulaşamadığı tek bölgesel teşkilattır. Bu da Çin'in Soğuk Savaş sonrası güvenlik konseptinin düşüncelerini yansıtmaktadır.²⁰⁸ Çin herhalde Avrupa Birliği'nde Almanya-Fransa'nın üstlendiği rol gibi, Rusya birlikte Orta Asya'da güvenlik politikasını sürdürmeyi düşünmüş olabilir. Bu durumda ŞİÖ'nün Orta Asya'daki güvenlik işbirliği tamamen ikili ilişkilerin gidişatına bağlanmış olacaktır. Tarihsel bir güç olarak Rusya'nın hâlâ Orta Asya'da etkisi vardır, Rusya'nın doğal jeopolitik rakibi olan Çin ise yükselmekte olan bir yeni güçtür, aralarındaki ilişkiler, küresel ve bölgesel çıkarlar ve ikili ticaret, silah ve enerji ilişkilerine bağlıdır. Çin-Rusya arasında yaşanan herhangi bir sorun Orta Asya bölgesine yansiyabilir ve aynı zamanda bölge ülkelerini Çin ile Rusya arasında tercih etme ikilemi içine sokabilmektedir. Geleceğe yönelik, ASEAN Bölgesel Forumu'nda olduğu gibi ABD'nin ŞİÖ'nün gözlemci ülkesi olarak kabul edilmesi söz konusudur.²⁰⁹ Bu şekilde Çin-Rusya arasındaki ikili dengeyi, Çin-ABD-Rusya üçgenindeki dengeye değiştirerek bölgede güvenlik dengesi oluşturulabilir. ŞİÖ, bölge istikrarını ve güvenliğini sağlayabilmek için bölgedeki küresel güç olan ABD'yi dışlanarak belirsizlik durumu meydana getirebilir. ŞİÖ'nün geleceği de bölgedeki etkisi ile

²⁰⁸ Zhang Hongwei 張宏偉, <上海合作組織: 新安全觀的典範> (Şanghay İşbirliği Örgütü: Yeni Güvenlik Konseptinin Modelidir), 《學術論壇》2002 年第 2 期, 頁 21-24.

²⁰⁹ Wu Dongye 吳東野, <「上海合作組織」擴大成員的戰略意涵> (Şanghay İşbirliği Örgütü'ne. Üye Alınmasının Stratejik Önemi), 《戰略安全研析》第 3 期 (中華民國 94 年 7 月), 頁 33-36.

ilgilidir ve bölgede menfaatleri olan diğer büyük güçlerin arasındaki dengelere bağlıdır.²¹⁰

Bazı Çinli uzmanlar, ŞİÖ'nün yüz yüze kalacağı sorunları Orta Asya'nın istikrarı ve güvenliğine bağlamaktadır. Bu da Çin'in sınır bölge güvenliğini etkilemektedir: 1. ŞİÖ üye ülkelerinde hâkimiyet değişimi sonrası, ülkeler kendi içi sorunlarıyla meşgul olduğu için örgüte olan ilgileri azalmaktadır, 2. ABD'nin Orta Asya'da etki kazanmasıyla birlikte ŞİÖ'nün bölgedeki etkisi zayıflayabilir, 3. ABD, bölge ülkeleriyle arasındaki ilişkilerinde etki sağlamaya devam edebilir ve örgütün işlevine zarar verebilir. ŞİÖ'nü etkileyen diğer faktörler ise "üç gücün" hâlâ bölgenin en büyük tehdidi olması ve yeni üyelerin örgüte katılmasıyla örgüt içi anlaşmazlıklarının çoğalacağı için ortak görüşe varmanın zorlaşmasıdır.²¹¹

Yani ŞİÖ kendi örgütsel ve işlevsel sorunları ile meşgul olurken, Kırgızistan'da meydana gelen kanlı olaylara karşı çözüm getirememektedir. Orta Asya'da bu tür tehdit unsurları var olduğu sürece bölge ülkelerinin çoğu bu sorunlar ile yaşamaya devam edecektir. Örgüt, bu tür sorunlara karşı çözüm üretmediği sürece Çin'in bölgedeki etkisi zayıflayacaktır.

---

²¹⁰ Jiang Jianhua 蔣建華, <安全合作與區域發展:上海合作組織兩大目標的展望及對中國西部安全的影響> (Güvenlik İşbirliği ile Bölgesel Kalkınma: Şanghay İşbirliği Örgütü'nün İki Hedefinin Geleceği ve Çin'in Batı Bölgelerine Etkisi), 《新疆師範大學學報》(哲學社會科學版), 第 28 卷第 4 期 (2007 年 12 月), 頁 69-75.

²¹¹ Zhao Lei 趙壘, <博弈中亞: 上海合作組織安全形勢分析>, 《山東省農業管理幹部學院學報》第 22 卷第 2 期 (2006 年), 頁 119-120.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

- Alyson J. K. Bailes and Pal Dunay, "The Shanghai Cooperation Organization as a regional security institution", in Alyson J. K. Bailes, Pal Dunay, Pan Guang and Mikhail Troitskiy (eds.), *The Shanghai Cooperation Organization, SIPRI Policy Paper*, No.17 (SIPRI Stockholm International Peace Research Institute), May 2007, pp. 1-29.
- Andrew Mack, "Security Cooperation in Northeast Asia: Problems and Prospects", *Journal of Northeast Asian Studies*, Vol. 11, No. 2 (Summer 1992), pp. 21-34.
- Arnold Wolfers, "'National Security' as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No. 4. (December 1952), pp. 481-502.
- Arnold Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", in Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration: Essays on International Politics* (Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1962), pp. 151-165.
- Barry Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs*, Vol. 67, No. 3 (July 1991), pp. 431-451.
- Benjamin Miller, "The Concept of Security: Should be Redefined?", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 24, No. 2 (June 2001), pp. 13-42.
- Bilal Karabulut, "Küreselleşme Sürecinde Güvenlik Alanında Değişimler: Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 23 (Güz 2009), s.1-11.
- Bill McSweeney, "Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School", *Review of International Studies*, Vol 22, No. 1 (January1996), pp. 81-93.
- Chaim Kaufmann, "Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars", *International Security*, Vol. 20, No. 4, (Spring, 1996), pp. 136-175.
- Charles Kindleberger, "Dominance and Leadership in the international economy: Exploitation, Public Goods, and Free Rides," *International Studies Quarterly*, Vol. 25, No. 2 (June 1981), pp. 242-254.
- Charles P. Kindleberger, "International Public Goods Without International Government," *American Economic Review*, Vol. 76, No. 1 (March 1986), pp. 1-13.
- Colin S. Gray, "New Directions for Strategic Studies: How Can Theory Help Practice?" in Desmond Ball and David Horner (eds), *Strategic Studies in a Changing World: Global, Regional and Australian Perspectives* (Canberra: Strategic and Defence Studies Centre, The Australian National University 1992), pp. 126-153.
- Colin S. Gray, "Villains, Victims, and Sheriffs: Strategic Studies and Security for an Interwar Period", *Comparative Strategy*, Vol. 13, No. 4 (October-December 1994), pp. 353-369.
- David A. Baldwin, "Security Studies and the End of the Cold War", *World Politics*, Vol. 48, No. 1 (October 1995), pp. 117-141.
- David B. Dewitt, "Common, Comprehensive and Cooperative Security", *The Pacific Review*, vol. 7, no. 1 (1994), pp. 1-15
- David Baldwin, "The Concept of Security", *Review of International Studies*, Vol. 23, No.1 (January 1997), pp. 5-26. Türkçe tercümesi David A. Baldwin, "Güvenlik Kavramı" (Çev. Çiğdem Şahin), *Avrasya Dosyası*, Cilt 9, Sayı 2 (2003), s. 5-35.
- David Carment, "The International Dimensions of Ethnic Conflict: Concepts, Indicators, and Theory", *Journal of Peace Research*, Vol. 30, No. 2 (May 1993), pp. 137-150.
- Edward A. Kolodzie, "Renaissance in Security Studies? Caveat Lector!" *International Studies Quarterly*, Vol. 36, No. 4 (December 1992), pp. 421-438.
- Emma Rothschild, "What is Security?", *Daedalus*, Vol. 124, No. 3 (Summer 1995), pp. 53-98.
- Erkin Ekrem, "Çin'in Çevresel Bölge Politikası" *Stratejik Analiz*, Cilt 4, Sayı 46 (Şubat 2004), s. 88-95.
- Erkin Ekrem, "Çin'in Türkistan Politikası: Shanghai Beşlisinden Shanghai İşbirliği Örgütüne", *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 16 (Ağustos 2001), s. 68-74.
- Frederick S. Tipson, "National Security and the Role of Law," in John N. Moore, Frederick S. Tipson, and Robert F. Turner (eds), *National Security Law*, (Durham, N.C: Carolina Academic Press, 1990), pp. 3-29.
- Gareth Porter, "Environmental Security as a National Security Issue", *Current History*, Vol. 94, No. 592 (May 1995), pp. 218-222.

- Geoffrey Wiseman, "Common Security in the Asia-Pacific Region", *The Pacific Review*, Vol. 15, No. 1 (1992), pp. 42-59.
- Harry Harding, "Prospects for cooperative security arrangements in the Asia-Pacific region", *Journal of East Asia*, Vol. 13, No. 3 (September, 1994), pp. 31-41.
- Helga Haftendorn, "The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security", *International Security Quarterly*, Vol. 35, No. 1 (March 1991), pp. 3-17.
- Ingmar Oldberg, "The Shanghai Cooperation Organisation: Powerhouse or Paper Tiger?" *Swedish Defence Research Agency (FOI)*, Stockholm, June 2007, pp. 1-56.
- J. Soediati Djiwondono, "Cooperative Security in the Asia-Pacific Region: An ASEAN Perspective", *The Indonesian Quarterly*, Vol. XXII, No. 3 (1994), pp. 205-214.
- Jacob Bercovitch, "Managing Internationalized Ethnic Conflict", *World Affairs*, Vol. 166, No. 1 (Summer 2003), pp. 56-68.
- Janne E. Nolan and John D. Steinbruner, "A Transition Strategy for the 1990s", in Janne E. Nolan (ed.), *Global Engagement: Cooperation and Security in the 21st Century* (Washington D.C. : The Brookings Institution, 1994), pp. 573-593.
- Jessica Tuchman Mathews, "Redefining Security", *Foreign Affairs*, Vol. 68, No. 2 (Spring 1989), pp. 162-177.
- John A. Hall, "Nationalisms: Classified and Explained", *Daedalus*, Vol. 122, No. 3 (Summer, 1993), pp. 1-28.
- Joseph S. Nye and Sean M. Lynn-Jones, "International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field", *International Security*, Vol. 12, No. 4 (Spring 1988), pp. 5-27.
- Joseph S. Nye, "Conflicts After the Cold War", in Joseph S. Nye, *Power in the Global. Information Age: from Realism to Globalization* (London, New York: Routledge 2004), pp. 35-50.
- Joseph S. Nye, "Conflicts After the Cold War", *The Washington Quarterly*, Vol. 19, No. 1 (Winter 1996), pp. 5-24.
- Ken Booth, "Security and Emancipation", *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 4 (October 1991), pp. 313-326.
- Ken Booth, "Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice", *International Affairs*, Vol. 67, No. 3 (July 1991), pp. 527-545.
- Lincoln P. Bloomfield, "Coping with conflict in the late twentieth century", *International Journal*, Vol. 44, No. 4 (Autumn 1989), pp. 772-802.
- Martin Shaw, "There is no such thing as society: beyond individualism and statism in international security studies", *Review of International Studies*, Vol. 19, No. 3 (December 1993), pp. 159-175.
- Mely Caballero-Anthony, "Human Security and Comprehensive Security in Asean", in Pranee Thiparat (ed), *The Quest for Human Security: The Next Phase of ASEAN?* (Bangkok: Institute of Security and International Studies, 2000), pp. 32-52.
- Mely Caballero-Anthony, "Human Security and Comprehensive Security in ASEAN", *The Indonesia Quarterly*, Vol. 28, No. 4 (2000), pp. 411-422.
- Muthiah Alagappa, "Regional Arrangements and International Security in Southeast Asia: Going Beyond ZOPFAN", *Contemporary Southeast Asia*, Vol. 12, No. 4 (March 1991), pp. 269-305.
- Nuraniye H. Ekrem ve Erkin Ekrem, "11 Eylül Sonrası Çin-Kırgızistan Güvenlik İşbirliği", *Stratejik Analiz*, Cilt 3, Sayı 32 (Şubat 2004), s.76-81.
- Nuraniye H. Ekrem, "Çok Taraflı Askeri Tatbikat: Doğu Türkistan'da Askeri Tatbikat", *Stratejik Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 41 (Eylül 2003), s. 14-17.
- Ole Wæver, "Securitization and Desecuritization," in Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security* (New York: Columbia University Press, 1995), pp. 46-86.
- Ralf Emmers, "Security Cooperation in the Asia-Pacific: Evolution of Concepts and Practices", in See Seng Tan and Amitav Acharya (eds.), *Asia-Pacific Security Cooperation: National Interests and Regional Order* (Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe, 2004), pp. 3-18.
- Richard Ullman, "Redefining Security", *International Security*, Vol. 8 No. 1 (Summer 1983), pp. 129-153.
- Richard Wyn Jones, "Message in a bottle? Theory and praxis in critical security studies", *Contemporary Security Policy*, Vol.16, No.3 (December 1995), pp. 299-319.
- Robert J. Art, "A Defensible Defense: America's Grand Strategy After the Cold War", *International Security*, Vol. 15, No. 4 (Spring 1991), pp. 5-53
- Robert Karniol, "Why Asia Must Search for a Security Structure Formula", *Jane's International Defence Review*, No. 33 (February 2000), pp. 38-43.

- Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3 (Summer 1993), pp. 22-49.
- Sean M. Lynn-Jones, "The Future of International Security Studies", in Desmond Ball and David Horner (eds), *Strategic Studies in a Changing World: Global, Regional and Australian Perspectives* (Canberra: Strategic and Defence Studies Centre, The Australian National University 1992), pp. 71-107.
- Stephen M. Walt, "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, Vol. 35, No. 2. (January 1991), pp. 211-239.
- T. C. Shelling, "The Global Dimension", in Graham Allison and Gregory F. Treverton (eds.), *Rethinking America's Security: Beyond Cold War to New World Order* (New York: W. W. Norton & Company, Inc. 1992), pp. 196-210.
- Tsuneo Akaha, "Non-traditional Security Cooperation in Northeast Asia", in Kazuko Mōri and Kenichiro Hirano, *A new East Asia: toward a regional community* (Singapore: National University of Singapore, 2007), pp. 183-198.
- Tuncay Kardaş, "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?", Zeynep Dağı (ed.), *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-Devletten Küreselleşmeye*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007, p. 125-152.
- V. P. Gagnon, "Ethnic Nationalism and International Conflict: The Case of Serbia", *International Security*, Vol. 19, No. 3 (Winter 1994/95), pp. 130-166.
- Yoshinobu Yamamoto, "A Framework for a Comprehensive-Cooperative Security System for the Asia-Pacific", in Jim Rolfe (ed.), *Unresolved futures: comprehensive security in the Asia-Pacific* (Wellington, New Zealand: Centre for Strategic Studies 1995), pp. 17-44.

Basılı Eserler

- Andy Butfofy, "Recasting Common Security", *Working paper*, Canberra: Australian National University, Department of International Relations, September 1995.
- Ashton B. Carter, William J. Perry, John D. Steinbruner, *A New Concept of Cooperative Security*, Brookings Occasional Paper, Washington, D. C: Brookings Institution, 1992.
- Baktıbek İsakov, "XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Sayak Uruusu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Bişkek*, 2005.
- Barry Buzan, Ole Waever, and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder CO: Lynne Rienner Publishers 1998.
- Barry Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Brighton: Wheatsheaf, 1983.
- Charles Kindleberger, *The World in Depression, 1929-1939*, Berkeley: University of California Press 1973.
- David Capie and Paul Evans, *The Asia-Pacific Security Lexicon*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2002.
- Faruk Sönmez (ed), *Uluslararası İlişkilerde Yeni Alanlar Yaklaşımlar*, İstanbul: Der Yayınları, 1998.
- Faruk Sönmez, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000.
- George H. Sabine, *A History of Political Theory*, Fort Worth: Holt, Rinehart and Winston, 1973.
- Independent Commission on Disarmament and Security Issues, *Common Security: A Blueprint for Survival*, New York: Simon and Schuster, 1982.
- Janne E. Nolan, *Global Engagement: Cooperation and Security in the 21st Century*, Washington, D. C: The Brookings Institution, 1994.
- John Breuilly, *Nationalism and the State*, Chicago: University of Chicago Press, 1993.
- John Hutchinson and Anthony D. Smith, *Nationalism*, New York: Oxford University Press 1994.
- Kalevi J. Holsti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Michael Sheehan (ed.), *National and International Security*, Burlington: Ashgate Publishing Company, 2000.
- Milton J. Esman and Shibley Telhami, *International Organizations and Ethnic Conflict*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1995.
- Norman J. Padelford and George A. Lincoln, *The Dynamics of International Politics*, New York: Macmillan Co., 1962.
- Paul B. Stares (ed.), *The New Security Agenda: A Global Security*, Tokyo: Japan Center for International Exchange, 1998.

- Peter Mangold, *National Security and International Relations*, London and New York: Routledge, 1990.
- Report of the Independent Commission on International Development Issues, *North-South: A Programme for Survival*, London: Pan Books, 1980.
- Richard Shultz, Roy Godson, and Ted Greenwood, *Security Studies for the 1990s* (New York: Brassey's, 1993).
- Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, New Jersey: Princeton University Press 1987.
- Terry Terriff, Stuart Croft, Lucy James, Patrick M. Morgan, *Security Studies Today*, Cambridge: Polity Press, 1999.
- The Commission on Global Governance, *Our Global Neighborhood*, New York: Oxford University Press, 1995.
- The United Nations Development Programme, *UN Human Development Report 1994*, Oxford: Oxford University Press, 1994.

Çince Kaynakçalar

- Ahmet Mahmut 艾合買提·馬木提, <我國在中亞地區的安全利益分析及其對策> (Çin'in Orta Asya'daki Güvenlik Çıkarları ve Tedbirler), 《新疆大學學報》(哲學·人文·社會科學版) 第 34 卷第 4 期 (2006 年 7 月), 頁 105-107.
- Ailejin Aoluoerbayefu 埃勒金·奧羅爾巴耶夫, <中亞地區安全威脅及威脅制約機制評價> (Orta Asya Güvenlik Tehditleri ve Tehditlere Karşı Mekanizma Üzerinde Değerlendirme), 《俄羅斯研究》2001 年第 1 期 (2001 年 3 月), 頁 22-25.
- Alastair Iain Johnston, <美國學者關於中國與國際組織關係研究概述> (ABD Uzmanları Çin ile Uluslararası Örgütler İlişkileri Hakkındaki Araştırmaları), 《世界經濟與政治》(2001 年第 8 期), 頁 48-53.
- Cha Daojiong 查道炯 (2007), <非傳統安全> (Geleneksel Olmayan Güvenlik), 王緝思主編, 《中國學者看世界 6: 非傳統安全卷》(北京: 新世界出版社, 2007 年), 頁 11-22.
- Cha Daojun 查道炯, <非傳統安全> (Geleneksel Olmayan Güvenlik), 王緝思主編, 《中國學者看世界 6: 非傳統安全卷》(北京: 新世界出版社, 2007 年), 頁 11-22.
- Chang Qing 常慶, <中亞國家: 國際戰略、外交政策與國家安全> (Orta Asya Ülkeleri: Uluslararası Strateji, Dış Politika ve Ulusal Güvenlik), 《東歐中亞研究》2001 年第 3 期, 頁 48-54.
- Chen Lianbi 陳聯璧, <三個「極端主義」與中亞安全> (Üç Aşırıçılık ve Orta Asya'nın Güvenliği), 《俄羅斯中亞東歐研究》2002 年 5 期, 頁 56-62.
- Chen Mumin 陳牧民, <當代國際安全理論中的主權意涵> (Çağdaş Uluslararası Güvenlik Teorisinde Egemenliğin Anlamı), 《全球政治評論》第 22 期 (2008), 頁 107-126.
- Chen Xinzhi 陳欣之, <國際安全研究之理論變遷與挑戰> (Uluslararası Güvenlik Araştırmaların Teorik Gelişmeleri), 《遠景基金會季刊》第 4 卷 3 期 (2003 年 7 月), 頁 1-40.
- Chen Yong 陳勇 ve Yao Youzhi 姚有志 《面向信息化戰爭的軍事理論創新》(Enformasyon Savaşına Doğru Askerî Teorinin Yenilenme Çalışmaları), 北京: 解放軍出版社, 2004 年.
- Cheng Ning 成寧, <論江澤民新安全觀與「上海五國」機制的發展> (Jiang Zemin'in Yeni Güvenlik Konsepti ve Şanghai Beşlisi Mekanizmasının Gelişmesi) 《南京政治學院學報》2002 年第 6 期, 頁 59-61.
- Chu Shulong 楚樹龍, <冷戰後中國安全戰略思想的發展> (Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Güvenlik Stratejik Düşüncesinin Gelişmeleri), 《世界經濟與政治》1999 年第 9 期, 頁 11-16.
- Cui Jianshu 崔建樹, <伊斯蘭教在中亞復興的原因及其對中亞安全的影響> (İslâmiyet'in Orta Asya'da Yükselişin Sebebi ve Orta Asya'daki Etkisi), 《世界經濟與政治論壇》2002 年第 2 期, 頁 56-59,40.

- Cui Ying 崔穎, 《上海合作組織區域經濟合作: 共同發展的新實踐》(*Şanghay İşbirliği Örgütü Bölgesel Ekonomik İşbirliği: Birlikte Kalkınmanın Yeni Uygulamalar*), 北京: 經濟科學出版社 2007 年.
- Çin Merkezi Komünist Parti Arşiv Araştırmaları Grubu 中共中央文獻研究室編輯, 《中國共產黨第十五次全國代表大會檔彙編》(Çin Komünist Parti'nin Onbeşinci Vekiller Toplantısının Arşivleri), 北京: 人民出版社, 1997 年.
- Çin Modern Uluslararası İlişkiler Araştırmalar Enstitüsü 中國現代國際關係研究所 (2002), 《上海合作組織: 新安全觀與新機制》(*Şanghay İşbirliği Örgütü: Yeni Güvenlik Konsepti ve Yeni Mekanizması*), 北京: 時事出版社, 2002 年.
- Deng Xiaoping 鄧小平, 《鄧小平文選》(Deng Xiaoping'in Eserleri) 第 3 卷, 北京: 人民出版社, 1993 年.
- Du Fanyi 杜凡一 ve Peng Tao 彭濤, <雙泛主義與新疆民族分裂主義活動> (Pan-İslâmizm-Pan-Türkizm ve Xinjiang'deki Etnik Bölücülüğü Faaliyetler), 《長春理工大學學報》(社會科學版), 2006 年第 1 期, 頁 21-25.
- Fu Lian 傅蓮 ve Wang Xiaolong 王曉瓏, <經濟全球化與中國新安全觀的特點> (Ekonomik Küreselleşmesi ve Çin'in Yeni Güvenlik Konseptinin Özellikleri), 《理論前沿》2001 年第 8 期, 頁 25-26.
- Geng Mingjun 耿明俊, <試析「三種惡勢力」對中國安全的挑戰> (Üç Şer Gücünün Çin'in Güvenliğine Meydan Okuyuşu), 《科學社會主義》2003 年第 1 期, 頁 74-76.
- He Zhilong 何志龍 ve Xiang Yan 相艷, <當代伊斯蘭原教旨主義的崛起及其對我國安全的影響> (İslâmî Fundamentalizm'in Yükselişi ve Çin Güvenliğine Etkisi), 《陝西教育學院學報》第 21 卷第 2 期 (2005 年 5 月), 頁 47-51.
- Huang Shuofeng 黃碩風, 《綜合國力論新論》(Kapsamlı Devlet Gücü Hakkında Yeni Değerlendirmeler), 北京: 中國社會科學出版社, 2001.
- Huang Yizhe 黃一哲, <上海合作組織的現況與發展> (Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Mavcut Durum ve Gelişmesi), 《國防雜誌》第 24 卷第 3 期 (2009 年 6 月), 頁 6-20.
- Jia, Chunyang 賈春陽, <阿富汗戰爭及美國中亞駐軍長期化對中國安全的影響> (Afganistan Savaşı, ABD'nin Orta Asya'da Kalıcı Askerî Kuvvet Bulundurması ve Çin'in Güvenliğine Etkisi), 《大慶師範學院學報》第 28 卷第 4 期 (2007 年 8 月), 頁 40-43.
- Jiang Jianhua 蔣建華, <安全合作與區域發展: 上海合作組織兩大目標的展望及對中國西部安全的影響> (Güvenlik İşbirliği ile Bölgesel Kalkınma: Şanghay İşbirliği Örgütü'nün İki Hedefin Gelceği ve Çin'in Batı Bölgelerine Etkisi), 《新疆師範大學學報》(哲學社會科學版), 第 28 卷第 4 期 (2007 年 12 月), 頁 69-75.
- Jiang Xinwei 蔣新衛, <中亞石油地緣政治與新疆建設能源安全大通道探析> (Orta Asya Petrol Jeopolitiği ve Xinjiang'da Enerji Güvenlik Kanalı), 《新疆社會科學》, 2007 年第 1 期, 頁 40-46.
- Jiao Yiqiang 焦一強, <淺析大國合作與中亞安全> (Büyük Güçleri İşbirliği ve Orta Asya'nın Güvenliği), 《中共四川省委黨校學報》第 4 期 (2006 年 12 月), 頁 105-109.
- Ju Keyi 巨克毅, <中亞新安全觀下美俄中戰略三角關係解析> (Orta Asya Yeni Güvenlik Anlayışı ve ABD-Rusya-Çin Üçgen İlişkileri), 《全球政治評論》第 11 期 (2005 年 7 月), 頁 1-18.
- Ke Kan 珂闕, 《中國人民代表大會年鑑》(Çin Halk Kongresi'nin Yıllığı) 第 2005 卷, 北京: 中國民主法制出版社, 2004 年.
- Li Qi 李琪, <中亞國家的民族關係與地區安全> (Orta Asya'da Milletler İlişkileri ve Bölgesel Güvenlik), 《中國邊疆史地研究》第 17 卷第 2 期 (2007 年 6 月), 頁 136-143.
- Li Qingsi 李慶四 ve Xiao Xian 肖顯, <美國對中亞的爭奪及其對中國安全環境的影響> (ABD'nin Orta Asya zerindeki Mücadelesi ve Çin'in Güvenlik Çevresine Etkisi), 《教學與研究》2001 年第 10 期, 頁 34-40.

- Li Qiufa 李秋發, <江澤民新安全觀探析> (Jiang Zemin'in Yeni Güvenlik Konsepti zerinde Araştırmalar), 《南京政治學院學報》第 17 卷 2001 年第 2 期, 頁 14-17.
- Li Shaojung 李少軍, 《國際政治學概論》 (Uluslararası Siyaset Bilimi), 上海: 上海人民出版社 2005 年.
- Li Shaojung 李少軍, <國際安全研究學科綜述> (Uluslararası Güvenlik Çalışmaları Üzerinde Araştırmalar), 《世界經濟與政治》, 2001 年第 1 期, 頁 2-20.
- Lin Bizhao 林碧炤, 《國際政治與外交政策》 (Uluslararası Siyaset ve Dış Politika), 台北: 五南出版社, 民國 86 年.
- Liu Guoxin 劉國新, <論中國新安全觀的特點及其在周邊關係中的運用> (Çin'in Yeni Güvenlik Konseptinin Özellikleri ve Çevre Ülkeleri İlişkilerindeki Uygulamalar), 《當代中國史研究》2006 年第 1 期, 頁 4-12.
- Liu Jingbo 劉靜波, 《21 世紀初中國國家安全戰略》 (21 Yüzyıl Başında Çin'in Ulusal Güvenlik Stratejisi), 北京: 時事出版社, 2006 年.
- Liu Shengxiang 劉勝湘, <新安全觀質疑> (Yeni Güvenlik Konsepti Üzerindeki Sorgulamalar), 王緝思主編, 《中國學者看世界 5: 國際安全卷》, 北京: 新世界出版社, 2007 年, 頁 31-47.
- Pan Zhiping 潘志平, <論土耳其與泛突厥主義> (Türkiye ve Pan-Türkizm), 《史學集刊》2004 年第 4 期, 頁 60-68.
- Qin Yaqing 秦亞青, 《霸權體系與國際衝突: 美國在國際武裝衝突中的支持行為 (1945-1988)》 (Hegemonik Sistemi ve Uluslararası Çatışmalar: ABD Uluslararası Silahlı Çatışmalarındaki Destekleyici Eylemleri, 1945-1988), 上海: 上海人民出版社, 1999 年.
- Rosemary Foot, "China and the Asia-Pacific Security Order: 'Harmonious Society' and 'Harmonious World'?" paper presented at the ISA 48th Annual Convention (Chicago, IL, 28 February to 3 March, 2007), in 《浙江大學學報》 (文社會科學版) 2008 年第 1 期, 頁 8-15.
- Shi Jing 石晴, <中國與中亞的安全合作> (Çin ile Orta Asya Güvenlik İşbirliği), 《新疆社科論壇》2002 年第 6 期, 頁 41-43.
- Shi Lan 石嵐, <中亞地區的安全形勢> (Orta Asya Güvenlik Durumu), 《新疆社會科學》2004 年第 2 期, 頁 42-47.
- Su Wenyu 蘇聞宇, <奧斯曼主義思潮始末-兼析奧斯曼主義與泛突厥主義之異同> (Osmanlılık Akımı: Osmanlılık ve Pan-Türkizm'in Farkı ve Benzerlikleri), 《西北民族研究》2001 年第 1 期, 頁 10-19, 52.
- Sun Zhuangzhi 孫壯志, <中亞的「大國之爭」與地區安全問題> (Orta Asya'da Büyük Ülkeler Mücadelesi ve Bölgesel Güvenlik Sorunları), 《東歐中亞研究》1998 年第 6 期, 頁 69-73.
- Tang Yigai 湯一溉, <關於構建中國中亞石油天然氣國際安全通道的思考> (Çin-Orta Asya Petrol ve Doğalgaz Uluslararası Güvenlik Kanalı'nın İnşa Edilmesi Üzerinde Değerlendirmesi), 《新疆社會科學》2007 年第 1 期, 頁 17-21.
- Tang Yong-sheng 唐永勝 ve Chen Xiao-dong 陳曉東, <冷戰後國際衝突的地緣特徵分析> (Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Çatışmaların Jeopolitik Özellikleri Üzerindeki Analizi), 《世界經濟與政治》2005 年第 4 期, 頁 1-7.
- Wang Hongyuan 王宏淵, <中亞國家的安全戰略> (Orta Asya Ülkelerin Güvenlik Stratejisi), 《新疆社會科學》2005 年第 4 期, 頁 37-40.
- Wang Jianfeng 王劍峰, <族群衝突國際化與國際政治> (Etnik Çatışmasının Uluslararasılaşması ve Uluslararası Politika), 《國際政治研究》, 2004 年第 3 期 (2004 年 8 月), 頁 89-101.
- Wang Yizhou 王逸舟, <中國與非傳統安全> (Çin ve Geleneksel Olmayan Güvenlik Meselesi), 王緝思主編, 《中國學者看世界 6: 非傳統安全卷》, 北京: 新世界出版社, 2007 年, 頁 20-29.
- Wei Ling 衛靈 ve Liu Qiang 劉強, <中亞地區的能源爭奪與中國能源安全> (Orta Asya'da Enerji Mücadelesi ve Çin'in Enerji Güvenliği), 《世界經濟與政治論壇》2006 年第 6 期, 頁 73-78.

- Wu Dongye 吳東野, <「上海合作組織」擴大成員的戰略意涵> (Şanghai İşbirliği Örgütü Üyelik Alınmasının Stratejik Önemi), 《戰略安全研析》第3期(2005年7月), 頁33-36.
- Wu Hongjun 武鴻鈞 ve Zhang Jing 張靜, <中國與中亞在石油安全方面合作的新場景> (Çin-Orta Asya Petrol Güvenliği Alanındaki İşbirliğinin Geleceği), 《甘肅高師學報》第10卷第2期(2005年), 頁35-37
- Xie Song 解松, <伊斯蘭原教旨主義對我國國家安全的影響> (İslamî Fundamentalizm Çin'in Ulusal Güvenliğe Etkisi), 《江南社會學院學報》第8卷第3期(2006年9月), 頁11-15, 45.
- Xu Jinhua 許勤華, <解析毒品與毒品走私對中亞地區安全的影響> (Uyuşturucu ve Uyuşturucu Kaçakçılığın Orta Asya Güvenliği Üzerindeki Etkisi), 《俄羅斯中亞東歐研究》2007年第2期, 頁32-36.
- Xu Tao 許濤, <中亞地區安全格局中的民族問題> (Orta Asya Güvenlik ve Etnik Sorunları), 《現代國際關係》1999年第10期, 頁32-36.
- Xu Yaqing 徐亞清 ve Wang Zhuanyun 王轉運, <中亞地緣政治態勢發展與中國新疆安全> (Orta Asya Jeopolitik Konumunun Gelişmeleri ve Çin Xinjiang'ın Güvenliği), 《新疆社會科學》2006年第6期, 頁63-68.
- Xue Jianfu 薛劍符, <中亞地緣態勢與中國國家安全> (Orta Asya Jeopolitiği ve Çin'in Ulusla Güvenliği), 《綏化學院學報》第27卷第4期(2007年7月), 頁38-39.
- Yan Wenhui 閻文虎, <論當代伊斯蘭復興運動對我國安全的影響> (İslamî Fundamentalizm Hareketi ve Çin Güvenliğine Etkisi), 《華東理工大學學報》(社會科學版), 2004年1期, 頁70-75.
- Yan Xuetong 閻學通, <亞太地區的安全合作> (Asya-Pasifik Bölge Güvenlik İşbirliği), 《東亞季刊》第30卷第2期(1999年4月), 頁97-110.
- Yan Xuetong 閻學通, 《中國崛起: 國際環境評估》 (Yükselen Çin: Uluslar arası Ortamın Değerlendirmesi), 天津: 天津人民出版社, 1998年.
- Yang Chuang 楊闊, <試論中亞的安全問題及中國與中亞關係> (Orta Asya'nın Güvenlik sorunu ve Çin ile Orta Asya İlişkileri), 《外交學院學報》2004年9月, 頁36-44.
- Yang Yun 楊昀, <911 後美國在中亞的擴張及其對中國西部周邊安全環境的影響> (11 Eylül Sonrası ABD'nin Orta Asya'daki Genişlemesi ve Çin'in Batı Bölgeleri Güvenlik Çevresine Etkisi), 《和平與發展》季刊, 2006年第2期, 頁50-53.
- Yi Chaohui 尹朝暉, <論中國在中亞的地緣利益、安全困境與戰略選擇> (Çin'in Orta Asya'daki jeopolitik Çıkarı, Güvenlik İnkilemi ve Stratejik Tercihler), 《理論導刊》2007年第6期, 頁90-93.
- Yin Weiguo 殷衛國, <中俄國家利益交合及安全合作前景評析> (Çin-Rusya Ulusal Çıkarı ve Güvenlik İşbirliğinin Geleceği), 《世界經濟與政治論壇》2000年第3期, 頁39-42.
- Zhang Hongwei 張宏偉, <上海合作組織: 新安全觀的典範> (Şanghai İşbirliği Örgütü: Yeni Güvenlik Konseptinin Modelidir), 《學術論壇》2002年第2期, 頁21-24.
- Zhang Jingtai 張景台, <試論中共新安全觀的理論與實踐> (Çin Yeni Güvenlik Kavramının Teori ve Pratikleri Üzerine), 《聖約翰科技大學聖約翰學報》第23期(2006年7月), 頁323-340.
- Zhang Yajun 張雅君, <上海五國安全合作與中共的角色> (Şanghai Beşlisi'nde Güvenlik İşbirliği ve Çin'in Rolü), 《問題與研究》第44期第4卷(2001年4月), 頁33-54.
- Zhang Yao 張耀, <中亞安全局勢變遷與國際合作> (Orta Asya Güvenliği Değişimi ve Uluslararası İşbirliği), 《俄羅斯研究》2006年第3期(2006年9月), 頁59-64.
- Zhao Lei 趙壘, <博弈中亞: 上海合作組織安全形勢分析> (Orta Asya'da Mücadele: Şanghai İşbirliği Örgütü'nün Güvenlik Durumu Üzerindeki Analizi), 《山東省農業管理幹部學院學報》第22卷2006年第2期, 頁119-120.
- Zhao Longgeng 趙龍庚, <試析美國駐軍中亞後的戰略態勢及其對我國安全利益的影響> (ABD'nin Orta Asya'daki Askerî Konuşlandırması ve Çin'in Güvenlik Çıkarlarına Etkisi), 《俄羅斯中亞東歐研究》2004年第2期, 頁68-73.

- Zhao Zheyi 趙哲一, <當代安全研究的發展與安全觀的演進> (Çağdaş Güvenlik Araştırmalarının Gelişmesi ve Güvenlik Kavramın Değişmesi), 《第十屆公共安全學術研討會論文》(桃園:中央警察大學公共安全學系暨研究所, 2005年11月25日), 頁291-314.
- Zhao Zhucheng 趙竹成, <中國的民族分離運動-新疆的案例分析> (Çin'de Etnik Ayrılmışlık Hareketi: Xinjiang Örneği Analizi), (2009 台灣政治學會年會暨學術研討會-動盪年代中的政治學: 理論與實踐), 台北: 台灣政治學會, <<http://tpsa.hcu.edu.tw/ezcatfiles/b083/img/img/1184/D5-1.pdf>>, 2009年11月22日.
- Zheng Bijian 鄭必堅, <中國和平崛起新道路和亞洲未來> (Çin Barışçı Yükselişin Yeni Yolu ve Asya'nın Geleceği), 《學習時報》, 2003年12月22日, 第4版.
- Zheng Yushou 鄭宇碩, 《胡錦濤的新時代》(Hu Jintao'nun Yeni Dönemi), 台北: 財團法人兩岸交流遠景基金會, 2004年.
- Zhu Xinguang 朱新光 ve Ji Fangtong 季芳桐, <冷戰後中亞的軍事與經濟安全合作探略> (Soğuk Savaşı Sonrası Orta Asya'da Askerî ve Ekonomi Güvenlik İşbirliği), 《貴州師範大學學報》(社會科學版), 2004年第6期, 頁36-40.
- Zhu Xinguang 朱新光, <中亞安全合作機制評析> (Orta Asya Güvenlik İşbirliği Mekanizması Üzerinde Değerlendirmesi), 《俄羅斯中亞東歐研究》2004年第2期, 頁61-67.
- Zhu Zhebhong 祝政宏, <試論影響當前中亞地區安全的正負因素> (Orta Asya Güvenliğini Etkileyen Pozitif ve Negatif Faktörler), 《新疆大學學報》(哲學·人文社會科學版) 第34卷第1期 (2006年7月), 頁104-109.
- Zhu Zhenghong 祝政宏, <試論 9·11 後美國對中亞地區安全作用的多重性> (11 Eylül Sonrası ABD'nin Orta Asya Güvenlik zemindeki Çoklu Etkisi), 《新疆社會科學》2005年第6期, 頁60-66.
- Zhu Zhenghong 祝政宏, <俄羅斯的中亞集體安全體系> (Rusya'nın Orta Asya Kolektif Güvenlik Sitemi), 《新疆大學學報》(社會科學版) 第32卷第4期 (2004年12月), 頁62-66.
- Zhu Zhenghong 祝政宏, <論 911 事件後中亞地區安全與俄美因素> (11 Eylül Sonrası Orta Asya Güvenliği ve Rusya-ABD Faktörleri), 《新疆社科論壇》2003年第6期, 頁29-33, 42.
- Zong Yongping 宗永平 ve Xu Haosen 徐浩森, <中俄美在中亞的相互關係及中亞未來安全形勢分析> (Çin-Rusya-ABD Orta Asya'daki İlişkileri ve Orta Asya Güvenliğinin Geleceği), 《伊犁師範學院學報》第4期 (2006年12月), 頁66-68.